

Fredagen den 4 juni

Kl. 09.00

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

§ 1 Justerades protokollet för den 26 maj.

§ 2 Herr talmannen meddelade att herr *Sten Andersson* i Stockholm den 5 juni kommer att återta sin plats i riksdagen, varigenom herr Ringholms uppdrag som ersättare för honom upphör.

§ 3 Fri- och rättigheter i grundlag

Föredrogs konstitutionsutskottets betänkande 1975/76:56 med anledning av propositionen 1975/76:209 om ändring i regeringsformen (fri- och rättigheter i grundlag) jämte motioner.

I propositionen 1975/76:209 hade regeringen (justitiedepartementet) föreslagit riksdagen att anta förslag till lag om ändring i regeringsformen.

Beträffande propositionens huvudsakliga innehåll anfördes följande:

"I propositionen föreslås att det i regeringsformen (RF) intagna skyddet för de medborgerliga fri- och rättigheterna skall utvidgas och förstärkas. Härutöver föreslås att vissa programstadganden om de viktigaste målen för den samhällseliga verksamheten skall tas in i grundlagen.

Utvidgningen av det skyddade området sker genom att ett flertal nya rättigheter föreslås bli införda i RF vid sidan av de nuvarande. De nya rättigheterna är skydd mot tvång att delta i demonstration eller meningsyttring, skydd mot att anteckning om medborgare i allmänt register utan dennes samtycke grundas enbart på hans politiska åskådning, skydd mot tortyr och kroppsstraff samt mot medicinsk påverkan i syfte att tvinga fram eller hindra yttranden, krav på domstolsoffentlighet samt rätt för författare, konstnärer och fotografer till sina verk.

Vidare föreslås regler till skydd mot rättighetsbegränsningar enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan sådan åskådning och mot föreskrifter som innebär att någon missgynnas på grund av ras eller kön.

Förstärkningen av rättighetsskyddet sker på olika sätt. Till RF:s nuvarande undantagslösa rättigheter – bl. a. förbud mot dödsstraff, landsförvisning av svensk medborgare, berövande av svenskt medborgarskap i vissa fall, retroaktiva straff och tillfälliga domstolar – fogas följande rättigheter, som inte heller kan begränsas: skyddet mot tvång att ge till känna åskådning, skyddet mot tvång att delta i demonstration etc., skyddet mot tvång att tillhöra trossamfund eller annan åskådningssamman-

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

slutning, skyddet mot åsiktsregistrering utan samtycke samt skyddet mot kroppsstraff, tortyr och medicinsk påverkan i syfte att tvinga fram eller hindra yttranden. Även religionsfriheten hör till denna grupp.

Övriga fri- och rättigheter, av vilka de viktigaste är de s. k. opinionsfriheterna – yttrandefrihet, informationsfrihet, mötesfrihet etc. – samt rörelsefriheten skall enligt förslaget kunna begränsas men liksom nu endast genom lag. Möjligheterna att besluta rättighetsbegränsande lagar inskränks på flera sätt. För det första får begränsning ske endast för att tillgodose ändamål som är godtagbara i ett demokratiskt samhälle. Vidare får en begränsning aldrig gå utöver vad som är nödvändigt med hänsyn till det ändamål som har föranlett den, och den får heller inte sträcka sig så långt att den utgör ett hot mot den fria åsiktsbildningen såsom en av folkstyrelsens grundvalar. Också förbuden mot diskriminering på grund av åskådning, ras eller kön ingår som led i skyddet för de begränsningsbara rättigheterna.

I fråga om opinionsfriheterna föreslås därutöver gälla att dessa skall få begränsas endast för att tillgodose kvalificerade, till stor del särskilt angivna intressen.

Förslaget innebär vidare att reglerna i 10 kap. 5 § om överlåtelse av konstitutionell befogenhet till mellanfolklig organisation ändras på så sätt att det inte blir möjligt att överfåta kompetens att besluta rättighetsbegränsande föreskrifter.

Skyddet för utlänningarnas rättigheter föreslås bli kraftigt förstärkt. I fråga om de flesta av de icke-begränsningsbara rättigheterna jämföras utlänningar här i riket med svenska medborgare. Såvitt gäller det stora flertalet övriga rättigheter är utlänningarna likställda med svenska medborgare om annat inte följer av särskilda föreskrifter i lag. Förslaget innebär bl. a. att de nuvarande möjligheterna att överlämna till regeringen att besluta om rättighetsbegränsningar starkt begränsas.

Förslaget till förbättrat skydd för de medborgerliga fri- och rättigheterna bygger på att den lagprövning som f. n. finns i rättspraxis alltjämt skall bestå. En domstol eller annan rättstillämpande myndighet får således inte grunda ett avgörande på en föreskrift som uppenbart strider mot ett stadgande i grundlag.

I redaktionellt hänseende innebär förslaget att samtliga rättsligt bindande rättighetsregler samlas i ett särskilt kapitel om grundläggande fri- och rättigheter som ersätter RF:s nuvarande 2 kap."

I detta sammanhang hade behandlats

dels de med anledning av propositionen väckta motionerna 1975/76:2551–2553, 2554 yrkandena 1 och 2 samt 2555,

dels de under allmänna motionstiden vid 1975 års riksmöte väckta motionerna 1975:3, 8, 93 yrkandena 5–9, 94, 307, 993, 994 och 999,

dels de under allmänna motionstiden vid 1975/76 års riksmöte väckta motionerna 1975/76:197, 289, 290, 339, 892, 896, 897, 904, 905, 910, 923, 1980 yrkandena 1–6 och 2150.

Motionerna avsåg följande frågor:

1975:3 av herrar Fiskesjö (c) och Boo (c) om folkomröstning i vilande grundlagsärende

1975:8 av herr Sjöholm (fp) angående medlemskap i politiskt parti eller religiöst samfund

1975:93, yrkandena 5–9, av herr Bohman m. fl. (m) om fördjupning och utbyggnad av demokratin, varvid de i motionen framförda förslagen behandlade kollektivanslutning till politiska partier och folkomröstning i vilande grundlagsärende

1975:94 av herrar Fälldin (c) och Helén (fp) angående lagrådsgranskningen av lagförslag

1975:307 av herr Ahlmark m. fl. (fp) om folkomröstning i vilande grundlagsärende

1975:993 av herr Hermansson m. fl. (vpk) om slopande av rätten att överlåta konstitutionella befogenheter till internationella organ

1975:994 av fru Jacobsson (m) och herr Turesson (m) om obligatorisk lagrådsgranskning i visst fall

1975:999 av fru Kristensson m. fl. (m) om obligatorisk lagrådsgranskning och om inrättande av ett skattelagråd

1975/76:197 av herr Hermansson m. fl. (vpk) om övergång till republik

1975/76:289 av herr Boo m. fl. (c) om förbud mot kollektivanslutning till politiskt parti

1975/76:290 av herrar Fridolfsson (m) och Schött (m) om förbud mot retroaktiv lagstiftning

1975/76:339 av herrar Adolfsson (m) och Hovhammar (m) om förbud mot retroaktiv beskattning

1975/76:892 av herrar Enlund (fp) och Jonsson i Alingsås (fp) om förbud mot kollektivanslutning till politiskt parti

1975/76:896 av herr Hernelius (m) om ändring av regeringsformen på grundval av fri- och rättighetsutredningens betänkande

1975/76:897 av fru Jacobsson (m) om inrättande av en författningsdomstol

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter
i grundlag*

1975/76:904 av herr Molin m. fl. (fp) om regler för omröstning inom regeringen

1975/76:905 av herr Molin m. fl. (fp) om formerna för utseende av statsminister

1975/76:910 av herr Romanus (fp) om vidgat och stärkt grundlagsskydd för de mänskliga rättigheterna

1975/76:923 av herr Åkerlind (m) om förbud mot kollektivanslutning till politiskt parti

1975/76:1980, yrkandena 1–6, av herr Bohman m. fl. (m) om fördjupad demokrati, m. m., varvid de i motionen framförda förslagen behandlade kollektivanslutning till politiskt parti och folkomröstning i vilande grundlagsärende

1975/76:2150 av herr Hermansson m. fl. (vpk) om grundlagsfäst skydd mot kvinnodiskriminering

1975/76:2551 av herr Ahlmark m. fl. (fp) om ändringar i regeringsformen, varvid de i motionen framförda förslagen behandlade

1. RF 1 kap. 2 § ang. den enskildes valfrihet
2. RF 1 kap. 2 § ang. den enskildes integritet
3. RF 1 kap. 2 § ang. föräldrarätt
4. RF 1 kap. 2 § ang. näringsfrihet och egendomsrätt
5. RF 1 kap. 9 § ang. likhet inför lagen
6. RF 2 kap. 7 § ang. förbud att utlämna medborgare till annat land
7. RF 2 kap. 12 § ang. former för beslut om rättighetsinskränkning
8. RF 2 kap. 12 § ang. lagrådsgranskning av förslag till lag som innebar begränsning av vissa fri- och rättigheter
9. RF 8 kap. 15 § ang. tidsgränser för grundlagsbeslut
10. RF 2 kap. 10 § ang. retroaktiv lagstiftning
11. RF 2 kap. 18 § ang. skälig ersättning vid expropriation
12. övergångsbestämmelse ang. utlämning av svensk medborgare till annat nordiskt land

1975/76:2552 av herr Antonsson m. fl. (c) om ändring i regeringsformen, varvid det i motionen framförda förslaget gällde övergångsbestämmelsen till 2 kap. 2 § p. 3.

1975/76:2553 av herr Bohman m. fl. (m) om ändringar i regeringsformen, varvid de i motionen framförda förslagen behandlade

1. RF 1 kap. 2 § ang. likhet inför lagen
2. RF 1 kap. 2 § ang. den enskildes integritet

3. RF 1 kap. 2 § ang. den enskildes valfrihet
4. RF 1 kap. 2 § ang. minoriteters rätt
5. RF 2 kap. 1 § ang. föräldrarätt
6. RF 2 kap. 2 § ang. den s. k. negativa mötesfriheten
7. RF 2 kap. 2 § ang. kollektivanslutning till politiskt parti
8. RF 2 kap. 10 § ang. retroaktiv lagstiftning
9. RF 2 kap. 12 § ang. former för beslut om inskränkningar av vissa fri- och rättigheter
10. RF 2 kap. 12 § ang. lagrådsgranskning av förslag till lag som innebar begränsning av vissa fri- och rättigheter
11. RF 2 kap. 13 § ang. begränsning av yttrande- och informationsfriheten
12. RF 2 kap. 16 a § ang. diskrimineringsförbud
13. RF 2 kap. 19 § ang. egendomsrätten
14. RF 2 kap. 19 § ang. upphovsrätten
15. RF 8 kap. 7 § ang. viss delegering av normgivningen
16. RF 8 kap. 20 § ang. lagprövningsrätten
17. utredning ang. rättighetsskydd för enskild mot enskild

1975/76:2554 av herr Fälldin m. fl. (c) om ändringar i regeringsformen, varvid de i motionen framförda förslagen behandlade

1. RF 1 kap. 2 § ang. den enskildes integritet och valfrihet
2. RF 1 kap. 2 § ang. föräldrarätten
3. RF 8 kap. 17 § ang. stiftande av lag genom två beslut med sex månaders mellanrum
4. RF 8 kap. 18 § ang. inhämtande av lagrådets yttrande
5. RO 3 kap. 16 § och 4 kap. 8 § ang. behandling av vilande beslut enligt 8 kap. 17 § RF
6. utredning ang. lagstiftningsförfarandet i riksdagen

1975/76:2555 av herr Hermansson m. fl. (vpk) om ändringar i regeringsformen, varvid de i motionen framförda förslagen behandlade

1. RF 2 kap. 2 § ang. det s. k. kårobligatoriet
2. RF 2 kap. 3 § ang. förbud mot åsiktsregistrering
3. RF 2 kap. 12 § ang. begränsningen av fri- och rättigheter
4. RF 2 kap. 13 § ang. begränsningen av yttrande- och informationsfriheten
5. RF 2 kap. 17 § ang. fackliga stridsåtgärder
6. RF 2 kap. 18 § ang. ersättning vid expropriation
7. RF 2 kap. 20 § ang. utlännings fri- och rättigheter
8. RF 8 kap. 20 § ang. lagprövningsrätten
9. RF 10 kap. 5 § ang. slopande av den s. k. EG-paragrafen
10. utredning om befintlig lagstiftning följde nya RF:s anda och principer

Motionernas yrkanden finns redovisade i bilaga 2 till utskottets betänkande.

Utskottet hemställde

att riksdagen skulle

A. såvitt avsåg yrkanden i anslutning till propositionen 1975/76:209:

1. beträffande förslag till ändringar i RF m. m. avslå motionerna 1975/76:896, 910 och 1980, yrkandet 1,

2. beträffande 1 kap. 2 § RF med avslag på motionerna 1975/76:2551, 2553 och 2554, alla såvitt nu var i fråga, som vilande anta propositionens förslag i denna del,

3. beträffande 1 kap. 9 § RF med anledning av propositionen och motionen 1975/76:2551 såvitt nu var i fråga som vilande anta den lydelse som utskottet föreslagit,

4. beträffande 2 kap. 1 § RF med avslag på motionen 1975/76:2553 såvitt nu var i fråga som vilande anta propositionens förslag i denna del,

5. beträffande 2 kap. 2 § RF

a) avslå motionen 1975/76:2553 såvitt gällde förbud mot kollektivanslutning,

b) med anledning av propositionen och med avslag på motionen 1975/76:2555 såvitt nu var i fråga som vilande anta den lydelse som utskottet föreslagit,

c) förklara motionen 1975/76:2553 såvitt den avsåg utformningen av bestämmelser om den s. k. negativa mötesfriheten besvarad med vad utskottet i denna del anfört och hemställt,

6. beträffande 2 kap. 3 § RF med avslag på motionen 1975/76:255 såvitt nu var i fråga som vilande anta propositionens förslag i denna del,

7. beträffande 2 kap. 7 § RF med avslag på motionen 1975/76:2551 såvitt nu var i fråga som vilande anta propositionens förslag i denna del,

8. beträffande 2 kap. 10 § RF med avslag på motionerna 1975/76:290 och 339 samt 2551 och 2553, de båda sistnämnda såvitt nu var i fråga, som vilande anta propositionens förslag i denna del,

9. beträffande 2 kap. 12 § RF (första och andra styckena) med avslag på motionen 1975/76:2555 såvitt nu var i fråga som vilande anta propositionens förslag i denna del,

10. beträffande 2 kap. 13 § RF med anledning av propositionen och med avslag på motionerna 1975/76:2553 och 2555, båda såvitt nu var i fråga, som vilande anta den lydelse som utskottet föreslagit,

11. beträffande förslag till 2 kap. 16 a § RF avslå motionen 1975/76:2553 i denna del,

12. beträffande 2 kap. 17 § RF med avslag på motionen 1975/76:2555 såvitt nu var i fråga som vilande anta propositionens förslag i denna del,

13. beträffande 2 kap. 18 § RF med avslag på motionerna 1975/76:2551, 2553 och 2555, alla såvitt nu var i fråga, som vilande anta propositionens förslag i denna del,

14. beträffande 2 kap. 19 § RF med avslag på motionen 1975/76:2553 såvitt nu var i fråga som vilande anta propositionens förslag i denna del,

15. beträffande 2 kap. 20 § RF med anledning av propositionen och med avslag på motionen 1975/76:2555 såvitt nu var i fråga som vilande anta den lydelse som utskottet föreslagit,

16. beträffande särskilt förfarande vid rättighetsbegränsande lagstiftning avslå motionerna 1975/76:2551 yrkandet 3, 1975/76:2553 såvitt avsåg förslag till 2 kap. 12 § RF tredje och fjärde styckena, 1975/76:2554 såvitt avsåg förslag till 8 kap. 17–20 §§ RF ävensom förslag till lag om ändring av riksdagsordningen,

17. beträffande 8 kap. 7 § RF med avslag på motionen 1975/76:2553 såvitt nu var i fråga som vilande anta propositionens förslag i denna del,

18. beträffande förslag till ändring av 8 kap. 15 § RF avslå motionen 1975/76:2551, yrkandet 4,

19. beträffande förslag till 8 kap. 20 § RF avslå motionerna 1975/76:2553 och 2555, båda såvitt nu var i fråga,

20. beträffande 10 kap. 5 § RF med avslag på motionerna 1975:993 och 1975/76:2555, den sistnämnda såvitt nu var i fråga, som vilande anta propositionens förslag i denna del,

21. beträffande övergångsbestämmelserna

a) avslå motionen 1975/76:2551 såvitt nu var i fråga,

b) med avslag på motionen 1975/76:2552 som vilande anta propositionens förslag i denna del,

22. beträffande propositionens förslag till lag om ändring i regeringsformen i övrigt anta detta som vilande,

23. beträffande fråga om inrättande av en författningsdomstol avslå motionen 1975/76:897,

24. beträffande utredning rörande ytterligare grundlagsskydd för vissa fri- och rättigheter m. m., lagrådsgranskningen och lagprövningsrätten hos regeringen anhålla om utredning enligt vad utskottet uttalat i betänkandet,

25. beträffande utredning angående lagstiftningsförfarandet i riksdagen förklara motionen 1975/76:2554 såvitt nu var i fråga besvarad med vad utskottet anfört och hemställt i betänkandet,

26. beträffande utredning angående rättighetsskydd för enskild mot enskild avslå motionen 1975/76:2553 såvitt nu var i fråga,

27. beträffande utredning om nu gällande lagstiftnings förenlighet med RF avslå motionen 1975/76:2555 såvitt nu var i fråga,

B. såvitt avsåg yrkanden utan samband med det i propositionen 1975/76:209 framlagda lagförslaget:

1. beträffande folkomröstning i grundlagsärende avslå motionerna 1975:3, 93 yrkandena 6–9, 307 och 1975/76:1980 yrkandena 3–6,

2. beträffande obligatorisk lagrådsgranskning avslå motionerna 1975:94, 994 och 999 yrkandet 1,

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

3. beträffande inrättande av ett skattelagråd avslå motionen 1975:999 yrkandet 2,

4. beträffande grundlagsfäst skydd mot kvinnodiskriminering avslå motionen 1975/76:2150,

5. beträffande kollektivanslutning till politiskt parti m. m. avslå motionerna 1975:8, 93 yrkandet 5, 1975/76:289, 892, 923 och 1980 yrkandet 2,

6. beträffande övergång till republik avslå motionen 1975/76:197,

7. beträffande regler för omröstning inom regeringen avslå motionen 1975/76:904,

8. beträffande förmärorna för utseende av statsminister avslå motionen 1975/76:905.

Reservationer hade avgivits

1. av herrar Boo (c), Fiskesjö (c), Molin (fp), Jonnergård (c) och Nordin (c) som beträffande *programstadganden (1 kap. 2 § RF)* ansett att utskottet under A 2 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande 1 kap. 2 § RF med anledning av propositionen och motionerna 1975/76:2551 och 2554 och med avslag på motionen 1975/76:2553, allt såvitt nu var i fråga, som vilande anta den lydelse reservanterna föreslagit,

2. av herrar Björck i Nässjö (m) och Hernelius (m) som beträffande *programstadganden* ansett att utskottet under A 2 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande 1 kap. 2 § RF med anledning av propositionen samt med bifall till motionen 1975/76:2553 och med avslag på motionerna 1975/76:2551 och 2554, allt såvitt nu var i fråga, som vilande anta den lydelse reservanterna föreslagit,

3. av herr Berndtson (vpk) som beträffande *programstadganden* ansett att utskottet under A 2 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande 1 kap. 2 § RF med anledning av propositionen och med avslag på motionerna 1975/76:2551, 1975/76:2553 och 1975/76:2554, alla såvitt nu var i fråga, som vilande anta den lydelse reservanten föreslagit,

4. av herrar Björck i Nässjö (m) och Hernelius (m) som – under förutsättning av bifall till reservationen nr 2 – beträffande *införande av begreppet likhet inför lagen (1 kap. 9 § RF)* ansett att utskottet under A 3 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande 1 kap. 9 § RF med avslag på motionen 1975/76:2551 såvitt nu var i fråga som vilande anta propositionens förslag i denna del,

5. av herrar Björck i Nässjö (m) och Hernelius (m) som beträffande *föräldrarätten (2 kap. 1 § RF)* ansett att utskottet under A 4 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande 2 kap. 1 § RF med anledning av propositionen och med bifall till motionen 1975/76:2553 såvitt nu var i fråga som vilande anta den lydelse reservanterna föreslagit,

6. av herrar Björck i Nässjö (m) och Hernelius (m) som beträffande *kollektivanslutning till politiskt parti (2 kap. 2 § RF)* ansett att utskottet under A 5 a bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande 2 kap. 2 § RF med anledning av propositionen och med bifall till motionen 1975/76:2553 såvitt nu var i fråga som vilande anta ett andra stycke i stadgandet av den lydelse reservanterna föreslagit,

7. av herr Berndtson (vpk) som beträffande *det s. k. kårobligatoriet (2 kap. 2 § RF)* ansett att utskottet under A 5 b bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande 2 kap. 2 § RF med anledning av propositionen och med bifall till motionen 1975/76:2555 såvitt nu var i fråga som vilande anta den lydelse reservanten föreslagit,

8. av herr Berndtson (vpk) som beträffande *åsiktsregistrering (2 kap. 3 § RF)* ansett att utskottet under A 6 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande 2 kap. 3 § RF med anledning av propositionen och med bifall till motionen 1975/76:2555 såvitt nu var i fråga som vilande anta den lydelse reservanten föreslagit,

9. av herr Molin (fp) som beträffande *utlämning av svensk medborgare (2 kap. 7 § RF)* ansett att utskottet under A 7 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande 2 kap. 7 § RF med anledning av propositionen och med bifall till motionen 1975/76:2551, yrkandet 7, som vilande anta den lydelse reservanten föreslagit,

10. av herrar Molin (fp), Björck i Nässjö (m) och Hernelius (m) som beträffande *förbud mot retroaktiv lagstiftning (2 kap. 10 § RF)* ansett att utskottet under A 8 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande 2 kap. 10 § RF med anledning av propositionen och motionerna 1975/76:290 och 1975/76:339 samt med bifall till motionerna 1975/76:2551 och 1975/76:2553, de båda sistnämnda såvitt nu var i fråga, som vilande anta den lydelse reservanterna föreslagit,

11. av herrar Björck i Nässjö (m) och Hernelius (m) som – under förutsättning av bifall till reservationen nr 5 – beträffande *2 kap. 12 § RF* första och andra styckena såvitt avsåg föräldrarätten ansett att utskottet under A 9 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande 2 kap. 12 § RF (första och andra styckena) med anledning av propositionen och med avslag på motionen 1975/76:2555, båda såvitt nu var i fråga, som vilande anta den lydelse reservanterna föreslagit,

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

12. av herr Berndtson (vpk) som beträffande *diskrimineringsförbud i grundlag (2 kap. 12 § RF)* ansett att utskottet under A 9 bort hemställa att riksdagen skulle beträffande 2 kap. 12 § RF (första och andra styckena) med anledning av propositionen och med bifall till motionen 1975/76:2555 såvitt nu var i fråga som vilande anta den lydelse reservanten föreslagit.

13. av herr Berndtson (vpk) som beträffande *begränsningar i yttrandefriheten och informationsfriheten (2 kap. 13 § RF)* ansett att utskottet under A 10 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande 2 kap. 13 § RF med anledning av propositionen och med bifall till motionen 1975/76:2555 och med avslag på motionen 1975/76:2553, båda såvitt nu var i fråga, som vilande anta den lydelse reservanten föreslagit.

14. av herrar Björck i Nässjö (m) och Hernelius (m) som beträffande *diskrimineringsförbud i grundlag (2 kap. RF)* ansett att utskottet under A 11 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande förslag till 2 kap. 16 a § RF med anledning av propositionen och med bifall till motionen 1975/76:2553 i denna del med motsvarande tillägg till ingressen i propositionens lagförslag som vilande anta en ny paragraf i regeringsformen, 2 kap. 16 a §, av den lydelse reservanterna föreslagit,

15. av herr Berndtson (vpk) som beträffande *fackliga friheter (2 kap. 17 § RF)* ansett att utskottet under A 12 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande 2 kap. 17 § RF med anledning av propositionen och motionen 1975/76:2555 såvitt nu var i fråga som vilande anta den lydelse reservanten föreslagit,

16. av herrar Björck i Nässjö (m) och Hernelius (m) som beträffande *egendomsrätten (2 kap. 18 § RF)* ansett att utskottet under A 13 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande 2 kap. 18 § RF med avslag på motionen 1975/76:2555 såvitt nu var i fråga och med anledning av motionerna 1975/76:2551 och 1975/76:2553 avslå propositionens förslag i denna del.

17. av herr Molin (fp) som beträffande *egendomsrätten* ansett att utskottet under A 13 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande 2 kap. 18 § RF med anledning av propositionen och motionen 1975/76:2553 samt med bifall till motionen 1975/76:2551 och med avslag på motionen 1975/76:2555, allt såvitt nu var i fråga, som vilande anta den lydelse reservanten föreslagit.

18. av herr Berndtson (vpk) som beträffande *egendomsrätten* ansett att utskottet under A 13 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande 2 kap. 18 § RF med bifall till motionen 1975/76:2555 såvitt nu var i fråga avslå dels motionerna 1975/76:2551 och 1975/76:2553, båda såvitt nu var i fråga, dels propositionens förslag i denna del.

19. av herrar Björck i Nässjö (m) och Hernelius (m) som beträffande 2 kap. 19 § RF ansett att utskottet under A 14 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande 2 kap. 19 § RF med anledning av propositionen och motionen 1975/76:2551 och med bifall till motionen 1975/76:2553, allt såvitt nu var i fråga, som vilande anta den lydelse reservanterna föreslagit,

20. av herr Berndtson (vpk) som beträffande *grundlagsskydd för utlänningars fri- och rättigheter* (2 kap. 20 § RF) ansett att utskottet under A 15 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande 2 kap. 20 § RF med anledning av propositionen och med bifall till motionen 1975/76:2555, båda såvitt nu var i fråga, som vilande anta den lydelse reservanten föreslagit,

21. av herrar Boo, Fiskesjö, Jonnergård och Nordin (samtliga c) som beträffande *särskilt förfarande vid rättighetsbegränsande lagstiftning* ansett att utskottet under A 16 bort hemställa

att riksdagen skulle med anledning av propositionen och motionen 1975/76:2554; båda såvitt nu var i fråga, samt med avslag på motionerna 1975/76:2551 yrkandet 3 och 1975/76:2553 såvitt avsåg förslag till 2 kap. 12 § RF tredje och fjärde styckena

dels – med motsvarande tillägg till ingressen i propositionens lagförslag – som vilande anta det förslag till nytt stadgande (8 kap. 17 §) i RF som reservanterna framlagt,

dels – med motsvarande tillägg till ingressen i propositionens lagförslag – som vilande anta det förslag till nytt stadgande (8 kap. 20 §) i RF som reservanterna framlagt,

dels besluta att nuvarande 8 kap. 17–18 §§ RF skulle betecknas 18–19 §§ samt 8 kap. 19 § RF betecknas 21 §,

dels som vilande anta i reservationen framlagt förslag till lag om ändring i riksdagsordningen, enligt vilket 3 kap. 16 § och 4 kap. 8 § skulle ha av reservanterna angiven lydelse,

22. av herrar Björck i Nässjö (m) och Hernelius (m) som beträffande *särskilt förfarande vid rättighetsbegränsande lagstiftning* ansett att utskottet under A 16 bort hemställa

att riksdagen skulle med anledning av propositionen och motionen 1975/76:2551 samt med bifall till motionen 1975/76:2553, allt såvitt nu var i fråga, och med avslag på motionen 1975/76:2554, såvitt avsåg förslag till 8 kap. 17–20 §§ RF ävensom förslag till lag om ändring av riksdagsordningen, som vilande anta de tillägg till propositionens förslag beträffande 2 kap. 12 § RF som föreslagits i motionen 2553.

23. av herr Molin (fp) som beträffande *särskilt förfarande vid rättighetsbegränsande lagstifning* ansett att utskottet under A 16 bort hemställa att riksdagen skulle med anledning av propositionen och motionen 1975/76:2553 samt med bifall till motionen 1975/76:2551, allt såvitt nu var i fråga, och med avslag på motionen 1975/76:2554, såvitt avsåg förslag till 8 kap. 17–20 §§ RF ävensom förslag till lag om ändring av riksdagsordningen, som vilande anta de tillägg till propositionens förslag beträffande 2 kap. 12 § RF som föreslagits i motionen 2551,

24. av herrar Björck i Nässjö (m) och Hernelius (m) som beträffande *fråga om delegering av byggnadslagstifning (8 kap. 7 § RF)* ansett att utskottet under A 17 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande 8 kap. 7 § RF med anledning av propositionen och med bifall till motionen 1975/76:2553 såvitt nu var i fråga som vilande anta den lydelse reservanterna föreslagit,

25. av herr Molin (fp) som beträffande *villkor för grundlagsändring* ansett att utskottet under A 18 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande förslag till ändring av 8 kap. 15 § RF med anledning av propositionen och motionen 1975/76:2551 såvitt nu var i fråga med motsvarande tillägg till ingressen i propositionens lagförslag som vilande anta den lydelse av 8 kap. 15 § RF reservanten föreslagit,

26. av herrar Björck i Nässjö (m) och Hernelius (m) som beträffande *lagprövningsrätten* ansett att utskottet under A 19 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande förslag till 8 kap. 20 § RF med anledning av propositionen och med bifall till motionen 1975/76:2553 såvitt nu var i fråga samt med avslag på motionen 1975/76:2555 i motsvarande del som vilande anta – med motsvarande tillägg i ingressen i propositionens lagförslag – en ny paragraf – 8 kap. 20 § – av den lydelse reservanterna föreslagit,

27. av herr Berndtson (vpk) som beträffande *lagprövningsrätten* ansett att utskottet under A 19 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande förslag till 8 kap. 20 § RF med anledning av propositionen och med bifall till motionen 1975/76:2555 såvitt nu var i fråga samt med avslag på motionen 1975/76:2553 i motsvarande del som vilande anta – med motsvarande tillägg i ingressen i propositionens lagförslag – en ny paragraf – 8 kap. 20 § – av den lydelse reservanten föreslagit,

28. av herr Berndtson (vpk) som beträffande *möjligheter att överlåta inskränkingsbefogenhet till internationellt organ (10 kap. 5 § RF)* ansett att utskottet under A 20 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande 10 kap. 5 § RF med bifall till mo-

tionerna 1975:993 och 1975/76:2555 såvitt nu var i fråga samt med avslag på propositionen i motsvarande del som vilande anta förslagen att 10 kap. 5 § skulle utgå ur regeringsformen, att 10 kap. 6–9 §§ skulle betecknas 5–8 §§ och att häremot svarande tillägg skulle införas i ingressen till propositionens lagförslag.

29. av herr Molin (fp) som – under förutsättning av bifall till reservationen nr 9 – beträffande *övergångsbestämmelserna* ansett att utskottet under punkten A 21 a bort hemställa

att riksdagen skulle med anledning av propositionen och med bifall till motionen 1975/76:2551 såvitt nu var i fråga anta den övergångsbestämmelse till propositionens lagförslag som reservanten föreslagit,

30. av herrar Boo, Fiskesjö, Jonnergård och Nordin (samtliga c) som beträffande *utredning angående lagstiftningsförfarandet i riksdagen* ansett att utskottet under A 25 bort hemställa

att riksdagen skulle med anledning av motionen 1975/76:2554 yrkandet 2 som sin mening tillkännage för regeringen vad som anförts i motionen om utredning angående lagstiftningsförfarandet i riksdagen,

31. av herrar Björck i Nässjö (m) och Hernelius (m) som beträffande *utredning angående rättighetsskydd för enskild mot enskild* ansett att utskottet under A 26 bort hemställa

att riksdagen skulle bifalla motionen 1975/76:2553 såvitt nu var i fråga,

32. av herr Berndtson (vpk) som beträffande *utredning om nu gällande lagstiftnings förenlighet med RF* ansett att utskottet under A 27 bort hemställa

att riksdagen skulle bifalla motionen 1975/76:2555 såvitt nu var i fråga.

33. av herrar Boo (c), Fiskesjö (c), Molin (fp), Jonnergård (c), Björck i Nässjö (m), Nordin (c) och Hernelius (m) som beträffande *folkomröstning i grundlagsärende* ansett att utskottet under B 1 bort hemställa

att riksdagen skulle med bifall till motionerna 1975:3, 93 yrkandena 6–9, 307 och 1975/76:1980 yrkandena 3–6

a. anta som vilande av reservanterna framlagt förslag till lag om ändring i regeringsformen,

b. anta som vilande av reservanterna framlagt förslag till lag om ändring i riksdagsordningen,

c. anta av reservanterna framlagt förslag till lag om ändring i riksdagsordningen (tillägsbestämmelse),

34. av herrar Boo (c), Fiskesjö (c), Molin (fp), Jonnergård (c), Björck i Nässjö (m), Nordin (c) och Hernelius (m) som beträffande *lagrådsgranskningen* ansett att utskottet under B 2 bort hemställa

att riksdagen skulle beträffande obligatorisk lagrådsgranskning med

*Fri- och rättigheter
i grundlag*

anledning av motionen 1975:994 och med bifall till motionerna 1975:94 och 999 yrkandet 1 som vilande anta av reservanterna framlagt förslag till lag om ändring i regeringsformen,

35. av herrar Björck i Nässjö (m) och Hernelius (m) som beträffande *inrättande av ett skattelagråd* ansett att utskottet under B 3 bort hemställa att riksdagen skulle med bifall till motionen 1975:999 yrkandet 2 hos regeringen begära en skyndsam utredning och framläggande av förslag om inrättande av ett skattelagråd,

36. av herr Berndtson (vpk) som beträffande *grundlagsfäst skydd mot kvinnodiskriminering* ansett att utskottet under B 4 bort hemställa att riksdagen skulle med anledning av motionen 1975/76:2150 hos regeringen anhålla om förslag

dels till grundlagsbestämmelser som förbjöd spridning i massmedier av kvinnodiskriminerande uppfattningar,

dels till lag som förbjöd spridning av kvinnodiskriminerande text och bild i pornografiska alster,

37. av herrar Boo (c), Fiskesjö (c), Molin (fp), Jonnergård (c) och Nordin (c) som beträffande *kollektivanslutning till politiskt parti m. m.* ansett att utskottet under B 5 bort hemställa

att riksdagen skulle avslå motionerna 1975:8, 93 yrkandet 5, 1975/76:923 och 1980 yrkandet 2 samt förklara motionerna 1975/76:289 och 892 besvarade med vad reservanterna i denna del anfört,

38. av herr Berndtson (vpk) som beträffande *kollektivanslutning till politiskt parti m. m.* ansett att utskottet under B 5 bort hemställa

att riksdagen skulle avslå motionerna 1975:8, 93 yrkandet 5, 1975/76:923 och 1980 yrkandet 2 samt förklara motionerna 1975/76:289 och 892 besvarade med vad reservanten i denna del anfört,

39. av herr Berndtson (vpk) som beträffande *övergång till republik* ansett att utskottet under B 6 bort hemställa

att riksdagen skulle med bifall till motionen 1975/76:197 besluta

a. att såsom vilande anta av reservanten framlagt förslag till lag om ändring av regeringsformen, innebärande att 5 kap. 5 och 7 §§ skulle upphöra att gälla samt att 1 kap. 2 och 4 §§ samt 5 kap. 2-4 §§ och 6 § skulle ha av reservanten angiven lydelse,

b. att såsom vilande anta lag – i överensstämmelse med ovan föreslagen ändring i 1 kap. 2 § RF – om att successionsordningen skulle upphöra att gälla den 1 januari 1977,

c. att i övrigt hos regeringen anhålla om förslag till följdändringar i lagtext och reglering av andra förhållanden som kunde föranledas av ett beslut enligt a ovan,

40. av herrar Werner i Malmö (m), Molin (fp) och Björck i Nässjö (m) som beträffande *regler för omröstning inom regeringen* ansett att utskottet under B 7 bort hemställa

att riksdagen skulle med bifall till motionen 1975/76:904 anta som vilande av reservanternas framlagt förslag till lag om ändring i regeringsformen, innebärande att 7 kap. 5 § skulle ha av reservanternas angiven lydelse samt att nuvarande 7 kap. 5–8 §§ skulle betecknas 6–9 §§,

41. av herr Molin (fp) som beträffande *formerna för utseende av statsminister* ansett att utskottet under B 8 bort hemställa

att riksdagen skulle med bifall till motionen 1975/76:905 hos regeringen begära att frågan om formerna för utseende av statsminister gjordes till föremål för utredning.

Till betänkandet hade fogats särskilda yttranden

1. av herrar Boo, Fiskesjö, Jonnergård och Nordin (samtliga c) beträffande *retroaktiv lagstiftning*,

2. av herr Berndtson (vpk) beträffande *medlemskap i svenska kyrkan*.

Herr FISKESJÖ (c):

Herr talman! Det råder dess bättre i vårt land en bred enighet om det demokratiska styrelseskicket som sådant. Det råder också enighet om att det finns en lång rad medborgerliga fri- och rättigheter som måste upprätthållas i samhället som helhet, om det demokratiska styrelsesystemet över huvud taget skall vara möjligt att tillämpa. I själva verket är de en del av demokratin som sådan. Öppenhet, insyn, en fri och obunden åsiktsbildning och en fri konkurrens mellan olika åsikter om hur samhällsbesluten skall utformas är förutsättningar som är oupplösligen förenade med demokratin. Utan dessa förutsättningar skulle andra led i den demokratiska tekniken, som allmän rösträtt och allmänna val, få ett begränsat värde. Demokratin är således inte enbart en fråga om vissa formella tekniker, demokratin är en fråga om det allmänna rättsläge som råder för människorna i samhället över mycket vida fält.

Demokratin är ingen absolut garanti mot misshälligheter, orättvisor och maktöversgrepp. Men demokratin som styrelsesystem är – i den vida mening som jag här lagt in i begreppet demokrati – den bästa garantin som kan konstrueras för att säkerställa att misshälligheter tas fram i ljuset, att ansvar kan utkrävas, att omprövning av beslut ständigt kan ske. Alla beslut kan ifrågasättas och kritiseras, olika lösningar på samhällsfrågorna kan vägas mot varandra, kritiserade beslut kan ändras – och allt detta sker inför öppen ridå där värderingarna bryts mot varandra. I alla dessa avseenden är demokratin överlägsen varje annat känt styrelsesystem. Dess värre har endast en minoritet av jordens folk förmånen att leva i demokratiskt styrda stater, dess värre visar erfarenheten att demokratins framtid ingalunda är självklar ens i stater där den har en viss tradition. Den kan förvanskas, urholkas, förstöras, avskaffas; genom

Nr 149

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

hot och våld utifrån och genom inre sönderfall. Vakhållningen kring demokratin är således alltid en viktig och nödvändig uppgift, liksom alla strävanden att fördjupa, vidga och förstärka demokratin.

Det är för oss inom centern en självklarhet att alltid aktivt delta i detta arbete, att ständigt söka nya vägar för att säkerställa den enskilda människans frihet, för att säkerställa och vidga den fria debatten och åsiktsbildningen, för att vidga möjligheterna för alla enskilda och grupper i samhället till insyn, påverkan, delaktighet och medansvar. Denna strävan är bl. a. intimt förknippad med vår decentralistiska grundsyn, som i sig utgår ifrån att de många människornas medverkan och medbestämmanderätt i de frågor som angår oss alla är en av de mest betydelsefulla metoderna vi har för att förverkliga demokratin, för att grundmura tilltron till den och för att säkra vakhållningen kring den hos alla i samhället.

Det är, herr talman, otvivelaktigt på det sättet, att frågan om mänskliga fri- och rättigheter, om demokratins reella utformning och villkor aldrig *enbart* kan vara en fråga om en viss typ av reglering i en grundlag, även om jag ingalunda vill underskatta betydelsen av vad som står i vår grundlag. Den fråga det gäller har på många olika sätt mycket vidare aspekter. Det är en fråga om det materiella innehållet i lagstiftningen som helhet, om samhällsorganisationen i dess helhet, om de villkor som gäller för relationerna människor emellan och mellan de enskilda människorna och myndigheter över vida fält av samhället. Det är en fråga om tillgången på och fördelningen av nyttigheter av allehanda slag – materiella och andliga – om möjligheten till insyn och påverkan, om den reella förmågan att hävda det som man anser vara rätt och riktigt och också väldigt ofta om möjligheten för den enskilde att få hjälp av andra att hävda sin rätt.

Det är också på det sättet, herr talman, att även om ambitionen alltid måste vara att säkerställa så många och så vida friheter som möjligt för den enskilde, att garantera så många och så vida rättigheter som möjligt, så finns det inte så många friheter, så många rättigheter – hur vi nu än definierar dem – som kan vara absoluta, odelbara. Detta av det enkla skälet att vi alla – om mänsklig samlevnad över huvud taget skall vara möjlig – ständigt måste vara beredda att ta hänsyn till varandra, dela med oss av vår frihet, acceptera begränsningar av våra rättigheter, om vi inte skall trampa våra medmänniskors friheter och rättigheter i gruset. Att vi accepterar detta – i stället för att gripa till våld och terror – är i själva verket också en förutsättning för demokratin.

Det finns i de flesta fall ingen en gång för alla given lösning på hur fri- och rättigheter i vidare mening skall vägas mot varandra eller hur de skall avvägas vid motstridande intressen eller hur förmåner och pålagor skall fördelas. I en demokrati avgöres villkoren för detta genom en fortlöpande debatt, en fortlöpande åsiktsbrytning, genom omprövningar och beslut och genom ett ständigt ansvarsutkrävande. Demokratin kan till slut – hur vi än vänder och vrider på alla problemställningar – endast skyddas och bevaras genom demokratin själv.

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

Men som ett led i detta skydd – och som ett viktigt led – framstår otvivelaktigt våra grundlagar. De är lagar som stiftas i demokratisk ordning och de kan också ändras. Det gör vi då och då, och det är grundlagar som vi skall besluta om i dag. Men även om grundlagarna också är lagar som kan ändras och som således är utsatta för den allmänna politiska viljebildningen i demokratin, så har de en särkaraktär på två sätt. De anger dels vilka grundläggande regler som skall gälla för den demokratiska beslutsprocessen, bl. a. i vilken ordning andra lagar och beslut skall fattas och numera i viss utsträckning också anvisningar om vad dessa lagar får innehålla. Grundlagarna är således på detta sätt överordnade annan lag stiftad av riksdagen. Dels får de sitt särmarke av att det är svårare att ändra grundlagarna än annan lag. Det krävs två beslut med val till riksdagen mellan besluten. Grundlagarna har således särskild betydelse jämfört med vad som stadgas i vanlig lag.

Avgörande för att grundlagarna skall ha denna särskilda betydelse är naturligtvis att de respekteras och efterföljs, vilket självfallet även gäller om annan lag. Om det man på grund av vad som står i ett lands konstitution skulle kunna avgöra hur det står till med fri- och rättigheter, individens integritet och demokratin i största allmänhet, så skulle läget i de här avseendena vara att anse som ganska gott i flertalet länder i världen. Grundlagarna i de mest outrerade diktaturer innehåller ofta långa och lysande rättighetskapitel och garantier för rättssäkerhet och demokrati. Men makthavarna sätter sig enbart i kraft av sin makt saklöst över dessa bestämmelser. De högtidligt proklamerade och fastlagda fri- och rättigheterna har således inget som helst värde i dessa länder. Och omvänt finns det demokratier som i sina grundlagar har mycket mediokra, knapphändiga och svårtolkade bestämmelser om grundläggande fri- och rättigheter men som trots detta vad gäller demokratins lödighet och rättigheternas faktiska existens ingalunda står tillbaka för vad som råder i t. ex. vårt land. Vi kan ju f. ö. erinra om läget i vårt land under den gamla regeringsformen – 1809 års regeringsform – som utöver ett stadgande om tryckfrihet och allmänna handlingars offentlighet, som ytterligare reglerades och alltför regleras i tryckfrihetsförordningen, inte innehöll några för lagstiftaren bindande bestämmelser, om man bortser från de självklara reglerna om rösträtt, allmänna val, beslutsordningen i riksdagen och kompetensfördelningen mellan riksdagen och regeringen och en del stadganden av närmast förvaltningsrättslig karaktär. Man kan också erinra om England som inte har någon särskild grundlag alls, men som trots detta tveklöst måste räknas in i de välutvecklade demokratiernas krets.

Jag har, herr talman, inte gjort dessa rätt utförliga inledande kommentarer för att nedvärdera betydelsen av att vi har en grundlag i vårt land eller för att nedvärdera betydelsen av vad som står i vår grundlag. Det tillhör vår demokratiska och vår historiskt-rättsliga tradition att vi skall respektera och följa grundlagens bestämmelser. För den skull är det viktigt att den finns, för den skull är det viktigt vad som står i

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

den.

Men jag har gjort denna inledning bl. a. på grund av den allmänna debatt som förts i samband med att vi antog den nya regeringsformen 1973/74 och den allmänna debatt som förts inför de beslut som vi står inför i dag. Det är inte korrekt eller relevant att i den debatten föra in de illdåd och de rättsövergrepp som sker mot medborgarna i andra länder, som kanske i och för sig har lysande konstitutioner och som dessutom kanske anslutit sig till lika lysande internationella konventioner. Detta är illdåd och övergrepp som vi alla fördömer, men de har föga eller ingenting alls att göra med rättsläget i vårt eget land eller med frågan om hur vi – som har den grundläggande inställningen att gällande rätt verkligen skall respekteras – söker finna vägar att ge demokratin ett så starkt skydd som möjligt.

Vidare vill jag för min del på grund av den allmänna debatten gärna lägga till följande.

Det finns tydligen många som tror att dagens beslut, hur det nu än går, skulle innebära att vi begränsar, inskränker eller t. o. m. tar bort fri- och rättigheter som nu tillkommer medborgarna. Så är det inte, nu lika litet som 1973/74. När man i en tidning kan finna en artikelrubrik som säger, att vi nu här i riksdagen står inför ett ödesbeslut, hajar man onekligen till. Vi står inte inför något ödesbeslut. Att påstå något sådant är helt enkelt att vilseleda allmänheten. Det är inte ens på det sättet att något av de föreliggande förslagen syftar till att försvaga skyddet för fri- och rättigheterna eller att öppna några nya möjligheter att försvaga det. Vad det gäller är olika förslag som samtliga, om än i olika grad och på olika sätt, syftar till att direkt i grundlagen skriva in ytterligare skydd för fri- och rättigheter som vi alla är ense om är oupplösligen förenade med demokratin och med skyddet för den enskilda människans integritet.

Jag övergår nu, herr talman, till att kommentera några av de konkreta förslag som föreligger i utskottets betänkande, företrädesvis de reservationer som jag och mina partikolleger är med på.

En av nyheterna i det förslag som nu föreligger är ett målsättningsstadgande av mera allmän karaktär i den andra paragrafen i regeringsformens första kapitel. Den offentliga verksamheten skall ha vissa grundläggande mål, och det allmänna – som det också heter – skall verka för en rad goda ting. Man kan i och för sig diskutera det lämpliga i och värdet av allmänna proklamationer i grundlag av det slag som återges i paragrafen. De skall inte ha rättslig verkan, och man kan förutsätta att det på en hel del punkter kommer att råda ganska delade meningar om vad stadgandena egentligen innebär och att det då och då här i kammaren kommer att uppstå diskussioner om huruvida ett aktuellt förslag står i överensstämmelse med de angivna målen eller ej. Men det tycks vara en allmän mening, att en programparagraf av det här slaget fyller en funktion som ett allmänt anslag till en demokratisk författning och att det kan ha en viss övergripande psykologisk betydelse för inriktningen

av den allmänna politiken inom vissa områden. Jag har inte motsatt mig programstadgandet, eftersom jag inte i och för sig har något emot det som står där. Jag tror att det kan ha en viss funktion att fylla. Men vi har från centern och folkpartiet enats om, att det utöver de värden som finns angivna i majoritetsförslaget bör tillkomma några, som vi också anser att man skall fästa stor vikt vid i den samhälleliga verksamheten. Vi föreslår således att man i paragrafen skall skriva in att det allmänna skall värna om näringsfriheten och egendomsrätten som ett uttryck för ett fritt näringsliv, att man skall värna om den enskildes integritet och valfrihet, samt att man skall respektera föräldrarnas rätt att vårda sina barn men också barnens rätt till en god social miljö. Inte minst det senare anser jag vara av stor vikt. Barnen är ju som regel de mest skyddslösa.

Utöver allmänna och grundläggande rättigheter som rösträtten, valbarheten, de allmänna valen och därtill hörande ting, som det finns bestämmelser om på olika ställen i grundlagen, och tryckfriheten, som ju utförligt regleras i en särskild grundlag, har i det nu föreliggande förslaget en rad av de rättigheter och friheter, som är särskilt betydelsefulla för demokratin och för den enskildes rättsskydd, sammanförts till det andra kapitlet i regeringsformen. Detta innebär otvivelaktigt en bättre systematisering och en bättre markering av de fri- och rättigheter, som det kan anses särskilt värdefullt att skydda. Det innebär redan av detta skäl en utvidgning av andra kapitlet.

Men även i övrigt har rättighetsskyddet byggts ut, dels genom att man kunnat utöka förteckningen över rättigheter som under inga omständigheter får inskränkas enligt grundlagen, dels genom att de rättigheter i övrigt som skall tillkomma medborgarna utvidgats och preciserats, dels genom att man infört en rad allmänna diskrimineringsförbud, dvs. förbud mot diskriminering på grund av ras, kön etc., dels genom att man i en särskild paragraf tillförsäkrar även utlänningar samma rättighetsskydd som svenska medborgare på ett stort antal områden.

För ett betydande antal av de rättigheter som tillförsäkras medborgarna gäller dock att de är villkorade, dvs. kan preciseras och begränsas genom vanlig lag. De fri- och rättigheter som är av särskild betydelse för åsiktsbildning och personlig integritet får dock inte begränsas hur som helst. Begränsningsmöjligheterna är också villkorade på olika sätt, och de restriktioner som härvidlag uppställts är angivna på olika sätt i 12–14 §§. De restriktioner som där anges lämnar utrymme för olika tolkningar, men jag kan inte komma till den uppfattningen att de rättigheter det här gäller skulle kunna avskaffas genom vanlig lag. Detta skulle enligt min mening stå i direkt strid med grundlagen och de syften som där anges.

Dessa fri- och rättigheter kan således begränsas, och alla är också överens om att det är nödvändigt att de kan regleras utöver vad som framgår av bestämmelserna i själva grundlagen. Men den fråga som man då kan ställa är givetvis om dessa fri- och rättigheter – som vi alla anser vara så värdefulla och som vi anser att man inte skall inskränka på annat

sätt än som är absolut nödvändigt för att skydda andra motstridande intressen – skall kunna regleras, begränsas och beskäras genom en lag som stiftas här i riksdagen genom ett enda beslut i vanlig ordning.

Vi har från centerns sida kommit till den slutsatsen att detta inte är tillfredsställande och för den skull lagt fram ett förslag som innebär ett särskilt kvalificerat lagstiftningsförfarande så snart en lag berör de fri- och rättigheter som finns angivna i regeringsformens 2 kap. och som inte är omgärdade av det direkta grundlagsskyddet.

Vårt förslag innebär i korthet följande.

Lagförslag som berör fri- och rättigheterna i 2 kap. regeringsformen skall obligatoriskt granskas av lagrådet, som också har att yttra sig om förslaget förenlighet med grundlagen. Behandlingen av förslaget i utskott och kammare skall tillgå på samma sätt som nu. När riksdagen fattat det första beslutet skall lagen vila i minst sex månader. Därefter skall det utskott som berett ärendet på nytt ta upp lagförslaget och anmäla det för kammaren, som har att fatta ett nytt beslut. Därmed är lagen stiftad.

Det lagförslag kammaren skall ta ställning till andra gången kan vara exakt detsamma som riksdagen godkände vid det första beslutet, och så kommer det väl att vara i ett betydande antal fall. Men det behöver enligt vårt förslag inte vara exakt samma lagförslag. Om det vilande förslaget under den tid som gått utsatts för hård kritik, som man finner berättigad, kan naturligtvis utskottet föreslå, att riksdagen avslår det som vilande antagna lagförslaget, och då får man börja om igen. Men det kan också hända att det framkommit anmärkningar av mindre omfattande karaktär som utskottet finner det angeläget att beakta. Det kan t. ex. vara fråga om inkonsekvenser i det ursprungliga lagförslaget. Då anser vi det vara riktigt att utskottet kan föreslå att dessa inkonsekvenser rättas till. På detta sätt har vi velat hålla öppen möjligheten att vid det andra beslutet förbättra det som vilande antagna lagförslaget. Men i den bestämmelse som vi vill ha införd i riksdagsordningen på den här punkten har vi sagt att en ändring inte får innebära ytterligare begränsningar av det skydd för grundläggande fri- och rättigheter som anges i 2 kap. regeringsformen. Och innan utskottet föreslår förändringar skall lagrådet höras.

Detta skall således vara den ordinära gången vid stiftande av lag som faller in under de i 2 kap. angivna rättigheterna. Det vill jag kraftigt understryka.

Vi har övervägt att över huvud taget inte ge riksdagen någon möjlighet att fatta lagbeslut vid ett tillfälle inom de områden som vårt förslag omfattar. Men vi har kommit till den slutsatsen att det *kan* tänkas lägen då det för riksdagen på grund av t. ex. ekonomisk kris, hänsyn till folkförsörjningen, epidemier och liknande kan vara nödvändigt att besluta utan dröjsmål. Vi är inte säkra på att den beredskapslagstiftning som vi har täcker in de fall som kan tänkas härvidlag.

Men beslut vid ett tillfälle skall endast få fattas om synnerliga skäl

föreligger, skäl som klart skall anges. Vidare skall för ett sådant beslut krävas kvalificerad majoritet, dvs. minst tre fjärdedelar av de röstande och mer än hälften av kammarens ledamöter. Även för beslutet att lagen skall tas vid ett enda tillfälle skall det krävas samma kvalificerade majoritet. Men den här metoden skall således endast kunna användas i extrema undantagsfall. Den normala ordningen är två beslut med minst sex månader mellan besluten.

Det är två skäl som motiverar den ordning som vi föreslagit, av vilka det ena är primärt, det andra sekundärt. Men de hänger nära samman och är båda betydelsefulla.

Det första skälet är att vi vill omgärda fri- och rättigheterna med ett bättre skydd än det majoritetsförslaget ger. Vår metod förhindrar hastiga beslut med enkel majoritet under en kanske uppjagad stämning. Det ges rådrum för eftertanke för riksdagen själv. Men dessutom gör vår metod det möjligt att göra det som vilande antagna lagförslaget känt och diskuterat bland allmänheten. Massmedia, partier, organisationer och andra får en reell möjlighet att sätta sig in i vad lagen innebär, och man kan få i gång ett meningsutbyte som kan påverka riksdagen inför det andra beslutet. Vi ger med andra ord medborgarna en reell chans att ge sin mening till känna innan det definitiva beslutet skall tas.

Det andra skälet är att vi känner en allmän oro för det sätt på vilket lagar forceras fram och drivs igenom i det här huset. Varken vi själva som skall ta besluten eller de myndigheter och domstolar som skall tillämpa dem eller den allmänhet som har att rätta sig efter dem hinner alla gånger med att få den information eller utrymme för den begründan som är önskvärda för att det skall bli en bra lagprodukt och för att dess innebörd skall bli väl känd. Den fördröjning i beslutsproceduren som vårt förslag skulle medföra bör således även utifrån mera allmänna aspekter vara av godo. Och vi har sagt oss att en ordning av det slag som vi här förordar över ett begränsat men särskilt viktigt lagstiftningsområde kanske också borde tillämpas över ett vidare fält. Därför vill vi ha den frågan utredd i dess helhet.

Till vad jag nu har sagt vill jag gärna lägga att vi hade hoppats att det lagförslag som vi lagt fram skulle kunna vinna en bred anslutning inom utskottet och riksdagen. Att så inte blivit fallet beklagar jag. Det hade varit en fördel om vi kunnat fatta beslut om grundlagsändringar under bred enighet.

Herr talman! Redan i vårt förslag om en kvalificerad beslutsordning vad gäller lagar som berör rättigheterna i 2 kap. regeringsformen lägger vi stor vikt vid lagrådet. Sådana lagförslag skall obligatoriskt granskas av lagrådet. Men vi vill inte göra lagrådet till en instans som tilläggs för riksdagen bindande beslutanderätt på det sätt som folkpartisterna och moderaterna föreslår. Risker med en sådan ordning är bl. a. att lagrådet och därmed också indirekt högsta domstolen och regeringsrätten dras in i den politiska beslutsprocessen på ett sätt som kan skada tilltron till dessa instansers partipolitiska neutralitet. Det tycker vi skulle vara

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter
i grundlag*

olyckligt.

Men vi ser lagrådet som en tung och betydelsefull remissinstans i slutskedet av den beredningsprocess som skall föregå besluten här i riksdagen. Därför vill vi göra lagrådsgranskningen obligatorisk även utanför de områden som berörs av det förslag om kvalificerad beslutsordning som jag tidigare talat om. Erfarenheten visar att den fakultativa ordning som nu rått under ett antal år inte fungerat tillfredsställande. Det har varit ett litet antal lagförslag som av regeringen remitterats till lagrådet, och urvalet av lagar som remitterats har inte dikterats av om det ur allmän synpunkt varit särskilt viktigt att få dem lagrådsgranskade eller ej. Det är tydligen tidsskäl eller andra i det här sammanhanget ovidkommande skäl som bestämt hur lagrådet använts. För att förbättra riksdagens möjligheter att besluta om väl genomtänkta och noggrant genomgångna lagförslag förordar vi således i en reservation tillsammans med folkpartiet och moderaterna en omfattande allmän vidgning av lagrådsgranskningen.

Herr talman! Utöver de förslag om ändrat förfarande vid lagstiftning som rör 2 kap. regeringsformen finns det också i reservationer förslag om ändrade regler för grundlagsstiftning. Det finns bl. a. en reservation från centern, folkpartiet och moderaterna om möjligheten till folkomröstning i grundlagsfrågor. Det är en fråga som vi drev redan 1973 men som vi då inte fick gehör för och som vi nu återkommer i. Vi vet alla att trots att ett av riksdagen som vilande antaget grundlagsförslag får antas definitivt av riksdagen först efter ett allmänt val, så ägnas grundlagsfrågorna – även viktiga sådana – vanligen en mycket ringa uppmärksamhet i valrörelsen. De trängs undan av andra viktiga frågor – skattefrågor, näringspolitiska frågor, sociala frågor och vad det nu kan vara. Reservationens förslag innebär, att det öppnas en möjlighet för en minoritet i riksdagen att kräva att vilande grundlagsförslag går ut till folkomröstning i samband med det allmänna valet. Därmed skulle uppmärksamheten direkt fokuseras på det vilande förslaget och därmed skulle också väljarna få möjlighet att ta ställning till grundlagsförslaget som sådant, alldeles oberoende av ställningstagandet för ett visst politiskt parti. Det menar vi skulle vara en uppenbar vinning.

Det finns, herr talman, mångahanda ting i det aktuella förslaget som jag gärna skulle ha velat kommentera med viss utförlighet. Men tiden räcker inte till för detta.

Innan jag slutar vill jag emellertid säga några ord om en fråga som borde ha varit med bland de sakärenden vi nu diskuterar.

Utöver de motioner med omedelbar förmell anknytning till grundlagen, som centern väckt och som utskottet haft att behandla, har centern under den allmänna motionstiden bl. a. väckt motionen 1975/76:893. Den motionen handlar om den enskildes rättssäkerhet i förvaltningen och tar upp en lång rad av de problem som den enskilda människan har att brottas med i ett alltmer byråkratiserat samhälle. Det är otvivelaktigt så som vi framhåller i motionen, att den offentliga förvaltningens kraftiga

expansion och det vittförgrenade komplex av rättigheter och skyldigheter för den enskilde som denna expansion medfört också skapat nya rätts-säkerhetsproblem samtidigt som den allmänna välfärden ökat. Hur skall den enskilda människan kunna hävda sin ställning och få ut sin rätt i ett alltmer svåröverskådligt system av regleringar och myndigheter och hur skall förvaltningsorganisation och förfaranderegler utformas för att bäst tillgodose den enskildes rättssäkerhet? Det är den centrala frågeställning som motionen handlar om.

Motionen är ett av många uttryck från centerns sida för viljan att sätta de enskilda människornas situation i centrum. Den är också ett uttryck för vår ambition att se frågan om medborgerliga fri- och rättigheter som en helhet, som en fråga som ingalunda enbart gäller i och för sig väsentliga bestämmelser i grundlagen utan också – bland många andra ting – rättssystemets och samhällsförvaltningens organisation över vida fält. Motionen mynnar ut i ett utredningskrav. Vi från centern hade utgått från att motionen skulle sakbehandlas i samband med grundlagspropositionen, som den hör nära samman med rent sakligt, och vi hade utgått från, att motionens utredningskrav skulle finnas med i det paket av beställningar på ytterligare utredningar, som konstitutionsutskottets betänkande innehåller. Men så blev det inte. Utskottsmajoriteten – och i denna ingick representanterna för samtliga partier utom centern – beslöt att motionen skulle skjutas till hösten. Jag beklagar detta och finner förfarings sättet märkligt, särskilt från de partiets sida som utåt i den allmänna debatten velat framställa sig själva som den enskildes riddare och byråkratins fiender par préférence.

Herr talman! Det är således på tre punkter som vi från centern kräver en omedelbar förstärkning av rättighetsskyddet jämfört med utskottsmajoritetens förslag.

Vi vill ha ett särskilt kvalificerat förfarande vid lagstiftning som rör de rättigheter i 2 kap. regeringsformen som är inskränkbara. Vi vill ha obligatorisk lagrådsgranskning av alla förslag det här gäller och dessutom en allmän utvidgning av lagrådsgranskningen. Vi vill införa möjlighet till folkomröstning i grundlagsärenden, eftersom man genom grundlagsändring ju kan besluta om förändring av grunderna för alla rättigheter, inkl. dem som nu är angivna som okränkbara. Dessutom vill vi ha en utredning om lagstiftningsförfarandet i dess helhet. Vi vill också ha en utredning om begränsningar vad gäller retroaktivt verkande lagstiftning utöver det förbud mot retroaktivitet som nu gäller på strafflagstiftningens område. Dessutom har vi aktualiserat ett utredningskrav i frågan om den enskildes rättssäkerhet i förvaltningen. I övrigt ansluter vi oss till de utredningsförslag som finns i majoritetsbetänkandet.

Herr talman! Med hänvisning till vad jag berört i mitt anförande och till vad som ytterligare utvecklas i våra reservationer och vårt särskilda yttrande ber jag att få yrka bifall till reservationerna 1, 21, 30, 33 och 34.

I detta anförande instämde herrar Norrby och Fågelsbo, fru Göthberg, herrar Gernandt, Olsson i Järvsö och Rämgård, fru Andersson i Hjärtum, fröken Pehrsson och fru André, herrar Bengtsson i Göteborg, Torwald och Raneskog, fru Tillander och fru Ekelund samt herrar Korpås och Olof Johansson i Stockholm (samtliga c).

Herr HERNELIUS (m):

Herr talman! Varför behöver man egentligen särskilda regler i konstitutionen för medborgarna i fråga om fri- och rättigheter? Sådana regler finns nämligen i flertalet grundlagar. Även om man i några fall knappast behöver räkna med att de någonsin tillämpas har man tydligen i alla fall varit angelägen om att se till att sådana regler kommer in i författningen. Men när t. ex. Nordkorea i svensk press annonserar sina regler, så vet man att dessa från vår synpunkt sett inte är värda papperet de trycks på.

Men det finns seriösa stadganden i andra länder som också efterlevs. Och det finns, som herr Fiskesjö alldeles riktigt påpekade, länder som inte har så mycket av författningar men ändå iakttar medborgerliga fri- och rättigheter ungefär på samma sätt som skedde i Sverige innan vi fick våra nuvarande bestämmelser.

Syftet med de seriösa stadgandena är detsamma i land efter land. Reglerna skall skydda den personliga integriteten och den enskilda människans frihet. De skall – och det är lika viktigt – skydda individens opinionsfrihet såväl som hans yttrandefrihet, hans åsiktsfrihet och hans rätt till information. Utan sådana regler kan ingen fri folkstyrelse existera. Hur skulle medborgaren annars kunna ge uttryck åt sina opinioner, och hur skulle han kunna erhålla information? Men reglerna skall också utgöra ett skydd för minoriteten, om majoriteten använder sin makt otillbörligt på minoritetens bekostnad.

Sedan 1938, då dåvarande högerpartiet tog upp frågan i riksdagen, har fyra olika utredningar sysslat med hur sådant rättsskydd skulle kunna beredas medborgarna i Sverige. I den tredje utredningen, grundlagberedningen, åstadkoms vissa resultat, men i stort sett måste beredningen för att i tid kunna slutföra sitt arbete ge tappt. Vissa rättigheter inskrevs dock i grundlag, och detta var ett stort steg framåt. Moderaterna, som då ensamma förde fram kravet på en kvalificerad majoritet vid beslut i riksdagen om inskränkningar i fri- och rättigheterna, kunde inte på egen hand nå resultat. Men år 1973, då riksdagen behandlade grundlagsförslaget, motionerade både centern och folkpartiet om liknande procedurföreskrift som moderaterna dessförinnan hade begärt. Ett enhälligt konstitutionsutskott tog så till vida intryck härav som utskottet förordade att en ny, särskild utredning skulle söka förstärka skyddet i grundlag för de grundläggande fri- och rättigheterna. Den Mehrska utredningen tillkom. Under arbetet inom denna anslöt sig centerns representant till socialdemokraternas ståndpunkt, sedan löften givits bl. a. om lagprövningens inskrivande i grundlag. Den kvalificerade majoritetens anhängare

bestod därefter av moderaterna och folkpartiet.

När regeringens proposition kom nu i våras visade det sig att regeringen hade gått ifrån löftena, och därmed blev centern ånyo obunden. Nu har centern förordat ett system med en första och andra läsning, dock kompletterad med undantagsregler i speciella fall.

Centerförslaget löser, som vi ser saken, dock icke problemet, eftersom en och samma riksdagsmajoritet kan fungera vid båda läsningarna. Där emot förhindrar centerförslaget att en rättighet kan inskränkas över en natt.

Socialdemokraternas förslag, vilket nu av allt att döma kommer att vinna riksdagens bifall och bli antaget som vilande, bygger fortfarande på att en fri- eller rättighet med kort varsel skall kunna begränsas med någon eller några rösters majoritet. De skyddsfendrar som finns i uttalanden i olika paragrafer i regeringsförslaget är enligt vår mening icke till fyllest. Frågan kan synas teknisk och komplicerad, men det är den knappast.

När Astrid Lindgren och Lennart Geijer nyligen polemiserade i pressen i ämnet var det Astrid Lindgren som hade rätt i huvudfrågan, icke Lennart Geijer, något som också påpekades av folkpartiledaren. Det skydd som Lennart Geijer i artikeln tycktes vilja påstå skall ges åt allas vår Svenssons trygghet existerar inte i regeringens förslag. Regeringsförslaget skapar inga garantier för Svensson eller någon annan.

Den Mehrska utredningen, präglad av sin ordförandes färgstarkhet, uppslagsrikedom och temperament, innebär ett nytt och stort steg framåt, men huvudfrågan löser den inte. Däremot har den under sin noggranna genomgång av olika tankegångar och olika förslag kommit med en rad uppslag som sedermera kunnat fästas på papperet och som på så sätt kan stärka skyddet för fri- och rättigheterna.

Man kan fråga sig, herr talman, varför socialdemokraterna så envist kämpar emot våra förslag i denna del, förslag som enligt vårt synsätt innebär en utbyggnad av den politiska demokratin. En förklaring håller inte: den att socialdemokraterna i och för sig skulle vara ointresserade av att stärka vår folkstyrelse. Det demokratiska sinnelaget i vårt största parti får och kan icke bestridas. Socialdemokraternas mångåriga kamp i klubbar ute på arbetsplatser mot politiska extremister gör detta helt uteslutet.

En annan sak är att det socialistiska system som socialisterna eftersträvar icke i något land visat sig kunna förenas med andliga fri- och rättigheter, något som ingen mindre än en så sakkunnig på detta område som finansminister Sträng ofta har påpekat.

Kanske är en av förklaringarna att det långa maktinnehavet gjort socialdemokraterna så intresserade av effektivitet vid sin maktutövning att de icke alltid ser skönhetsfläckar och brister i sitt faktiska handlande. Regeringens handläggning av IB-affären, som icke kom att behandlas som tryckfrihetsmål, vilket borde ha skett, var en sådan skönhetsfläck. Därom har riksdagen en gång uttalat sig.

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

En annan skönhetsfläck uppstod utan föregående varsel i den proposition som i dag behandlas. Av någon outgrundlig anledning hade yttrandefriheten i regeringsförslaget sammankopplats med sekretesslagen, och detta i sin tur hade medfört förslag till nya begränsningar i yttrandefriheten, såsom beträffande rikets förhållande till annan stat eller det allmänna ekonomiska intresset.

I en moderatmotion slogs larm, och det medförde att ett enigt utskott slopade sammankopplingen med sekretesslagen och återgick till det Mehrska förslaget i denna del. Samtidigt uttalade utskottet sitt intresse för att yttrandefriheten kopplades samman med tryckfrihetsförordningen på det sätt som bl. a. moderaterna – men inte endast de – hade föreslagit.

Att omedelbart verkställa en sådan sammankoppling stötte på patrull i flera avseenden: det skulle t. ex. inte stämma med regler för yttranderätten i denna kammare, det skulle inte överensstämma med datalagen och det skulle inte överensstämma med radiomonopolet. Frågan om hur denna sammankoppling skall kunna verkställas blir nu föremål för fortsatt utredning. Av någon egendomlig anledning kom denna utskottets mycket betydelsefulla ändring av regeringens förslag i fråga om yttrandefriheten inte att omnämnas i utskottskommunikén.

I propositionen vill regeringen nu vidga sin behörighet att på egen hand efter riksdagens medgivande meddela föreskrifter om utformning av byggnader och bebyggelsemiljö. Alltså: Just inom ett område där alla är överens om att den demokratiska opinionen bör ha största tänkbara svängrum, där vill regeringen ha fullmakt från riksdagen för att kunna agera på egen hand. Bestämmelsen står kvar i betänkandet, men i en moderat reservation yrkas dess upphävande. Tacknämligt är emellertid att utskottet har tagit intryck av den moderata argumenteringen och inskränkt användningsområdet genom ett klart motivuttalande.

Från socialdemokratiskt håll heter det ofta att den kvalificerade majoriteten skulle leda till minoritetsdiktatur och strida mot folkviljan. Den argumenteringen håller inte. Metoden är redan inskriven i våra grundlagar i visst sammanhang, i de s. k. EG-paragraferna – något som statsministern borde känna till. Att tystnadsplikten skulle hindra ett reformarbete är svårt att tänka sig. På det området förbereds f. ö. en särskild lagstiftning som skall undanröja större delen av missförstånden.

Tro icke danaerna när de komma med skänker! När Hjalmar Mehr en dag i utredningen meddelade att socialdemokraterna var beredda att inskriva lagprövningen i grundlagstexten var det väl ingen som trodde att detta uttryck skulle komma till användning i det sammanhanget. Men när LO senare sade ifrån att organisationen inte ville ha någon lagprövning alls, vare sig lagstadgad eller i praxis – ett ytterst egendomligt uttalande eftersom det rycker undan marken även för våra grundlagar – började justitieministern darra på manschetten och bestämmelsen ströks i regeringsförslaget. Justitieministern pekade i stället på den praxis som finns och som hittills inte har kommit till uttryck i gällande lag. Moderata samlingspartiet har reserverat sig för att den paragraf som ströks åter-

införes, och vi har en reservation härom. Beror herr Geijers motvilja på ett uttalande som han en gång gjorde: "Bakom talet att domstolarna skall skydda den enskilde mot överheten ligger en antidemokratisk kritik av det parlamentariska styrelseskicket. Det är därför en farlig lära." Vi vill gärna begagna tillfället att tala om för herr Geijer att det finns något ännu farligare, nämligen om medborgarna står utan rättsskydd gentemot lagar som kränker innehålllet i andra lagar eller t. o. m. grundlag.

Man erinrar sig ett annat uttalande: "Och har du funnit att i ett stats-system, i en stat, vördnad finns för någonting så heligt som den *svages rätt*, säg då djärvt eller prisa med tårar, att ännu ej rättvisan är flydd från jorden." Den man som fällde detta yttrande var en annan Geijer – Erik Gustaf Geijer, väl känd för justitieministern. Den *svages rätt* – det är minoritetens rätt. Det är den som vi vill skydda genom vårt system för medborgarskydd mot lagstiftning över en natt, beslutad av en knapp majoritet, som kränker våra fri- och rättigheter eller inskränker desamma.

Våra yrkanden i fråga om lagrådet och rådgivande folkomröstning kommer att belysas av andra talare, i den mån de inte redan har gjort det i denna debatt. Låt mig bara i detta sammanhang bemöta invändningen att det på något sätt skulle vara otillständigt att nu föreslå grundlagsändringar om vilka man på förhand vet att de i dag endast kan genomföras med lottens hjälp. Det är sant att vi har en tradition i Sverige som innebär att vi vill se grundlagsändringar förankrade i en så stor majoritet som möjligt i en allmän opinion. Men att märka är att de av mig här nämnda förslagen kommer icke att genomföras genom lottning. Det är nämligen fråga om vilande förslag, som för att kunna träda i kraft kräver beslut av en ny riksdag efter valet. I denna riksdag skall väl Fortunaspelet icke få något utrymme. Dessutom gäller det ju inte nya tankar utan förslag som framförts långt tidigare, och det vore ju orimligt om sådana yrkanden skulle blockeras i grundlagsdebatterna för all framtid av den riksdagshalva som just nu fungerar, eller i varje fall blockeras under den tid denna fungerar.

Herr talman! Kammaren håller mig säkert räkning för att jag inte i detalj går igenom var och en av våra reservationer, punkt för punkt, utan i stället hänvisar till texterna i reservationerna. Blott några påpekanden: Målsättningsparagrafen, den s. k. portalparagrafen, kan vi inte godta i dess av utskottsmajoriteten föreslagna utformning. Vi anser att medborgarnas valfrihet bör komma till klart uttryck, och det har vi också preciserat i texten. Vi anser också att behovet av skydd för personlig frihet och integritet måste finnas med, inte minst det sistnämnda. Vem vill bestrida att integriteten i dag kan hotas, och hotas, i den moderna staten med dess datamaskiner, dess tekniska apparatur och möjligheterna till Storebrors övervakning? Enligt vår åsikt skall också privat- och familjelivet värnas av det allmänna. Vi vill också inskriva föräldrarätten som en särskild mänsklig rättighet. Det är på föräldrarna som ansvaret för vården av de minderåriga barnen i första hand vilar, och denna rätt

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

är erkänd och fastslagen i flertalet med vårt samhälle jämförliga kultursamhällen. I många av dessa har den också kommit till uttryck i lagtext. Det finns i dag tendenser, herr talman, enligt vilka barnen skall omhändertas av det allmänna i allt större utsträckning, så att någon vårdnad under långa perioder i realiteten icke kan utövas av föräldrarna. Detta vänder vi oss emot. Men samtidigt är det alldeles klart att barnens rätt måste tillvaratas gentemot föräldrarna, när barnens bästa riskerar att trädas för när.

Som ett förstärkt medborgarskydd ser vi också förslaget om ett allmänt diskrimineringsförbud, vilket utformat i överensstämmelse med det som finns i Europakonventionen ökar garantierna för en likformig behandling av medborgarna. Den mot elementär åsiktsfrihet stridande s. k. kollektivanslutningen till parti och meningsriktning vill vi förbjuda i grundlag. Herr Björck i Nässjö kommer senare att belysa detta ämne i samband med att justitieministern besvarar en interpellation.

Egendomsskyddet bör förstärkas genom att ersättning vid ingrepp inskrivs i lag på ett otvetydigt sätt genom föreskrift om att ersättning skall vara skälig. Domstolarna får sedan bedöma. Kravet härpå är utformat under beaktande av att tendenser till s. k. symbolisk ersättning dykt upp. Utskottsmajoriteten avvisar klart sådana tendenser, men för säkerhets skull vill vi ha en klar och uttrycklig bestämmelse om ersättningens utformning. Vi tar sikte icke bara på materiell äganderätt när vi utformar våra önskemål utan också på den ideella, på konstnärens, författarens, kulturarbetarens rättigheter till sin egendom. Tanken på expropriation även av sådan egendom är som bekant icke främmande för personer som lekt med olika förslag till direktiv.

Till medborgarnas skydd hör också att lagstiftning med tillbakaverkande kraft förhindras, icke blott – varom enighet råder – i fråga om strafflagstiftning utan också i andra fall, såvida icke synnerliga skäl föranleder något annat. Nog bör väl den enskilde kunna bedöma konsekvenserna av sitt handlande, men det kan han inte, om pålagor till hans nackdel ges tillbakaverkande kraft.

Vi har också en motion med yrkande på utredning. Vi har klart för oss att den enskildes rättigheter i dagens samhälle inte hotas såsom måhända förr väsentligen från det allmänna, från överheten, utan att också enskild kan hota enskild. Det förslag som vi i dag behandlar innehåller bara en paragraf härom – redan genom det finns dock principen erkänd. Vi menar emellertid att det skulle vara värdefullt om en parlamentarisk utredning efter en föregående kartläggning tog upp till prövning om behov föreligger – observera: om behov föreligger – av en ramlagstiftning i sådana här sammanhang. Vi kan ju inte bara skjuta problemen ifrån oss genom att säga att om enskild förtrycker enskild kommer det icke oss vid. Vi måste beakta hur samhället där har ändrats och vilka möjligheter som i dag finns. Men, herr talman, det är alltså ett utredningsyrkande.

Arbetet med fri- och rättigheter i svensk grundlag kommer att fortsätta.

Regeringen har föreslagit nya utredningar på en del punkter, och utskottet har anslutit sig därtill. I den mån dessa icke tillkommer enbart för att skylla över passivitet och ovilja till handlande i dagens läge är väl därom föga att säga. Men moderata samlingspartiet anser för sin del att vissa områden är så belysta och så utredda att medborgarskyddet redan i dag borde ha kunnat förstärkas utöver vad regeringen nu vill.

Regeringen och utskottsmajoriteten har sagt nej till åtskilliga förslag härom. Vår uppgift blir då att medvetet och systematiskt, såsom krävs i en folkstyrelse, steg för steg söka bygga upp en medborgaropinion av sådan styrka att de ovilliga och tveågsna till sist får ge efter. Vi kommer inte att försumma den medborgarupplysningen. Den skall bedrivas också under den nordiska sommar som vi nu står inför, en sommar vilken som bekant avslutas med att folket, varifrån all makt utgår, i valet säger sin mening.

Herr talman! Det här är riksmötets sista arbetsdag för säsongen, och jag kan inte underlåta att citera vad skalden Lars Wivallius skrev en gång på 1600-talet – det har citerats en gång förut i riksdagen:

”Giv glädje och tröst, lät lärkjan ej dö,

lät leva sommarens svala!

Hugsvala vart bröst på Sveriges ö,

som nu månn sorgeligt tala!

Giv sommar, giv blommer,

giv gott grönt hö,

lät göken ropa och gala!”

Till detta vill jag lägga en särskild önskan till justitieministern: Glöm inte bort Svensson!

Herr MOLIN (fp):

Herr talman! Herbert Tingsten skriver i tillägget till sitt klassiska arbete *Demokratiens problem* följande:

”Det demokratiska statsskicket har stundom beskrivits som en lyx, vilken folken kan kosta på sig endast under tider av säkrad fred och snabbt stigande välstånd. Men det är inte riktigt att tala om lyx; vi ser freden och välståndet som uppnåeliga mål och folkstyrelsen som ett ideal som kan realiseras för alla och överallt.”

Denna starkt optimistiska syn på demokratins framtid var möjlig ännu vid 1960-talets början. Man trodde då att levnadsstandarden successivt skulle stiga i de underutvecklade länderna, att klyftorna mellan den fattiga och den rika världen skulle minska och att välståndet skulle komma allt fler till godo. I takt med det stigande välståndet skulle också demokratin sprida sig till allt fler länder.

Men utvecklingen sedan 1960-talets början har blivit en annan. Mycket få nya demokratiska stater har tillkommit. I många existerande demokratier har det demokratiska statsskicket varit hotat. I Grekland ersattes 1967 en parlamentarisk regering av en militärjunta. Demokratin kunde återvinnas sju år senare. I Chile har ett demokratiskt experiment förbytts

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

i en reaktionär militärdiktatur. Dessa erfarenheter kan tyckas främmande för den svenska debatten. Vår demokrati är till synes stabilare än på andra håll. Det ligger nära till hands att säga att vad som hänt i Grekland, Chile eller Indien, det kan inte hända här, inte hända oss. Herr Fiskesjö var i inledningen av sitt anförande här i morse inne på samma tanke, när han menade att utländska erfarenheter av rättsövergrepp och ofrihet saknade relevans för dagens debatt.

Men jag tror ändå att det är i det perspektivet som frågan om ett rättighetsskydd i grundlagen måste ses. Många av de grundlagsbestämmelser som vi nu diskuterar gäller inte politikens vardag. Det är i ett krisläge när landets inre eller yttre säkerhet är hotad som grundlagens förmåga att vara ett skydd för rättigheterna prövas. Detta har varit utgångspunkten för folkpartiets förslag till en fastare reglering i grundlagen av de mänskliga fri- och rättigheterna.

Huvudtanken i folkpartiets förslag är att det inte skall vara möjligt att snabbt upphäva fri- och rättigheterna. Därför bör både ändringar i själva grundlagstexten och inskränkningar av de viktigaste i grundlagen angivna rättigheterna normalt inte kunna genomföras med ett enda beslut. Vi föreslår mot denna bakgrund att lagar som innebär inskränkningar i yttrandefriheten, demonstrationsfriheten, mötesfriheten och andra andliga friheter skall avgöras genom två beslut med ordinarie val till riksdagen mellan besluten. Genom en sådan bestämmelse förhindras att riksdagen vid inre eller yttre tryck i hastigt mod beslutar inskränka eller avskaffa fundamentala medborgerliga rättigheter. Bara i undantagsfall när speciella skäl nödvändiggör ett omedelbart beslut, t. ex. en drastisk sjukdomsepidemi, skall riksdagen vid ett enda tillfälle kunna fatta ett sådant beslut. Då krävs en betydande enighet inom riksdagen för beslutet, nämligen fem sjättedels majoritet.

Denna särskilda procedur för beslut om rättighetsinskränkningar ingår som en del i ett större paket av åtgärder som alla syftar till att skapa ett starkare skydd för fundamentala mänskliga rättigheter.

Den första punkten gäller förslaget att folket självt genom folkomröstning skall få ta ställning till föreslagna grundlagsändringar. Om en majoritet i en sådan folkomröstning då säger nej till den vilande grundlagsändringen skall folkmeningen gälla och det vilande förslaget skall falla förutsatt att ett något så när stort valdeltagande förekommit i omröstningen.

Den andra punkten i vårt paket till rättighetsskydd gäller förslaget att grundlagsändring skall kunna genomföras bara genom två beslut med ordinarie riksdagsval emellan. Det skall alltså inte vara möjligt för en regering att genom att hastigt utlösa extra val till riksdagen snabbt få viktiga ändringar genomförda i grundlagen. För att skapa utrymme och tid för debatt om föreslagna grundlagsändringar föreslår vi vidare att sex månader skall förläya från det första vilande grundlagsbeslutet fram till det val som skall äga rum före det andra beslutet. För att den nyvalda riksdagen inte skall överrumplas och bli utan tillfälle att diskutera det

vilande förslaget föreslår vi vidare att minst två månader skall förflyta från valet till dess att det andra beslutet om det vilande grundlagsförslaget skall tas. Ikraftträdandet av beslutade grundlagsändringar behöver därmed i realiteten inte förskjutas eftersom – i varje fall med nuvarande regler för tidpunkt för val – dessa kommer att gälla från kommande årsskifte.

Den tredje punkten gäller vårt förslag att lagrådet skall granska alla förslag som kan innebära inskränkningar av de i grundlagen angivna fri- och rättigheterna. Lagrådet skall – som en opartisk och kvalificerad instans – avgöra om ett lagförslag medför en inskränkning av de andliga friheter som anges i grundlagsförslagets 2 kap. 1 § punkterna 1–5.

Den fjärde punkten i detta paket gäller förslaget att lagrådet obligatoriskt skall granska alla lagförslag av större vikt. Regeringen skall alltså inte på politiska grunder kunna avgöra vilka lagar som skall granskas av lagrådet och vilka lagar som skall undandras en sådan granskning. Det har påståtts att man genom den här obligatoriska lagrådsgranskningen skulle begränsa de politiska organens suveränitet. Jag bestrider det. En lagrådsgranskning före beslutet minskar i själva verket risken för en lagprövning av riksdagsbeslut i efterhand. De juridiska instansernas prövning bör naturligtvis komma in före den politiska behandlingen för att påverka denna och inte fungera som en efterhandskontroll. Vår målsättning är att denna lagprövning enligt praxis, som i majoritetsförslaget blir oförändrad, skall utnyttjas så litet som möjligt. Det säkerställs genom vårt förslag att lagrådet obligatoriskt skall yttra sig i förväg.

Herr talman! Detta är fem punkter i det rättighetspaket som folkpartiet i dag föreslår riksdagen att anta som vilande: särskilda procedurer för inskränkningar av rättigheterna, folkomröstning om grundlagsändring, särskilda regler för beslut om grundlagsändring, lagrådsgranskning av alla lagar som inskränker fri- och rättigheter och obligatorisk lagrådsgranskning av alla viktigare lagar i övrigt.

Vi måste med beklagande konstatera att våra förslag till rättighetsskydd bara i mycket liten utsträckning vunnit stöd av en majoritet i konstitutionsutskottet. Det går i den här frågan en viktig skiljelinje mellan dem som vill införa någon form av bindande procedur för beslut om rättighetsinskränkande lagar och dem som avvisar tanken på en sådan procedur. Den avgörande svagheten i regeringens förslag är just att riksdagen med en enda rösts övervikt omedelbart kan inskränka grundläggande fri- och rättigheter. Det är också riksdagen som ytterst själv med en enda rösts majoritet avgör om det finns särskilt viktiga skäl för en sådan inskränkning. Folkpartiets linje på denna punkt innebär att det överlämnas åt folket att i val avgöra om en sådan inskränkning föreligger och om man vill göra en sådan inskränkning. Detta innebär naturligtvis att man lägger en hämsko på de valda politiska organens möjligheter att inskränka grundläggande mänskliga rättigheter utan att höra folket. Jag tycker emellertid att det är naturligt att man i en demokrati i för själva statsskicket så väsentliga frågor som grundlagen och de mänskliga

fri- och rättigheterna begränsar riksdagens möjligheter att fatta beslut utan att dessförinnan höra folkmeningen. Sådana här särskilda skyddsregler eller särskilda procedurer för grundlagsändring och liknande finns ju f. ö. i flertalet demokratiska stater. Några med Sverige jämförbara stater som har en sådan särskild procedur, i flertalet fall inkluderande kvalificerad majoritet, är Danmark, Norge, Finland, Belgien och Holland. I Österrike finns en bestämmelse om krav på kvalificerad majoritet för alla konstitutionella lagar.

Herr talman! Jag har i det här sammanhanget noterat de nya förslag om procedur som har framförts från centerpartiet. Förslaget om två s. k. läsningar kunde möjligen ha varit värt att överväga, om det hade utformats på så sätt att man hade garanti för att man alltid får till stånd två beslut i samband med rättighetsinskränkningar. Centerpartiets förslag har emellertid inte den innebörden, eftersom ingenting hindrar riksdagsmajoriteten att, efter det att lagrådets yttrande kommit, med en enda rösts majoritet besluta att den särskilda proceduren inte skall tillämpas. I det avseendet skiljer sig i realiteten centerns förslag inte från regeringens förslag, och därmed blir ju den av centern föreslagna proceduren för rättighetsskydd i ett krisläge i verkligheten ingenting värd. Folkpartiet kan därför inte ge sitt stöd åt en sådan lösning.

Utskottsmajoriteten har nu föreslagit att hela den här problematiken skall utredas på nytt. Jag vill då påminna om att riksdagen 1973 i samband med beslutet om den nya regeringsformen enhälligt kom överens om att rättighetskomplexet skulle utredas i sådan takt, att ett vilande beslut i frågan skulle antas före 1976 års val. Jag är övertygad om att konstitutionsutskottets ordförande inte vill bestrida att vi då nådde en sådan överenskommelse. Det kan mot den bakgrunden inte vara rimligt att man efter denna överenskommelse och efter ett omfattande utredningsarbete på nytt hänskjuter detta viktiga problemkomplex till utredning. Folkpartiet anser därför att riksdagen nu bör ta ett första beslut om rättighetsskydd i grundlagen.

Ett bifall till folkpartilinjen utesluter inte att man på vissa punkter kan gå vidare. Det gäller särskilt möjligheterna att skapa en analogi mellan skyddet för tryckfriheten och skyddet för yttrandefriheten. Om man bortser från tystnadsplikten för offentliga ämbetsmän, som kommer att lagregleras i höst, så kan det kanske i en framtid bli möjligt att på samma sätt som nu gäller i tryckfrihetsförordningen i en kommande yttrandefrihetsgrundlag uttömmande ange alla inskränkingsgrunder och reglerna för inskränkning. På den punkten har vi alltså ingen anledning att motsätta oss fortsatta överväganden i en offentlig utredning.

Herr talman! Det första kapitlet i regeringsformen innehåller vissa allmänna målsättningsstadganden. Det finns ingen anledning att tillmäta dessa stadganden särskilt stor betydelse. De har ingen för det politiska arbetet bindande effekt. Andra länder med annorlunda rättstraditioner och med mycket mindre av verklig frihet än Sverige har mycket utförliga sådana rättighetskataloger utan att de för den skull har någon nämnvärd

verkan på de rättigheter som faktiskt tillkommer människorna i dessa stater. Målsättningsparagraferna får därför närmast ses som uttryck för vissa allmänt omfattade värderingar i samhället. Mot den bakgrunden anser jag att dessa bestämmelser på några punkter bör kompletteras.

Vi noterar med tillfredsställelse att utskottsmajoriteten accepterat vårt förslag om att likhet inför lagen bör komma in i det inledande kapitlet, men vi saknar fortfarande egendomsrätten, föräldrarätten och rätten till integritet och valfrihet för den enskilde. Det är viktigt att stryka under skillnaden mellan de allmänna värderingar som redovisas i första kapitlet och de för samhällsorganen bindande bestämmelser som finns i andra kapitlet. När det gäller de bindande, absoluta rättighetsbestämmelserna i andra kapitlet har vi från folkpartiets sida med stor tillfredsställelse godtagit de nya grundlagsbestämmelser som här tas in. På två punkter vill vi dock utvidga de bindande bestämmelserna. Det gäller 7 § om skydd mot landsförvisning som vi vill komplettera med ett förbud mot utlämning av svensk medborgare till annat land. Vi vill också utvidga regeln om förbud mot retroaktiv lagstiftning i 10 § till att gälla även andra bindande bestämmelser, t. ex. skatteregler, som alltså normalt inte bör få verka retroaktivt.

När det gäller det andra kapitlet i regeringsformen vill jag f. ö. bara tillägga att de där angivna inskränkingsgrunderna i 12 och 13 §§ i och för sig är betydelsefulla men naturligtvis sekundära i jämförelse med kravet på en särskild procedur i samband med beslut om inskränkningar. 13 § i regeringsformen ger ju en möjlighet åt de politiska organen att efter eget bedömande avgöra om det finns skäl för inskränkning av viktiga grundläggande rättigheter eller ej. I och för sig tror jag inte att någon bestrider att t. ex. allmän ordning och säkerhet kan nödvändiggöra en precisering eller en inskränkning av vissa friheter, t. ex. demonstrationsrätten. Det avgörande blir ju då vilken tolkning man ger av begreppet allmän ordning och säkerhet. Det väsentliga i folkpartiets linje är då att en sådan tolkning inte kan göras av de politiska organen, inte kan göras utan en i tiden utdragen procedur och inte kan göras utan hörande av folket.

Herr talman! Skyddet för de mänskliga rättigheterna är en viktig fråga som engagerar många människor. Inte minst den ofrånkomliga tillväxten av den offentliga byråkratin skapar ett behov av rättsregler för skydd åt den enskilda människan. Till dessa rättigheter och dessa rättsregler hör också ett skydd för statsskickets grunder och för de grundläggande rättigheterna. För många människor är detta en samvetsfråga. I ett öppet brev till riksdagens ledamöter i den syndikalistiska tidningen *Arbetaren* skriver Karl Beijbom: "Ert samvete måste medge att det ligger i folkets och nationens intresse att yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten, demonstrationsfriheten och föreningsfriheten får ett starkt grundlagsskydd." Jag tror att det är en riktig tolkning av folkmeningen i denna fråga.

Folkpartiets inställning i dag i denna fråga knyter an, herr talman,

Nr 149

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

till en liberal tradition i författningsfrågan. När vi här i kammaren nästan på dagen för tre år sedan debatterade den nya grundlagen framhöll jag att det för en liberal inte är någon motsägelse att hävda att den representativa och parlamentariska demokratin ständigt behöver kompletteras med nya former. Demokratin kan inte överleva om den inte ständigt är beredd att pröva nya former för att stärka människornas insyn i och inflytande över de politiska besluten. Att ge människorna en möjlighet att säga sin mening innan besluten fattas och vara beredd att lyssna till människors mening innan man bestämmer sig är en utgångspunkt för liberalerna i författningsfrågan. I dag reser vi kravet att det i grundlagen skall införas ett fast skydd för de enskilda människornas andliga frihet.

Herr talman! Jag yrkar bifall till de reservationer till konstitutionsutskottets betänkande där mitt namn återfinns.

Herr FISKESJÖ (c) kort genmäle:

Herr talman! Det var på två punkter som Björn Molins anförande innehöll polemik mot vad jag har sagt, och jag skall ta upp de båda punkterna.

Han opponerade sig mot mitt påstående att det inte var relevant att i vår författningsdebatt föra in de illdåd och rättsövergrepp som sker mot medborgarna i andra länder med kanske lysande författningar. Som exempel på att jag skulle ha fel tog han kupperna i Chile, Grekland och Indien.

Men de exemplen belyser på ett utomordentligt sätt precis vad jag har sagt. Det var inget fel på författningarna i Chile, Grekland eller Indien. Jag vill påstå att Indiens författning, som jag har läst, innehåller ett av de mest utförliga rättighetskapitel som jag har träffat på i det femtiotal författningar som jag har gått igenom. Men vad som var gemensamt när det gäller demokratins fall i alla dessa tre länder är att de som slog till och tog makten blankt struntade i de författningsregler som fanns. Ingen grundlag i världen kunde hindra bajonetterna. Det var endast detta jag ville påpeka i mitt inledningsanförande.

Sedan påstår Björn Molin – om jag fattar honom rätt – att den speciella kvalificerade beslutsordning som vi föreslår för lagar som rör andra kapitlet i regeringsformen skulle kunna röstas bort i riksdagen med enkel majoritet. Uppriktigt sagt – den invändningen förstår jag inte. I vårt grundlagsförslag säger vi i 8 kap. 17 § att lagar som berör de villkorade rättigheterna i andra kapitlet skall behandlas på det kvalificerade sätt som jag tidigare redovisat. Om riksdagen inte gör det skulle den bryta mot gällande grundlag. Det är klart att detta inte kan förhindras, men jag utgår faktiskt ifrån att riksdagen även i fortsättningen skall följa grundlagsbestämmelserna. Det finns ingen anledning att tro någonting annat.

Herr MOLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Fiskesjö har naturligtvis rätt när han uttrycker sig på det viset att ingen grundlag i världen kan hindra bajonetternas makt. Absoluta våldsövergrepp hindras inte med grundlagen.

Men vad jag sagt är att vi skall skapa grundlagsbestämmelser som så långt möjligt hindrar rättsövergrepp. Jag medger att något absolut skydd inte kommer att kunna skapas med hjälp av grundlagen. Men om vi har målsättningen att med grundlagens hjälp skapa ett så gott skydd som möjligt är det avgörande om det finns för de politiska organen bindande procedurregler eller inte. I det avseendet går det en skiljelinje mellan å ena sidan oss och moderaterna och å andra sidan centern och regeringen.

De internationella exemplen på förluster för demokratin tog jag upp därför att jag menade att de var relevanta med hänsyn till vår grundlags förmåga att fungera långt in i framtiden i ett krisläge. Nu säger herr Fiskesjö att dessa tre exempel snarast var ett stöd för hans uppfattning. Men vad jag försökt säga är ju att hur vackert formulerade målsättningsstadganden man än har i konstitutionernas rättskataloger, så är de av mycket liten betydelse jämfört med bindande procedurregler som skyddar rättigheterna. Det är alltså på den punkten som jag återigen vill säga att det finns en fundamental skillnad mellan dem som begär att vi i dag såsom vilande i grundlagen skall ta in bindande skyddsregler och dem som nöjer sig med allmänt formulerade fraser som vi alla kan instämma i.

Herr FISKESJÖ (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill notera att herr Molin vad gäller den första anmärkningen mot mitt inledningsanförande nu gjorde en fullständig reträtt.

Vad gäller den andra anmärkningen ville herr Molin påstå att det skulle gå en skiljelinje mellan å ena sidan folkpartiet och moderaterna och å andra sidan socialdemokraterna och centern i fråga om krav på en särskild procedurordning. Men det är ju inte en korrekt beskrivning av saken. Sakläget är att det såväl från centern som från folkpartiet och moderaterna finns särskilda krav på kvalificerade beslutsförfaranden. Men dessa förslag skiljer sig från varandra på ett par punkter.

Den beskrivning som herr Molin gjorde på den punkten var alltså inte korrekt. Jag håller med Björn Molin när han säger att det viktiga är att det finns bindande regler om särskild procedurordning då det gäller begränsningen av fri- och rättigheter. Men det är ju precis det som vi från centerns sida föreslår.

Herr MOLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! De är ju ett vanligt debattrick att påstå att motståndaren har retirerat, och det är väl ingen idé att vi för diskussionen på den nivån.

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter
i grundlag*

Vad vi har gjort i folkpartiets förslag är att vi har fört in en instans i den här proceduren, nämligen lagrådet, som har att för det fortsatta beslutsfattandet avgöra om det gäller en inskränkning och därmed om den särskilda inskränkingsproceduren kan tillämpas. Man kan kritisera oss för det, men ingen kan bestrida att detta är en bindande regel och att vårt förslag på ett avgörande sätt skiljer sig både från centerpartiets förslag och från regeringens förslag.

Jag tror fortfarande att det är väsentligt att stryka under att grundlagen så långt möjligt skall utnyttjas som ett instrument för att säkra människors rättigheter i ett övergångsläge där demokratin är hotad men inte krossad. Det är då som ett system av procedurregler temporärt kan utgöra ett hinder mot inre eller yttre krafter som vill upphäva eller inskränka vår demokrati.

Herr talmannen anmälde att herr Fiskesjö anhöllit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Herr BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Vid behandlingen av förslaget till ny grundlag 1973 spelade frågan om grundlagsfästa fri- och rättigheter en framträdande roll. Mot kravet på att i grundlag inskriva fri- och rättigheterna anfördes bl. a. svårigheter att åstadkomma detta utan en alltför omfattande katalog. Frågeställningen överlämnades till en särskild utredning, 1973 års fri- och rättighetsutredning. Resultatet av denna utrednings arbete är nu föremål för riksdagsbehandling.

Låt mig på en gång notera det anmärkningsvärda i att en betydande del av debatten rör sig om på vilket sätt man skall kunna inskränka de fri- och rättigheter som inskrives i grundlag! Detta är ett något märkligt resultat och det var väl ändå inte det som debatten 1973 främst gick ut på. Partier som den gången sökte framställa sig som förkämpar för grundlagsfästa fri- och rättigheter har nu varit fullt sysselsatta med att konstruera regler om undantag från i grundlag inskrivna rättigheter. Det har gällt olika majoriteter och tidsintervaller för rättighetsinskränkningar.

All erfarenhet visar att huvudproblemet aldrig varit att finna former för inskränkningar i de demokratiska fri- och rättigheterna. Problemet har gällt att värna om dessa rättigheter. Enbart lag- eller grundlagsparagrafer kan heller inte utgöra ett tillräckligt skydd för fri- och rättigheter. Rättigheter måste crövräs och försvaras i kamp. Detta visar hela vår historia från kampen för allmän rösträtt, yttrande- och mötesfrihet etc. Varje rättighet har framtvingsats genom hård kamp. Varje rättighet har fått försvaras i hård kamp mot krafter som sökt begränsa eller avskaffa rättigheterna för de breda folklagen.

Det är ändå av vital betydelse att fri- och rättigheter ges grundlags-skydd. Grundlagen skall utgöra ett stöd och ett skydd för demokratiska fri- och rättigheter. Angrepp mot och inskränkningar i fri- och rättigheter blir därigenom angrepp också mot grundlagen. Vänsterpartiet kommu-

nisterna förfäktar därför uppfattningen att fri- och rättigheter skall ges grundlagsskydd. Vi vill också utöka begreppet till att grundlagen även skall utgöra ett stöd i kampen för vidgade fri- och rättigheter för den arbetande befolkningen. Vi kritiserade författningsförslaget 1973 och 1974 bl. a. därför att det inte grundlagsfäste medborgerliga fri- och rättigheter utan tvärtom öppnade möjligheter för deras inskränkande och för att det inte innebar ett ökat stöd för de arbetandes kamp för sina rättigheter utan t. o. m. stadfäste möjligheten att upphäva strejkrätten.

En avgörande brist och begränsning i diskussionerna om författningsfrågorna och i de förslag som framlagts är att man bortser från det faktiska förhållandet att vi lever i ett klassamhälle. Arbetarklassen har alltid fått föra en hård kamp mot de krafter som utnyttjat ägandet och makten över produktionen för att bevara fåtalets privilegier. De grundläggande förhållandena är desamma också nu, även om arbetarklassen vunnit framgångar i kampen för fri- och rättigheter. Än har inte ägandeförhållandena ändrats. Om man bortser från dessa faktiska förhållanden – och det gör såväl regeringspartiet som de borgerliga partierna – så är det begripligt att man hamnar fel. Man framställer strejk och lockout som stridsåtgärder av likvärdiga parter. Man talar om egendom som om det vore samma sak att genom aktieinnehav behärska stora delar av näringslivet och ha avgörandet över tusentals anställda som att äga nödvändiga tillgångar för sin existens.

Genom att bortse från grundläggande intresse motsättningar i samhället hamnar man i en position där man ryggat för att ta avgörande steg i riktning att tillförsäkra det arbetande folket avgörande rättigheter över de egna arbetsvillkoren. Den eftersträvaransvärda målsättningen om allas likhet inför lagen riskerar att drabbas av den klassiska beskrivningen: "Lagen förbjuder i sitt upphöjda majestät envar, rik som fattig, att tigga, stjåla eller sova under Paris broar."

De härskande klasserna och makthavarna i samhället har alltid haft stora fri- och rättigheter. Det är inte för att ge dessa ökade rättigheter grundlagarna behöver ses över. Det arbetande folket har alltid haft starkt beskurna fri- och rättigheter, har alltid måst kämpa för att få vidgade rättigheter och haft att försvara vad som vunnits i kamp. Det är angeläget att i grundlag inskriva det arbetande folkets rättigheter, att utforma grundlagen så att den utgör ett skydd för dessa rättigheter och att den blir ett stöd för strävandena att vidga de demokratiska fri- och rättigheterna.

Rättighetsutredningens arbete visade att det är fullt möjligt att ge en rad medborgerliga fri- och rättigheter grundlagsskydd. Det är dock otillräckliga steg som tas, och sista ordet är säkerligen inte sagt härvidlag. Den slutsatsen kan man dra redan av det förhållandet att konstitutionsutskottet förordar ytterligare utredningar kring vissa frågeställningar. En begränsning i rättighetsutredningens och regeringens förslag är att man ansett sig bunden av gällande lagstiftning och inte gått längre än denna. Det är därför viktigt att denna lagstiftning blir föremål för översyn för

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

att undersöka om den står i överensstämmelse med grundlagens principer och anda. Vi menar att i det kommande utredningsarbetet måste denna fråga ha en given plats.

Denna frågeställning har samband med diskussionen om lagprövningsrätten i övrigt. Moderata samlingspartiet hävdar att det är en fråga för domstolarna att pröva om lag eller förordning står i överensstämmelse med grundlag. Vänsterpartiet kommunisterna hävdar däremot, att om domstol finner att föreskrift står i strid med bestämmelse i grundlag skall frågan underställas riksdagens konstitutionsutskott. Det kan inte vara en uppgift för domstolarna utan endast för ett parlamentariskt och inför väljarna ansvarigt organ att pröva frågor av denna art.

I diskussionerna om lagprövningsrätten liksom i fråga om lagrådets ställning har olika synsätt kommit till uttryck. Vi hävdar principen att rätten till tolkning av gällande lag och grundlag i sista hand måste vila hos den lagstiftande makten själv. De borgerliga partierna vill tilldela domstolarna rollen att vara något slags opartisk och opolitisk instans, som står över det politiska kraftfältet i samhället, när de i själva verket är inbäddade i detta.

Konstitutionsutskottet betonar i sitt betänkande: "Utan stöd av en aktiv och vaksam demokratisk opinion kan aldrig rättighetsskyddet få tillräcklig styrka och fasthet." Riksdagens sammansättning, men inte domstolarnas, påverkas av den aktiva och vaksamma demokratiska opinionen.

I ett avseende är konstitutionsutskottets ställningstagande i förhållande till propositionens förslag ganska intressant. Regeringens utformning av 2 kap. 13 § rörande begränsning av yttrande- och informationsfriheten avvek på ett så anmärkningsvärt sätt från utredningens förslag att såväl socialdemokraterna som de borgerliga funnit anledning att återgå till utredningens formuleringar. Även om dessa är oklara och lämnar öppet för godtyckliga tolkningar var regeringens förslag allvarligare. I båda fallen talas om att begränsningar kan ske "om särskilt viktiga skäl föranleder det", och det talas om "hänsyn till allmän ordning och säkerhet", formuleringar som har imponerande räckvidd och bör vara "mums" för reaktionära krafter.

Regeringen gick dock ännu längre och ville exempelvis vidga hänsyn till rikets säkerhet till att också gälla "dess förhållande till annan stat eller mellanfolklig organisation". Man behöver inte måla upp någon skräckbild för att se allvarliga konsekvenser av sådana formuleringar. Det räcker att hänvisa till krigsåren, då "hänsyn till annan stat" visades i föga smickrande omfattning. Det kan också pekas på förhållandet att USA:s utrikesminister reser jorden runt och begär "hänsyn". Även vårt land har haft besök. I en viss politisk situation och med en tillräckligt reaktionär regim skulle sådana grundlagsformuleringar passa utmärkt för vissa krafters syften.

Vpk hävdar att yttrande- och informationsfriheten inte får inskränkas annat än i mycket klart definierade fall, och vi har preciserat dessa i

en reservation till utskottets betänkande.

Grundlagsskydd för medborgerliga fri- och rättigheter och klart definierade grunder för inskränkningar av dessa är nödvändiga inslag i en grundlag. Formuleringar som möjliggör olika tolkningar måste mönstras ut. Då behöver man heller inte, som de borgerliga partierna specialiserat sig på, konstruera en mängd regler för hur inskränkningar i fri- och rättigheter lämpligast skall företas.

De partier som i 1973 års grundlagsdebatt sökte framställa sig som de främsta anhängarna av grundlagsfästa fri- och rättigheter och som nu är fullt sysselsatta med att konstruera regler för inskränkningar i fri- och rättigheterna försöker också i dag att framställa sig som särskilt demokratiska. Vi kräver fem sjättedels majoritet, säger moderaterna och folkpartiet. Skenbart kanske detta ser ut som ett skydd, men är det i verkligheten så?

Det var väl knappast förenligt med då gällande författning när riksdagen år 1940 antog Förordningen (1940:117) rörande förbud mot befordran av vissa periodiska skrifter med statliga trafikmedel m. m., som det skamliga transportförbudet mot den kommunistiska pressen officiellt rubricerades. Men det fanns säkert betryggande majoritet för beslutet. Då är frågan om beslutet blev mera demokratiskt för den skull. I själva verket kan särskilt angivna majoritetsförhållanden komma att användas för att legalisera odemokratiska åtgärder. Garantin mot rättighetsinskränkningar ligger inte i att konstruera särskilda majoritetsbestämmelser för inskränkningar.

Från centerpartiet har frågan om två läsningar av vissa lagförslag förts fram. Denna idé blir prövad i det utredningsarbete som förutsätts komma till stånd. Ett system med dubbel riksdagsbehandling skulle kunna vara av betydelse för att hindra överrumplande frihetsinskränkningar som förslaget om fem sjättedels majoritet möjliggör.

Värdet av den föreslagna ordningen med två läsningar förtas dock genom att centerpartiet förutsätter att sådan lag får "stiftas genom ett beslut om minst tre fjärdedelar av de röstande och mer än hälften av riksdagens ledamöter finner synnerliga skäl föreligga för det ---". Det finns fullgoda skäl att anta att "synnerliga skäl" skulle komma att åberopas, och förmodligen skulle redan det dröjsmål som den dubbla riksdagsbehandlingen innebär åberopas som skäl för ett enda beslut. Motionärerna har sålunda själva urholkat sitt förslag så att det blir föga verkningfullt. Kombinationen med föregående lagrådsgranskning och efterföljande lagprövning gör inte förslaget bättre.

Kvar står att den bästa garantin för fri- och rättigheterna ligger i den precisering som vänsterpartiet kommunisterna föreslår i fråga om 2 kap. 13 §.

I 1 kap. 2 § anges målsättningsstadgande. Även om ett sådant saknar rättslig verkan kan det vara av betydelse som stöd för utkrävande av politiskt ansvar. Utformningen är därför inte betydelselös. Vi menar att i stadgandet uttryckligen bör fastslås folkets rätt att försvara sig mot

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter
i grundlag*

och bekämpa utsugning och klassförtryck och att forma sådana samhällsförhållanden som kan garantera arbete, bostad, utbildning, kultur och social trygghet åt envar. Likaså bör det fastslås att det åligger statsmakten att respektera folkets rättigheter, att män och kvinnor skall tillförsäkras lika rättigheter liksom att angrepp mot folkets demokratiska rättigheter strider mot grundlagen.

Denna inställning kommer också till uttryck i vår syn på rättigheterna inom arbetslivet. Vi avvisar förslaget om att i grundlagen inskriva kapitalisternas lockouträtt och hävdar i stället att arbetstagares rätt att vidta fackliga stridsåtgärder skall fastslås. Vi kräver också att de arbetandes rättigheter inskrivs i fråga om att organisera sig fackligt och politiskt, att bedriva agitation, propaganda och mötesverksamhet på arbetsplatserna, och att genom sina fackliga organisationer förhandla i alla frågor rörande arbets- och anställningsvillkor, arbetstid, arbetsledning och arbetsfördelning, lön och löneformer, anställning, avskedanden och permitteringar. Detsamma gäller rätten att tillgripa strejk.

Utifrån inställningen att medborgerliga fri- och rättigheter skall grundlagsfästas och endast kunna inskränkas på klart angivna villkor och att den arbetande befolkningens rättigheter klart måste fastslås har vänsterpartiet kommunisterna tagit ställning till propositionen. Våra ståndpunkter finns sammanfattade i reservationer.

Vpk föreslår en utformning av målsättningsstadgandet som klart uttrycker folkets demokratiska rättigheter, rätten att bekämpa klassförtryck och forma samhällsförhållanden som garanterar arbete, bostad, utbildning, kultur och social trygghet åt envar.

Vpk kräver att i grundlag inskrives arbetstagares rätt att vidta fackliga stridsåtgärder, rätt att genom sina fackliga organisationer förhandla i alla frågor och rätt att tillgripa strejk. Vi avvisar försöken att i grundlag inskriva arbetsköparnas lockouträtt.

Vpk kräver en utformning av grundlagen som utgör ett uttryckligt förbud mot diskriminering eller registrering på grund av medborgares åskådning och att utlänning skall ha samma grundlagsskydd som svensk medborgare.

Vpk kräver att begränsningar i yttrandefriheten och informationsfriheten endast får ske på klart angivna grunder och avvisar formuleringar som ger möjligheter till godtyckliga tolkningar.

Vpk avvisar förslaget att i grundlagen inskriva skydd för privatkapitalets äganderätt.

Vpk hävdar att folkvalda organ och ej domstolarna skall pröva om lagar står i överensstämmelse med grundlag och anser att hela frågan om lagarnas överensstämmelse med andan i grundlagen måste bli föremål för översyn.

Vpk noterar den förbättring som sker i utformningen av den s. k. EG-paragrafen, vilket omöjliggör överlåtelse av beslutanderätt i frågor som innebär begränsning av fri- och rättigheter, men vi vill gå längre och kräver att hela denna paragraf slopas.

Vpk kräver grundlagsfäst skydd mot kvinnodiskriminering. Detta är en viktig förutsättning för att grundlagens anda skall komma till uttryck.

Vpk kräver övergång till republik – monarkin strider mot demokratiska principer.

Sammanfattningsvis vill jag säga att utformningen av grundlagar och av fri- och rättigheter liksom skyddet av dessa aldrig kan ses isolerat från de faktiska förhållandena i samhället. Det fåtal som redan har privilegier utgör ingen kraft för att vidga rättigheterna för folket. Fåtalets makt är ett hinder för vidgade fri- och rättigheter och ett hot mot dessa. Folket måste i kamp erövra fri- och rättigheter och ständigt försvara dem. Så har det varit och så är det även nu.

Inställningen till den arbetande befolkningens fri- och rättigheter är en viktig skiljelinje. Det går inte att uppnå verkligt fördjupad demokrati utan att beskära kapitalets makt och vidga den arbetande befolkningens rättigheter.

Detta är och förblir en viktig uppgift för den fackliga och politiska kampen i samhället som helhet. I denna kamp är det inte betydelselöst hur grundlagen är utformad. Grundlagen kan utgöra ett hinder, men den kan också utgöra ett stöd för progressiva strävanden i samhället. Vänsterpartiet kommunisterna verkar för att grundlagen skall bli ett stöd i kampen för verkligt breda demokratiska fri- och rättigheter för dem som genom sitt arbete skapar värdena i samhället.

Avslutningsvis yrkar jag bifall till de reservationer som jag fogat vid konstitutionsutskottets betänkande.

Herr FISKESJÖ (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Berndtson uttalade i sitt anförande sympati för det kvalificerade förfarande som vi anser bör tillämpas vid lagstiftning som rör 2 kap. regeringsformen. Man kan säga att detsamma gäller utskottet i dess helhet.

Herr Berndtson hade emellertid en anmärkning mot vårt förslag, och det är av den anledningen som jag har begärt ordet. Han sade att vårt förslag om två beslut urholkas genom möjligheterna att fatta ett sådant här lagbeslut vid *ett* tillfälle med kvalificerad majoritet. Till detta vill jag säga att vi har övervägt möjligheterna att helt undvika en regel av det här slaget, men vi har kommit till den slutsatsen att det i vissa extrema lägen – jag nämnde i mitt inledningsanförande ekonomisk kris, hänsyn till folkförsörjningen, epidemier och liknande – kan vara nödvändigt att i landets intresse fatta beslut utan dröjsmål. Men det är tänkbart att man efter en genomgång av hur läget är vad gäller beredskapslagstiftning, eller av hur läget kan bli om man ser över de gällande reglerna för beredskapslagstiftning, senare helt och hållet kan ta bort denna möjlighet.

För vår del har vi kraftigt understrukt att möjligheten till beslut vid *ett* tillfälle, som f. ö. även finns i moderata samlingspartiets och folkpartiets förslag, är en undantagsregel som skall tillämpas endast om syn-

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

nerliga skäl föreligger; den skall särskilt motiveras och alltså kunna tillgripas endast i extrema undantagsfall.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s):

Herr talman! Debatten gäller demokratins villkor. Det är angeläget att vidmakthålla, vitalisera och vidga demokratin. Grundförutsättningen härför är en bred demokratisk värdegemenskap. Med stor tillfredsställelse konstaterade jag att Gustaf Jonnergård utvecklade liknande synpunkter i den grundlagsdebatt som vi förde i måndags. För min del skulle jag vilja gå så långt att jag förklarar att utan en bred demokratisk värdegemenskap kan en demokrati inte existera i det långa loppet.

En av förutsättningarna för denna breda demokratiska värdegemenskap är att demokratin är effektiv i den betydelsen att den är handlingskraftig och förmår lösa för medborgarna brännande problem. I ljuset av detta ser jag frågorna om fri- och rättigheterna. Dessa bygger på en bred förankring i den allmänna opinionen. Det hjälper inte att skriva in många rättigheter i grundlagarna och att konstruera finurligt uttänkta rättighetsskydd. Finns inte en bred förankring bland medborgarna, får dessa rättigheter inget värde i påfrestningarnas stunder.

Jag delar den oro för demokratins framtid som kommit till uttryck i framför allt Björn Molins anförande, men det finns väl egentligen endast *en* metod för att kunna värna demokratin. Den är att uppehålla en bred demokratisk gemenskap. Därför är det tillfredsställande att vi har nått så stor enighet i denna fråga som vi faktiskt har i år. De nya förslagen innebär värdefulla framryckningar.

För min egen del skulle jag utöver vad Bertil Fiskesjö redan har anført vilja peka på att man gör ingen åtskillnad mellan krigs- och krigsfaroperioder och normala tider. Det är lätt att skriva fri- och rättigheter för lugna skeden i en nations liv, men rättigheterna får sitt särskilda värde när påfrestningarna kommer, och som alla känner till är det framför allt under perioder av krig och krigsfara. Jag ser det alltså som en stor vinning att vi kan uppehålla samma fri- och rättigheter under sådana skeden som under lugna perioder.

Det är väsentligt att inte den demokratiska värdegemenskapen rubbas genom att man hårt driver särmeningar i grundlagsfrågor. Som Allan Hernelius redan har erinrat om, finns det en samarbetstradition i svensk politik på detta område. Innan en konstitutionell reform genomförs har man velat resonera sig fram till en bred enighet.

Socialdemokratin håller fast vid denna tradition. Den är djupt förankrad i partiets egen politik. Hjalmar Branting talade ofta om att man måste ha breda samlingar när man genomförde författningsreformer. Han iakttog stor återhållsamhet med att föra fram särkrav från socialdemokratins sida. De av oss som läst Hjalmar Brantings berömda tal i riksdagens andra kammare vid författningsreformen 1918 vet hur han där strök under enighetsperspektivet och talade om att man måste visa moderation när det gäller att föra fram särmeningar.

När vi genomfört författningsreformer i vår egen tid har från socialdemokratins sida under Tage Erlanders och Olof Palmes ledning samma politik varit vägledande. Vi kunde också 1973 under bred anslutning genomföra en stor, total författningsreform. Det fanns de som redan då hotade äventyra denna enighet. Jag kritiserade redan då Per Ahlmark för att han in i det sista red sina egna käpphästar. Sedan dess har han blivit partiordförande. Han fortsätter sina käpphästritter och hans parti följer honom. Detta tycks ha skrämt centerpartiledaren så att det också är svårt att uppnå samförstånd med centern i dessa frågor.

Moderaterna vill just nu markera sin särart, och det ligger väl i linje med detta att de gör det också i en fråga där man tycker att ett parti som träder fram som traditionernas speciella bärare i svensk politik borde ha särskilt stor förståelse för tanken att fullfölja den svenska författningsspolitiska traditionen av bred samling.

Nu kan vi komma i den situationen att vissa frågor avgörs genom lottning. Jag beklagar det. Jag har under utskottsbehandlingen försökt finna breda och samlande lösningar. På vissa punkter har det dock inte varit möjligt.

Herr Hernelius hänvisade till den speciella metod som finns för grundlagsändringar, men som var och en känner till har man i andra omgången endast att säga ja eller nej till det föreliggande förslaget. Det går inte att ändra i någon detalj. Det kan ju t. o. m. på grund av nedlagda röster uppstå en sådan situation att en fråga om grundlagsändring både vid första läsningen och vid den andra läsningen efter valet avgörs med lottens hjälp. Ingen vet om fru Fortuna har sina sympatier på samma sida vid båda tillfällena.

Jag finner det högst otillfredsställande att grundlagsfrågor avgörs genom lottning. Det har aldrig skett tidigare i svensk historia. Det är unikt att så kan hända här i dag. Men det är ingen lycklig situation. Jag vill än en gång beklaga den. För min egen del skulle jag helst ha sett att vi hade kunnat tillämpa en treetappsstrategi.

Fri- och rättigheterna infördes för årtionden sedan. Det skedde ofta genom en hård kamp där liberaler och socialdemokrater kämpade gemensamt. Dessa rättigheter har fungerat under årtionden i det svenska samhället. Det nya som kom 1973 var att ett stort antal rättigheter skrevs in i författningen. Det var den första etappen.

Vid den tidpunkten fördes fram en rad förslag som vi inte hade möjlighet att bedöma räckvidden av. Följaktligen blev vi överens om att de skulle utredas. På den punkten håller jag helt med Björn Molin.

Under detta utredningsarbete visade det sig att vissa av dessa uppslag som hade kommit 1973 inte höll måttet vid den juridiska granskning som företogs. Beträffande andra av de framförda förslagen gäller att de nu skrivs in i grundlagen, och det sker under enighet.

Vi står nu i den andra etappen, då ett stort antal rättigheter skrivs in i regeringsformen, då rättighetsfältet sålunda vidgas och då skyddet i grundlagen förstärks. Låt mig få erinra om att vi nu med ett mycket

stort antal utökar de undantagslösa rättigheterna, dvs. sådana som inte kan begränsas genom lag utan som kan tas bort endast genom att grundlagen ändras. Utöver dem som redan finns där gäller detta skydd mot tvång att ge till känna åskådning, skydd mot tvång att delta i sammankomst för opinionsbildning eller i demonstration eller annan opinionsyttring, skydd mot tvång att tillhöra trossamfund, politisk sammanslutning eller sammanslutning för annan åskådning, skydd mot registrering utan samtycke enbart på grund av politisk åskådning, förbud mot tortyr och kroppsstraff samt mot medicinsk påverkan som syftar till att tvinga fram uppgifter eller hindra yttranden, förbud mot rättighetsbegränsning enbart på grund av åskådning, förbud mot diskriminering på grund av ras, hudfärg eller etniskt ursprung, förbud mot att missgynna någon på grund av kön, om inte föreskriften utgör ett led i strävandena att åstadkomma jämställdhet mellan könen eller avser värnplikt eller motsvarande tjänsteplikt, frihet att utöva sin religion och att sammansluta sig till religiös gemenskap.

Möjligheterna att genom vanlig lag begränsa grundlagsrättigheterna har preciserats.

Vi är alla överens om att det krävs en viss begränsning genom vanlig lag. Det var vi medvetna om 1973, och jag har aldrig förstått dem som menar att 1974 års regeringsform kan tolkas på det sättet att man över en natt kan avskaffa rättigheter som finns inskrivna där. Men det har skett en precisering genom arbetet i fri- och rättighetsutredningen. Begränsningen av begränsningsmöjligheterna sker framför allt i fem punkter.

För det första får rättighetsbegränsning endast göras genom lag.

För det andra får rättighetsbegränsningarna inte drivas så långt att demokratin upphävs. Inskränkningarna får sålunda inte utgöra ett hot mot den fria åsiktsbildningen som en av folkstyrelsens grundvalar.

För det tredje får begränsning aldrig göras enbart på grund av politisk, religiös, kulturell eller annan åskådning.

För det fjärde finns det ett förbud mot diskriminering på grund av ras, hudfärg, etniskt ursprung eller kön.

För det femte gäller i fråga om opinionsfriheterna dessutom att begränsning får ske endast för att tillgodose kvalificerade, till stor del i grundlagsparagrafen specificerade intressen.

Enligt min mening hade det varit lämpligt att vi nu gemensamt kunnat ge oss in i en tredje etapp. Det tycks finnas enighet om vissa utredningar, men samtidigt vill man genomföra en del åtgärder. De utredningar jag syftar på avser att undersöka möjligheterna att tillämpa den metod för inskränkningar som finns i tryckfrihetsförordningen. På den punkten har jag uppfattat att vi är helt eniga. Det skulle vara av stort värde om vi kunde genomföra en sådan förändring och på det sättet få hela fältet av yttrandefrihet i tal och skrift reglerat genom likartade bestämmelser, som klart i grundlagen anger när begränsningar får ske.

Utöver detta vill vi närmare pröva tanken på en tidsutdräkt mellan

framläggandet här i riksdagen av förslag om begränsningar och det slutliga beslutet. Härutöver vill vi på nytt pröva lagrådets ställning och lagprövningsrätten.

Förslagen från moderater och folkpartister är enligt min mening felaktiga utifrån demokratins egna utgångspunkter. I demokratins namn vill man införa regler som strider mot demokratin och mot grundsynen i 1974 års författning. Framför allt gäller detta två punkter.

För det första får lagrådet avgöra när det kvalificerade förfarandet skall tillämpas. Låt mig erinra om vad som hänt under de närmast föregående veckorna. Ett av utskotten sände frågan om brottsbalken, där också frågorna om spioneri behandlades, till lagrådet för yttrande. När detta återkom till riksdagen kritiserade flera av oss lagrådets uppfattning. Det gäller även en del av dem som nu stöder tanken på att lagrådet skall få bestämma när kvalificerat förfarande skall tillämpas. Skulle lagrådet få avgöra sådana frågor kan vi fortsätta att kritisera lagrådets meningar, men denna kritik blir meningslös. Vi måste ändå i riksdagen följa den mening som en majoritet inom lagrådet nått fram till. Det betyder att vi lämnar över avgörandet i sådana frågor till lagrådet. På det sättet för vi bakvägen in tanken på en författningsdomstol, som vi enigt dömer ut inom utskottet. I sak blir lagrådet något av en författningsdomstol. I den allmänna debatten har jag förklarat att det också kan uppfattas som en första kammare. Men det skiljer sig från den första kammare vi hade på det sättet att det inte underkastas någon politisk kontroll. Ett organ som står utanför den politiska kontrollen får alltså besluta när det kvalificerade förfaringsättet skall användas. Detta förslag kommer från partier som går ut i den allmänna debatten och förklarar att man skall bekämpa byråkratismen i det svenska samhället. Här vill man ju lämna över avgörandet till byråkrater.

För det andra kan en minoritet här i riksdagen skjuta avgörandena i frågor från en valperiod till en annan. Det är sant att den inte kan stoppa reformförslag, men den kan skjuta över deras avgörande till en ny valperiod. Och denna minoritet är mycket liten: det rör sig om 58 riksdagsledamöter. Det måste jag beteckna som minoritetsstyre. Majoriteten får driva sina linjer, men en liten grupp kan förklara att den inte ställer sig bakom majoritetens ståndpunkt. Det betyder att de som har valts för en period inte kan genomföra sina program. Vi har en majoritet som fått förtroendet från väljarna, men en liten grupp som befann sig i minoritet i valet bestämmer. Kan detta vara överensstämmande med demokratin?

Man försöker nu komma ur detta genom att hänvisa till att det gäller ytterst få fall, och man menar att frågan om tystnadsplikterna kommer att regleras. När denna grundlag nu behandlas första gången vet vi ingenting om hur dessa regler ser ut. Och framför allt: reglerna om tystnadsplikterna kommer hela tiden att avse de offentliga tystnadsplikterna, inte de som finns inom samhällslivet i övrigt.

Centern har lagt fram ett eget förslag. Jag delar herr Molins mening

att det går en skiljelinje mellan moderater och folkpartister å ena sidan och centern, socialdemokrater och vpk å andra sidan i denna fråga. Jag har i de i stort sett likalydande reservationerna från moderater och folkpartister också kunnat läsa ut detta. Det förklaras där att förslaget lider av samma grundläggande svagheter som propositionen.

För min del skulle jag vilja säga att det ligger en hel del i centerförslaget. Det kan vara möjligt att vi skall använda oss av metoden med en viss tidsutdräkt mellan presentationen av ett förslag och det slutliga avgörandet. Det kan ske efter den metod som centern har format ut, men det finns också andra metoder. Man kan föreskriva att det skall förflyta en viss tid från det att en proposition har lagts fram och till det slutliga avgörandet här i riksdagen. Man kan välja metoden att det skall förflyta en viss tid från den tidpunkt när utskottet presenterade sitt förslag och till dess att beslut fattats i kammaren. Det finns också andra möjligheter.

Svagheten med centerns förslag är att det aldrig har prövats i en remissomgång. Det har lagts fram här i en motion. Det är möjligt att centern har anlitat juristkonsulter, men förslaget har icke varit föremål för en prövning i några juridiska organ. Det är överraskande att man vill driva detta förslag så långt, eftersom man i andra sammanhang ständigt kommer åter till att det inte får gå för snabbt med lagstiftning. Man måste få tid på sig och man måste inhämta olika juridiska organs mening, framför allt lagrådets. Men här är man redo att utan en offentlig debatt, utan prövning av juridiska instanser genomföra en grundlagsändring, låt vara i den första läsningen.

Man kan ställa en rad frågor på den här punkten. I centerförslaget föreskrivs två beslut med sex månaders mellanrum. Varför just sex månader? Det innebär att det första beslutet måste fattas under hösten. En del av dem som nu talar sig varma för de sex månaderna ivrar mycket för att vi skall lägga om budgetåret. Det skulle betyda att de första besluten skulle fattas samtidigt som budgetbrädskan är som störst här i kammaren. Bibehåller vi det nuvarande budgetåret innebär det att vi måste ta i en andra läsning en rad lagförslag samtidigt som vi måste behandla en stor mängd budgetfrågor i utskott och kammare.

Varför skall denna paragraf omfatta vad som täcks av andra paragrafer? Det antyds att det kanske också bör utsträckas över andra områden. Varför skall man då inte pröva de frågorna samtidigt? Varför skall man ta upp hela det fält som täcks av andra paragrafer; varför skall det inte kunna räcka med opinionsfriheterna? Här utsträcks det över ett mycket vidsträckt fält, eftersom det gäller alla lagar som kan innebära ett frihetsberövande.

Man kan ställa dessa och andra frågor. De får inget svar, och det är helt naturligt. Jag har tillstyrkt tanken på en prövning av detta uppslag, men jag tycker det vore besvärande om kammaren utan föregående prövning skulle anta detta förslag här i dag.

Tillsammans med moderater och folkpartister vill centerpartisterna genomföra en ny ordning för grundlagsändring. Herr Fiskesjö har utförligt

redogjort för det. Men vi bör observera att denna ordning innebär ett avsteg från den representativa styrelseprincipen. Denna representativa princip finns inskriven i grundlagen. Jag har inte observerat att man har föreslagit att förklaringen på denna punkt skall tas bort, men får vi beslutande folkomröstning betyder det att vi upphäver den representativa principen i den svenska författningen. Och detta vill man nu genomföra med lottens hjälp! Man vill grundligt pröva en rad lagar, men att upphäva den representativa demokratins principer och för första gången i Sverige besluta att införa avgörande beslutande folkomröstning – det skall kunna ske med lottens hjälp!

Det är heller inte nödvändigt att genomföra en sådan reform för att folket i val skall få yttra sig i grundlagsfrågor. När vi har genomfört – för årtionden sedan – den ordningen att grundlagsbeslut skall vara skilda av ett val är tanken bakom det att folket i val skall få uttala sin mening. Man säger nu att det är så mycket som kommer in i valrörelserna, men gäller det att ta ställning i en stor grundlagsfråga är det alldeles uppenbart att den kommer att spela en stor roll i valrörelsen och att väljarna kommer att ta hänsyn till partiernas ståndpunktstaganden här när de väljer.

Även på en annan punkt förenar sig centerpartister, moderater och folkpartister, nämligen om ett förslag om obligatorisk lagrådsgranskning utom i fråga om skattelagar. Inte heller denna fråga har närmare utretts. Jag har vid flera tillfällen förklarat att jag är intresserad av att få till stånd en utredning om lagrådets ställning i olika hänseenden. Nu har man så bråttom att man vill att det här förslaget skall genomföras utan föregående utredning. Vi vet inte vart denna ordning kommer att leda. Man hänvisar till den ordning som fanns före 1970, men förslaget betyder att man utsträcker det obligatoriska lagrådsgranskningsområdet – det gällde ju då allmäncivil- och kriminalrätt. Nu kommer det att innesluta även stora delar av sociallagstiftning, ekonomisk lagstiftning osv.

Ingen vet vilken arbetsvolym som kommer att läggas på lagrådet. Hur många justitieråd och regeringsråd behöver vi för att klara detta arbete i fortsättningen? Om det vet vi ingenting alls. Själv tycker jag att man bara kan ha ett mycket begränsat antal regeringsråd och justitieråd – det bör ju finnas domare även i andra instanser, domare av hög kvalitet. Vi måste också ha klart för oss att högsta domstolen och regeringsrätten bör kunna utöva sina vanliga funktioner. Resultatet av ett sådant här beslut skulle bli en väldig försening i lagstiftningsarbetet. Det skulle inte förvåna mig ett dyft om man vid dechargegranskningen i fortsättningen – om denna ordning genomförs – kommer att anklaga regeringen för att ha försummat att fullfölja utredningsinitiativ som riksdagen har begärt och på grundval av detta lägga fram lagförslag.

Det finns ytterligare en sida av denna fråga. Hur skall det gå till här i riksdagen? Det står inskrivet en skyldighet att höra lagrådet. De motioner som innebär lagändringar får givetvis remitteras till lagrådet, och någon tjänsteman i utskottet får föredra dem. Vill ett utskott ändra en

proposition måste det också ske en remiss till lagrådet. Men det finns ytterligare en situation. Vi får då och då uppleva att det på våra bänkar delas ut lagförslag som förts fram under debatten. Exempelvis i data-debatten kom en ledamot med ett förslag om införande av en ny bestämmelse i datalagen. Vad skulle hända i en sådan situation i framtiden? Jag föreställer mig att talmannen måste pröva om lagförslaget faller inom den ram där lagrådsgranskningen är obligatorisk. Kommer han till detta resultat måste han efter avslutad debatt meddela att något beslut inte kan fattas utan att ärendet i stället måste skickas tillbaka till utskottet, som får höra lagrådet.

Denna rätt att lägga fram förslag tillkommer varje ledamot. En enda ledamot kan sålunda hindra att ett lagförslag antas genom att lägga fram ett eget förslag på någon punkt inom lagkomplexet.

Vi slår vakt om den enskilde ledamotens rätt att komma med förslag – en rätt som är vida större i det svenska parlamentet än i något annat parlament som jag känner till. Men vi måste då också dra konsekvenserna av det och inte införa en ordning som gör att en enda ledamot kan förhindra eller i varje fall försinka en lagstiftning som vi alla vill genomföra.

Sedan jag nu uppehållit mig vid huvudlinjerna skall jag mycket snabbt ta upp vissa detaljer. Jag hoppas att kammaren inte blir alltför förtörnad på mig om jag inte går igenom alla detaljerna i det lagförslag som har lagts fram.

Jag börjar med förslagen till programstadganden. Var och en kan konstatera att vpk lagt fram ett eget förslag. Det stämmer överens med det förslag som förelåg 1973. Men jag vill erinra om att vpk:s företrädare i fri- och rättighetsutredningen, Lars Herlitz, inte har reserverat sig till förmån för något sådant förslag. I den motion som partiet har lagt fram i år finns heller inget sådant förslag – herr Berndtson förde fram det under utskottsbehandlingen. Förslaget var väl knappast avsett som en gemensam, samlande lösning av denna fråga. Den terminologi som används är den speciella som vpk brukar använda i sådana här frågor.

Jag noterar också att moderaternas förslag på en avgörande punkt skiljer sig ifrån de övrigas. I dessa står det:

”Det allmänna skall verka för att demokratins idéer blir vägledande inom samhällets alla områden.” Det finns ingen motsvarighet till detta i moderaternas förslag.

Det är klart att man alltid kan diskutera utformningen av ett sådant här förslag. Centern, folkpartiet och moderaterna vill ha in ordet ”integritet”. Det är verkligen ett modeord just nu, och ur den synpunkten kanske jag kan förstå intresset för att få med det. Man kan ju på det sättet klart datera förslaget. Men själva saken täcks ju genom de formuleringar som finns i propositionen, där det talas om respekt för alla människors lika värde och för den enskilda människans frihet och värdighet. Det talas också om att man skall värna den enskildes privatliv och familjeliv. Därmed har man också tagit upp detta som gällde för-

äldrarätten.

Sedan görs ett visst nummer av begreppet valfrihet. Visst vill vi socialdemokrater ha valfrihet. Men det är inte möjligt att praktisera valfrihet inom hela samhällslivet. Det är knappast möjligt att göra det på utbildningens alla områden. I en del fall måste vissa förkunskaper förutsättas för att man skall kunna bedriva studier. Var och en som har kännedom om sjukvården i Sverige har svårt att ställa sig bakom ett krav på att var och en skall få välja den sjukvård vederbörande vill. För min egen del föredrar jag att följa de ordinationer som läkarna utfärdar.

Man vill också skriva in något om näringsfrihet osv. Såsom det här har blivit formulerat skulle det närmast få tydas på det sättet att bland-ekonomi inte är möjlig att uppehålla.

Jag går så raskt över till frågan om lagprövningen. De gamla danaerna dök helst plötsligt upp här i debatten, och jag hade nästan väntat mig att Allan Hernelius skulle deklamera sitt "timeo Danaos et dona ferentes" – från vem nu dessa gåvor skulle komma som var så farliga.

Klart är emellertid att det under remissbehandlingen har trätt fram ett brett spektrum av uppfattningar – från en rent negativ inställning till lagprövningen till en mycket positiv. Det har förts fram kritik mot den lagtext som fanns i utredningens förslag. Under sådana förhållanden finner jag det helt naturligt att frågan närmare utreds.

I väntan på denna utredning skall jag nöja mig med två synpunkter. Den ena är att en lagprövning som kan vara förenlig med demokrati måste vara snävt begränsad och aldrig ge politisk makt åt dömande eller förvaltande myndigheter. Den andra är att lagprövningen hittills fungerat i Sverige därför att domstolar och myndigheter aktat sig för politiska ställningstaganden. Den dag de gör sådana ställningstaganden blir det på den här punkten en mycket het diskussion, som rubbar deras egen ställning. Kanske jag skall skjuta in att detta givetvis också gäller lagrådet.

När man från centerpartihåll beklagar att vi inte nu vill ta initiativ till en utredning om den enskildes rättsställning i förvaltningen, så vill jag bara svara Bertil Fiskesjö att vi inom utskottet ville ha en seriös behandling av detta, inte bara läsa motionen utan också pröva innebörden av den och se på vad sätt en sådan utredning kan utföras. Det är inte alls givet att det skall ske i den form som motionen presenterar.

Beträffande det utredningskrav som Nils Berndtson här har fört fram på vpk:s vägnar – att man skall undersöka andra lagars överensstämmelse med grundlagen – vill jag endast förklara att det är en jättelik uppgift, som säkert leder till att man inte får en sådan översyn inom rimlig tid. Däremot hör man självfallet när man utarbetar propositioner ta hänsyn till detta, liksom utredningar skall göra det.

Vad gäller de fackliga friheterna, som Nils Berndtson tog upp, blev vi redan i utredningen medvetna om att man från LO:s och TCO:s sida inte ville ha sådana inskrivna i grundlagen. Remissvaren från LO, TCO och SACO underströk ytterligare att man inte önskade detta. Skulle nu riksdagen följa vpk-förslaget innebure det att man tryckte på dessa or-

Nr 149

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

ganisationer vissa grundlagsfriheter som de själva inte önskar därför att de menar att de bättre klarar uppgifterna genom sina egna ansträngningar och genom vanlig lag.

När det gäller föräldrarätten, som moderaterna önskar få inskriven, så ställs man där inför utomordentligt svåra problem. Det är betecknande att moderaterna blivit ensamma om sin uppfattning inom utskottet.

Ta t. ex. frågan om föräldrars rätt att bestämma barnens fostran i tros- och livsåskådningar. Skall det tolkas på det sättet att en gymnasist inte får välja sin egen tro utan att han nödvändigtvis skall ha sina föräldrars tro? Om föräldrarna är baptister, så skall denne gymnasist vara baptist – om föräldrarna är bekännande lutheraner så skall också han vara lutheran.

Då säger man att det gäller inte på detta område, för man har olika åldersgränser. Men vem skall avgöra dessa åldersgränser, om det finns något sådant här inskrivet i grundlag?

Kanske jag också skall erinra om, när det gäller bestämmelserna rörande byggnadsmiljön o. d., att det inte alls hade behövts någon moderat motion för att utskottet skulle stryka under att de stora linjerna skall fastställas av riksdagen. Så har alltid skett, och jag tror inte någon drömmer om en annan ordning. Men det finns en rad detaljer på det området som närmast planverket svarar för. Den som är initierad härvidlag erinrar sig de byggnormer som finns. Skall varje ändring i byggnormerna tas upp här i riksdagen? Det vore väl ändå en ganska orimlig ordning.

Så återstår frågan om yttrandefrihetsparagrafen. Det är riktigt, som förut har sagts, att vi är eniga om att en utredning skall ske på detta område. I det läget tyckte jag och övriga socialdemokrater i utskottet med mig att det kunde vara lämpligt att följa det förslag som hade lagts fram av fri- och rättighetsutredningen. I sak innebär det ingen skillnad i förhållande till regeringsförslaget. Man säger nu att det är mums för reaktionärer med en sådan bestämmelse. Får jag då erinra om att varje lag skall antas av riksdagen. Och när man hänvisar till krigsårens erfarenheter vill jag peka på att de begränsningar som skedde då och som jag protesterade mot, när de genomfördes, skedde i tryckfrihetsförordningen – den enda grundlagsmässigt reglerade friheten som vi hade vid den tidpunkten.

Låt mig sammanfatta mina synpunkter!

Sammantagna innebär de förslag man har lagt fram från borgerligt håll att demokratin förändras i konservativ riktning. Riksdagen blir trög – den kan lätt hindra reformer. Däremot kan det bli svårt att genomföra reformer. Demokratin får konservativa förtecken. Detta svarar inte mot människornas behov. I ett dynamiskt samhälle behöver riksdagen vara en kraft till förnyelse och reformer. Det är angeläget även ur demokratins egen synpunkt.

Vi behöver vidga demokratin. Det viktigaste som hänt på demokratins område under detta riksmöte är uppenbarligen de beslut vi fattade natten till torsdagen. Men vi måste gå vidare på demokratins väg. Vi behöver också genomföra sociala och ekonomiska reformer. Och det går att trygga

de demokratiska fri- och rättigheterna även när demokratin är reformvänlig och progressiv. Demokratin behöver inte vara konservativ. Men med det författningsförslag som de borgerliga har lagt fram kan den få denna konservativa karaktär.

Förslaget river också upp vissa grundläggande principer i 1974 års författning. Vår demokrati är en konsekvent genomförd representativ parlamentarisk demokrati, troligen den mest konsekvent genomförda representativa parlamentariska demokratin i världen. De borgerligas förslag luckrar upp denna författning. Man minskar folksuveräniteten genom fördröjning av beslut, genom minoritetens rätt att besluta och genom den makt lagrådet tilldelas. Man rubbar parlamentarismen genom att införa beslutande folkomröstning och vidta andra åtgärder.

I debatten har man hänvisat till partiernas traditioner. Det kan även jag göra. Den socialdemokratiska traditionen är att vidga demokratin, att öka människornas frihet och inflytande och samtidigt göra det möjligt att föra en reformpolitik som också förbättrar människornas villkor och tryggar demokratin. Denna tradition fullföljs här i dag.

Herr talman! Med detta yrkar jag bifall till utskottets hemställan.

Herr FISKESJÖ (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Johansson i Trollhättan gick in på många olika frågor, och jag hinner naturligtvis inte i en kort replik beröra dem alla. Men jag börjar med att understryka vad herr Johansson sade om önskvärdheten av bred enighet när det gäller grundlagsändringar. Det har vi från centerns sida också ständigt betonat. Vårt förslag syftar bl. a. till att kunna uppnå en sådan bred enighet. Vi beklagar att det inte har varit möjligt att vinna denna enighet på de punkter där vi nu skiljer oss.

Sedan sade Hilding Johansson att det är högst otillfredsställande med lottning, och det kan jag hålla med om. Men det kan ju inte vara bara den ena sidans skuld om det blir lottning eller ej. Det verkade på Hilding Johansson som om han menade, att om vi på vår kant håller fast vid ett förslag och det av den anledningen blir lottning, så är detta moraliskt förkastligt, men om socialdemokraterna på sin kant håller fast vid sitt förslag och därigenom föranleder lottning, så är det inte moraliskt förkastligt.

Herr Johansson kom sedan in på en lång rad av de förslag som vi har väckt. Vad gäller det särskilda förfarandet vid lagstiftning som rör 2 kap. regeringsformen har jag redan tidigare utförligt motiverat vårt förslag. Men varför *hela* andra kapitlet? frågade herr Johansson. Mitt svar på den punkten är att när vi har gått igenom dessa rättigheter, så har vi funnit att de hänger intimt samman. De är avhängiga av varandra. Vi kan t. ex. ta frihetsberövandet. Om man berövas sin frihet, vilka reella möjligheter har man då att utnyttja mötesfriheten, yttrandefriheten och en lång rad andra friheter? Nej, dessa friheter är intimt sammanknippade och för den skull har vi velat ta med alla. Vårt förslag är alltså bredare än folkpartiets och moderaternas. Och när Hilding Jo-

hansson frågar: Varför just andra kapitlet? vill jag svara att det har vi ju klart motiverat. Det är därför att vi anser att de rättigheter som där tillerkänns medborgarna är särskilt viktiga och för den skull bör ges ett särskilt skydd redan nu.

Hilding Johansson har också tagit upp en lång rad andra ting. Dem hinner jag inte gå in på i den här repliken – jag kan kanske återkomma till dem.

Jag vill sluta med att säga att vårt förslag om två beslut i riksdagen när det gäller viss lagstiftning inte innebär att reformarbetet behöver stoppas upp, inte ens att reformtakten behöver minskas. Däremot innebär det att man måste få en bättre långsiktig planering av lagstiftningen över huvud taget, och det kan endast vara till gagn för den färdiga lagstiftningsprodukten.

Herr HERNELIUS (m) kort genmäle:

Herr talman! Det kanske enklaste sättet att svara herr Johansson efter hans svartmålning av oppositionens insatser i utskottet och i tidigare utredningar är att nu äntligen, herr talman, göra vad jag försummade i mitt första anförande, nämligen yrka bifall till alla moderata reservationer vid föreliggande utskottsbetänkande. Jag skall emellertid gå ett steg längre.

Hilding Johansson säger att utskottet hade kunnat ändra stadgandet om byggeriet utan någon moderat motion. Tror någon i utskottet att det hade skett utan en motion? Tror herr Johansson själv det? – Det var punkt 1.

Punkt 2 gäller familjerätten. Herr Johansson säger att vi vill att föräldrarna skall bestämma över barnens fostran i tros- och livsåskådningsfrågor. Det står inte så i paragrafen. Herr Johansson är en mycket nitisk man. Varför har han inte läst rätt?

Beträffande portalstadgandet, för att ta upp en tredje punkt, säger herr Johansson – och det är riktigt – att vi inte har med den allmänna hänvisning som finns i en del förslag om att demokratin skall genomsyra eller bli vägledande inom samhällets alla områden. Nej, den har vi inte med. Vi tycker att den definitionen är ganska lös. Vi har i stället, som herr Johansson borde ha observerat, en hänvisning till 1 §, i vilken demokratins regler fastställs och preciseras i svensk grundlag. – Det går inte att skapa någon skiljelinje mellan oss på denna punkt.

Herr Johansson ogillar orden valfrihet och integritet. Det är modeord, säger han om något av dem. Ja, det är kanske modeord, men varför? Jo, därför att behovet av att slå fast integritet och valfrihet har blivit så mycket mera påkallat genom händelseutvecklingen i samhället.

Nog är det väl ganska överraskande att herr Johansson faktiskt räknar med att även nästa riksdag skall bli en lotteririksdag! Han säger att det inte kan uteslutas att det blir så. Det skulle kunna bli lottdragning när vilandeförslaget kommer upp nästa gång. Jag ser mycket, mycket små utsikter till det. Det kan inträffa, men det skulle vara en ytterst ex-

ceptionell händelse, mer exceptionell än läget i denna riksdag.

Herr Johansson målar alla fälor med våra förslag om lagrådets insatser. Att lagrådet skulle yttra sig om proceduren säger herr Johansson skulle innebära att lagrådet skulle bli en första kammare. Jag får lyckönska till uppfinningsrikedomen! Vem hade kunnat tänka sig det?

Han säger också att förslaget skulle medföra byråkrati. Jag har svårt att tänka mig att det skulle vara särskilt byråkratiskt att lagrådet skall yttra sig om huruvida en lag kräver kvalificerad majoritet eller inte.

Den allmänna bestämmelsen att lagrådet skall höras innebär i stort sett bara att vi återgår till det läge vi hade för några år sedan, före 1970 års grundlagsändringar. Vårt intresse av att få en obligatorisk lagrådsgranskning är förestavat av omsorg om lagstiftningens kvalitet. Det är inte utan att erfarenheterna under senare år stärkt vår övertygelse om att vi behöver en kvalificerad lagrådsgranskning av de lagar som nu läggs på vårt bord.

Herr MOLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Hilding Johansson säger att i denna fråga rider Per Ahlmark på käpphästar och när han nu har blivit partiledare rider folkpartiet på samma käpphästar. Låt mig svara: Den linje som Per Ahlmark hävdade i rättighetsutredningen och den linje som jag har hävdat i konstitutionsutskottet är uttryck för en grundläggande liberal författningstradition, en tradition som går ut på att stärka de enskilda människornas inflytande över de politiska besluten och att stärka de enskilda människornas demokratiska fri- och rättigheter.

Sedan säger herr Johansson att vi vill överlämna avgörandet åt förvaltnings- och domstolar och tänker på förslaget om en förstärkt ställning för lagrådet. Detta är med förlov sagt trams. Det är snarare ert förslag som ökar risken för domstolsprövning av politiska beslut, eftersom enligt ert förslag grundlagsenligheten i riksdagsbesluten oftare kan bli prövad i samband med lagprövning, då något lagrådsyttrande inte föreligger. Det naturliga måste vara att man har en lagrådsgranskning i förväg men begränsar lagprövningen i efterhand så mycket som möjligt. I det sistnämnda avseendet har jag stöd av vad som sägs i propositionen.

Vi har ställt oss frågan: Är det rimligt att väljarna lämnar ifrån sig sin beslutanderätt på alla punkter till de valda representanterna? Och vi har sagt oss: Nej, ett så ovillkorligt överlämnande bör inte göras. Vi vill därför låta beslut om fri- och rättigheter prövas av folket i val på samma sätt som gäller vid grundlagsändringar. Dessutom vill vi ge människorna en chans att i en folkomröstning säga vad de tycker om en vilande grundlagsändring.

Detta bemöter Hilding Johansson med en samling groteska överdrifter. Han talar om att vårt förslag inskränker folksuveräniteten. När vi vill vidga folkets direkta inflytande genom att införa fakultativ folkomröstning i grundlagsfrågor, säger han att det är att upphäva den representativa demokratins principer. Låg mig bara replikera: Är inte Danmark en re-

presentativ demokrati? Den repliken räcker för att belysa halten i herr Johanssons argumentering. Man kan naturligtvis diskutera folkomröstningen som metod, men varför föra in sådana här oerhörda överdrifter i diskussionen?

Det värsta i herr Johanssons anförande var att han påstod att folkpartiets förslag strider mot demokratin – orden föll precis så. När vi på samma sätt som i Danmark, Holland och Österrike vill ge folket ett ökat direkt inflytande över grundlagar och rättighetsfrågor säger man att det strider mot demokratin. Det skulle aldrig falla oss inom folkpartiet in att karakterisera socialdemokraternas motstånd mot ett effektivt rättskydd som odemokratiskt, men ni kan alltså i den här debatten säga att folkpartiets linje i denna fråga strider mot demokratin. Tag tillbaka det, herr Johansson i Trollhättan!

Herr BERNDTSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Herr Johansson i Trollhättan säger i fråga om programstadgandet att vpk inte hade reserverat sig i utredningen eller motionerat i frågan. Men detta kan ju inte utgöra ett hinder för att partiet under arbetets gång vidgar sina förslag. Detta skedde vid ett studium av de olika alternativ som förelåg, och konstitutionsutskottet fann heller inget hinder för att jag framlade förslag trots att vi inte hade väckt motion i frågan.

Sedan säger herr Johansson att mitt förslag inte kan vara avsett som en samlande lösning. Nej, tyvärr visar det sig att inte ens socialdemokraterna är beredda att skriva under på sådana saker som bl. a. folkets rätt att försvara sig mot och bekämpa utsugning och klassförtryck och att forma sådana samhällsförhållanden som kan garantera arbete, bostad, utbildning, kultur och social trygghet åt envar, eller att det åligger statsmakten att respektera folkets rättigheter och att angrepp mot folkets demokratiska rättigheter strider mot grundlagen. Detta är väl ett uttryck för att socialdemokraterna inte tar hänsyn till klassförhållandena i samhället utan söker, som det heter, samlande lösningar med de borgerliga partierna. Att de förslag som vi från vpk framlägger inte innebär några samlande lösningar kommer inte att hindra oss från att hävda de frågor som vi anser viktiga från arbetarklassens synpunkt.

Herr Johanssons tolkning av LO:s och TCO:s remissvar tycker jag är litet väl långtgående. Våra förslag att i grundlag inskriva rättigheter för de arbetande kan inte anses stå i strid mot utan utgör ett viktigt stöd för de fackliga organisationernas strävanden.

Beträffande frågan om 2 kap. 13 §, som herr Johansson också tar upp, vill jag än en gång hävda att varje tänjbar formulering innebär att i en viss politisk situation uppstår en fara för fri- och rättigheterna. Jag har redan pekat på sådana saker som hur regeringsförslaget om förhållandet till annan stat kan tolkas, likaså bestämmelserna om allmän ordning och säkerhet, som fortfarande finns med i förslaget. Inte kan man med bästa vilja i världen påstå att utskottets förslag fyller alla krav på

precision. Man säger exempelvis att endast om särskilt viktiga skäl föranleder det får frihetsinskränkningar företas. Ingen kommer naturligtvis att begränsa yttrandefriheten utan att åberopa särskilt viktiga skäl, men det är en dålig garanti för yttrandefriheten. Det är sådana tånjbara formuleringar som är mums för reaktionärer.

Under detta anförande övertog herr förste vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall inte recensera mina meningsmotståndare och tala om att vad de säger är trams eller något annat.

Men låt mig konstatera att det i demokratin finns flera inslag, och två av de viktigaste är majoritetsstyrelse och fri- och rättigheter. Det förslag som moderater och folkpartister lägger fram innebär att majoritetsprincipen upphävs. I det stycket har jag sagt att förslaget strider mot demokratin, och det vidhåller jag, såvitt man inte kan visa att demokratin numera är minoritetsstyrelse; men det stämmer inte med vad demokratins klassiker har anført.

Grundlagsändringar genom folkomröstningar har jag aldrig betecknat som odemokratiska, men de strider mot den representativa formen av demokrati. De leder också till att man får en stel författning. Hur många ändringar har skett i Danmarks författning under efterkrigstiden? Kanske Björn Molin vill redovisa dem? Det är ett ytterligare tecken på den konserverande inriktningen – man bevarar den struktur man har.

En socialdemokrat kan säga att man nu är väldigt belåten med det som socialdemokratin har lyckats genomföra, så att man skall slå vakt om det och försvåra ändringar. Men vi socialdemokrater har inte den uppfattningen. Vi menar att vi skall utveckla samhället vidare, och här vill jag ge ett svar till Nils Berndtson, nämligen att vi måste ha en författning som gör det möjligt att genom politiska och andra åtgärder upphäva klasstrukturen i det svenska samhället. Det kan inte ske genom en deklaration i en grundlag, utan det måste ske genom den praktiska politiken.

När det gäller lagrådsgranskningen vill jag helt snabbt konstatera att den ordning man nu föreslår inte innebär en återgång till förhållandena före 1970. Då var det regeringens propositioner som skulle gå till lagrådet. Nu kommer varje förslag som läggs fram här i riksdagen att underkastas lagrådsprövning, och däri ligger ju risken att en enda riksdagsledamot kan fälla avgörandet.

Beträffande den breda enigheten menar jag att kan man inte genomdriva sina förslag, får man välja den linje som jag har rekommenderat i utskottet och även nu rekommenderar, nämligen att man begär fortsatta utredningar. Men nog innebär det, herr talman, att man minskar reformtakten. Den arbetsrättsreform som vi beslöt häromdagen skulle inte ha kommit förrän under hösten, om vi skulle ha väntat sex månader

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

tills det andra beslutet fattades. Många skulle nog ha protesterat mot detta.

Herr MOLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Konstitutionsutskottets ordförande försökte nu försvara sitt anmärkningsvärda uttalande att folkpartiets förslag strider mot demokratin med att säga, att förslaget inte är i överensstämmelse med majoritetsprincipen. Det var i och för sig en betydande reträtt. Men även det är naturligtvis en missuppfattning, för enligt folkpartiets förslag skulle t. ex. en drastisk inskränkning av demonstrationsrätten kunna ske om den fick stöd av folket i ett val, och om ett andra beslut fattades kort efter valet. Här skulle alltså folkets majoritet kunna genomföra en inskränkning av demonstrationsrätten.

Folkpartiets linje innebär därför inte på något sätt att folkviljan sätts ur spel. Den innebär tvärtom ett hinder för makthavarna att under ett tillfälligt inre eller yttre tryck på egen hand, utan att höra folket, sätta grundläggande rättigheter ur spel. Hur man kan karakterisera ett sådant förslag som stridande mot demokratin förstår jag inte. Har herr Johansson ingen känsla för valörerna i sina egna formuleringar, när han säger att vårt förslag strider mot demokratin, inskränker folksuveräniteten och upphäver den representativa demokratin?

Jag gav Hilding Johansson en möjlighet att ta tillbaka de här förfärliga överdrifterna. Jag beklagar att han inte begagnade den möjligheten.

Herr BERNDTSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Även jag har betonat att den politiska kampen är avgörande för att ändra på klassförhållandena i vårt land. Men, herr Johansson i Trollhättan, grundlagen får ju inte utgöra ett hinder, utan den bör utgöra ett stöd i kampen för att upphäva klassorättvisor. Det är detta vi har betonat i motioner, i reservationer och i anföranden, och det är detta som har varit vägledande för våra förslag i det här sammanhanget.

Herr FISKESJÖ (c) kort genmäle:

Herr talman! Hilding Johansson vidhåller i sitt senaste inlägg att vårt förslag skulle innebära en minskad reformtakt i samhället. Det är helt fel. Men vad vårt förslag skulle innebära är en bättre planering av de lagar som skall ge nya reformer. Hur kan någon ha någonting emot det? Det är väl bra att lagarna är övertänkta, att de är grundligt övervägda och noga provade.

Sedan vill jag gärna kommentera vad som sagts om folkomröstning i grundlagsfrågor. Här påstås att det förslag som vi har lagt skulle strida mot de bestämmelser som finns i grundlagen om vår representativa demokrati. Det påståendet kan jag inte förstå. Vad som främst slås fast i den första paragrafen i regeringsformens första kapitel är folksuveränitetens princip. Och att man låter ett förslag gå till folkomröstning är ju att tillämpa folksuveräniteten så långt ut som möjligt i det enskilda

fallet.

Vidare vill jag tillägga att den metod som vi föreslår är fakultativ – det är alltså inte något obligatorium. Metoden är enkel att genomföra och den kommer i de fall den tillämpas att ge som resultat att viktiga grundlagsändringsförslag verkligen kommer i fokus under den allmänna valdebatten på ett sätt som mycket sällan sker nu.

Herr HERNELIUS (m) kort genmäle:

Herr talman! Före 1970 gällde den ordningen att civil- och kriminallag gick till lagrådet. Riksdagen hade då inte den ställning på lagstiftningens område som den har enligt nuvarande författning. Nu har riksdagen fått en starkare ställning inom lagstiftningen. Den står för lagen i princip, och det gör också att utskotten har fått rätt att direkt remittera till lagrådet. Men inte kan man säga att vi levde under något gissel före 1970 med lagrådets hörande. Inte uppfattades lagrådet på den tiden som en sorts extra första kammare – vi hade ju en första kammare då – och icke heller kunde man tala om byråkrati.

Jag upprepar än en gång att vad vi eftersträvar är att förbättra lagstiftningens kvalitet. Det är viktigt att lagar skrivs väl, att de fogas in i ett system, att de tekniskt blir klarläggande, och det är därför vi vill ha den lagrådsgranskning som vi sannerligen har erfarenhet av att det behövs.

Så vill jag säga att det alltid har förvånat mig vilken motvilja socialdemokraterna hyser mot folkomröstning. Varför har de den inställningen? Är inte folkomröstningen ett ganska intressant redskap för att få del av folkmeningen? Obligatorisk folkomröstning i en rad frågor har vi inte begärt. Men vi har i så viktiga frågor som grundlagsfrågor velat komma fram till den ordningen att före antagande av vilande grundlagsförslag folket skall få tillfälle att särskilt yttra sig över det framlagda förslaget.

Tror inte herr Johansson själv att grundlagsfrågorna annars ofta drunknar i den allmänna debatten inför ett val? Såsom temperaturen stiger inför varje val, såsom diskussionen koncentreras på vissa frågor kommer grundlagsfrågorna helt i skymundan.

Vi moderater vill göra väljarna uppmärksamma på grundlagsfrågornas existens, ge dem tillfälle att yttra sig över dessa.

Det är en i sann ordning demokratisk institution som vi förespråkar.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig först få instämma med herr Fiskesjö i att lagförslag bör vara grundligt övervägda. Det gäller alldeles särskilt grundlagsförslag. Från den utgångspunkten finner jag det egendomligt att de som pläderar för grundliga överväganden lägger fram förslag som de vill tvinga på riksdagen utan ens en remissomgång, att de inte vill utreda frågan om lagrådet utan nu bara vill driva igenom sin mening – kanske med hjälp av fru Fortuna.

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

Vad sedan gäller min kontrovers med Björn Molin vill jag säga att den kombination som man föreslår från folkpartiets och moderaternas sida innebär följande:

Det är lagrådet som avgör när bestämmelsen om kvalificerad majoritet skall tillämpas. En femtedel av ledamöterna här kan sedan skjuta på beslutet. Det måste innebära en inskränkning både i parlamentarismen och i majoritetsstyret. På den punkten har jag inte gjort någon reträtt, och jag kan inte finna anledning att göra det.

Det är också intressant att konstatera i detta sammanhang att mig veterligt har man ingenstans i världen omgivit förändringar av fri- och rättigheter med sådana regler. Finns det då anledning att förmoda att vi i Sverige har mindre känsla för fri- och rättigheterna än man har i andra länder? Den svenska historien talar ett annat språk. Vi har slagit vakt om fri- och rättigheterna. Vi har utvecklade fri- och rättigheter.

Det finns tydligen en farhåga hos folkpartiet för att man inte nog kan skydda sig mot reformer i samhället. Det är ju det som är den politiska realiteten bakom dess agerande. Det är ännu ett tecken på att folkpartiet under Per Ahlmarks ledning har orienterat sig högerut. Man gör sällskap med de konservativa krafterna i det svenska samhället och vill med hjälp av lotten och annat här genomföra en reform som skall verka konserverande i det svenska samhället.

Herr förste vice talmannen anmälde att herrar Fiskesjö, Molin och Hernelius anhållit att till protokollet få antecknat att de inte ägde rätt till ytterligare repliker.

Herr justitieministern GEIJER, som meddelat att han i samband med behandlingen av detta betänkande ämnade besvara herr *Gustavssons* i Alvesta (c) den 23 april anmälda interpellation, 1975/76:173, till herr statsministern, erhöll ordet och anförde:

Herr talman! Den proposition som riksdagen i dag behandlar innebär att skyddet i grundlagen för medborgarnas fri- och rättigheter blir väsentligt förstärkt. Flera nya rättigheter förs in i lagen. Redan existerande rättigheter får ett förstärkt skydd i grundlagen genom att gränser ställs upp för lagstiftningen.

Propositionen bygger på ett betänkande från 1973 års fri- och rättighetsutredning. Utredningen var oenig på en del punkter men enig om att dess förslag i väsentliga avseenden innebär en utvidgning och förstärkning av grundlagsskyddet för de medborgerliga fri- och rättigheterna.

Utredningen arbetade intensivt under ett och tre fjärdedels år. En av utredningens ledamöter var riksdagsmannen Per Ahlmark.

Herr Ahlmark har i sina reservationer inte reserverat sig emot påståendet att förslaget innebär en utvidgning och förstärkning av de medborgerliga fri- och rättigheterna.

Sedan utredningens betänkande presenterades har herr Ahlmark fått förmånen att stå som första namn på folkpartiets partimotioner här i

kammaren, också på den om fri- och rättigheter.

Jag ber att få citera ur denna partimotion, 1975/76:2551, första meningen i första stycket:

”Regeringens förslag innebär att riksdagen med någon enda rösts majoritet över en natt kan upphäva eller inskränka de flesta fri- och rättigheter, t. ex. yttrandefrihet, religionsfrihet och mötesfrihet.”

Det är en imponerande prestation av en person som ägnat så mycket tid och energi åt dessa frågor, att i en enda mening få in så många oriktiga och vilseledande uppgifter. Här har sakens saklighet fått rymma fältet för den slagordsmässiga formuleringen.

För det första: Regeringens förslag innebär att fri- och rättighetsskyddet förstärks. Inte på någon punkt försämrats skyddet i grundlagen för fri- och rättigheterna. Det är innebörden i regeringsförslaget.

För det andra: Inte en enda av fri- och rättigheterna kan upphävas annat än genom grundlagsändring, dvs. två riksdagsbeslut med mellanliggande val.

För det tredje: Herr Ahlmark nämner som exempel yttrandefriheten, religionsfriheten och mötesfriheten. De exemplen är illa valda.

Yttrandefriheten i tryckt skrift berörs över huvud taget inte av förslaget. Den regleras i tryckfrihetsförordningen. Och det trodde jag herr Ahlmark visste.

I riksdagen beslutades f. ö. i måndags – efter en proposition från regeringen – att tryckfrihetsskyddet skall utsträckas till att omfatta också stencilerade och liknande skrifter. Härigenom kan kort sagt varje medborgare föra fram åsikter och lämna information i hägnat av tryckfrihetsförordningens, internationellt sett, unikt starka skydd.

Det skydd för yttrandefriheten som finns i tryckfrihetsförordningen har emellertid verkan långt utanför det område som regleras där. Det måste t. ex. framstå som föga meningsfullt att förbjuda muntliga yttranden av visst innehåll, om sådana yttranden straffritt – enligt tryckfrihetsförordningen, som är grundlag – kan återges i tryckt skrift. Och detta i all synnerhet som riksdagen i måndags, på regeringens förslag, beslutade förstärka meddelarskyddet.

Jag vill också erinra om – vilket jag gjort här tidigare – att jag avser att tillsätta en särskild utredning som skall få i uppdrag att lägga fram förslag till utvidgningar till nya medier av det rättighetsskydd som finns i tryckfrihetsförordningen. Siktet är inställt på att skapa en yttrandefrihetsgrundlag. Det framgår av propositionen.

Herr Ahlmark, det är grundlöst att påstå att vårt förslag innebär att yttrandefriheten skall kunna upphävas över en natt. Det är inte möjligt att ens komma i närheten av ett sådant beslut.

Några ord om religionsfriheten. I partimotionen påstår folkpartiet att religionsfriheten skall kunna upphävas. Sanningen är att religionsfriheten enligt förslaget inte kan begränsas. Religionsfriheten har ett absolut skydd och ändringar kan bara ske genom ändringar i grundlag. Läs propositionen och det egna utredningsförslaget, herr Ahlmark!

Mötesfriheten kan visserligen begränsas, men bara inom mycket snäva ramar. I själva verket innebär regeringsförslaget att den redan nu vidsträckt mötesfriheten kommer att utvidgas ytterligare. Det förhåller sig i själva verket så att vissa begränsningar i mötesfriheten som f. n. finns bl. a. i allmänna ordningsstadgan måste upphävas i samband med att de föreslagna grundlagsändringarna träder i kraft.

Man kan undra, herr talman, hur det kommer sig att Per Ahlmark signerar ett papper med sådana felaktigheter. I bästa fall kan man hoppas att han inte läst vad han skrivit under. Närmare till hands ligger dock att partimotionen är ett led i folkpartiets valårsinsinuationer.

Herr Ahlmark säger sålunda att "nu skall fri- och rättigheterna upphävas över en natt". Han säger att propositionen är ett svek mot medborgarna. Han sitter i TV och säger att religionsfriheten kan upphävas. Jag skulle vilja uppmana herr Ahlmark att gå hem och läsa svensk historia.

Sverige är en demokrati. Medborgarna i vårt land har sedan länge vidsträckta möjligheter att – utan risk för ingripanden från myndigheternas sida – uttala sina åsikter i olika frågor, delta i demonstrationer och möten, bilda föreningar etc. I få länder i världen har medborgarna så omfattande fri- och rättigheter som här.

Successivt har demokratin innehåll utvidgats. Gränserna för vad som är tillåtet i opinionsbildningen har ständigt vidgats. Den svenska arbetarrörelsen har intensivt medverkat till denna utvidgning av demokratin. Från politisk demokrati med lika och allmän rösträtt och opinionsbildning, till social demokrati med den sociala tryggheten som ledstjärna, till ekonomisk demokrati med inflytande för arbetare och tjänstemän i deras egenskap av anställda i arbetslivet.

Vi socialdemokrater har alltid värnat demokratin, och vi kommer alltid att göra så. Det vi nu gör är att grundlagsfästa vad vi drivit fram. Det innebär inte att något skall upphävas, utan att grundlagsskyddet förstärks.

Jag vill uppmana herr Ahlmark att i hederlighetens och saklighetens intresse ta tillbaka de bedrövliga insinuationerna i partimotionen mot svensk arbetarrörelse och mot de liberala traditionerna i Sveriges politik.

Vad gäller nu de sakliga motsättningarna mellan folkpartiets – och moderaternas – förslag och regeringens förslag? Jo, de rör metoden för begränsningar i vissa av de fri- och rättigheter som nu skall regleras i grundlagen.

Jag vet att herr Ahlmark är enig med mig om att man på det ena eller det andra sättet måste kunna inskränka fri- och rättigheterna, också opinionsfriheterna, om inte annat så i rent juridisk mening. Vad den sakliga skiljelinjen mellan folkpartiet och socialdemokraterna gäller är alltså inte om vi skall ha fri- och rättigheter, utan konstruktionen, metoden, för de s. k. inskränkningar som finns och måste finnas i lagstiftningen. Vi menar att riksdagen skall bära ansvaret för sådana beslut. Och de skall fattas som flertalet beslut i riksdagen.

Men folkpartiet vill ha en speciell ordning för de s. k. opinionsfri-

heterna, nämligen att sådana beslut skall kunna fattas med fem sjättedels majoritet eller på samma sätt som grundlag beslutas.

Vi är motståndare till det, eftersom vi vill undvika orimliga effekter. För en konsekvens av en specialregel är, som herr Johansson i Trollhättan redan understrukt, att en liten minoritet kan fördröja eller förhindra vanliga vettiga beslut i riksdagen, som en stor del av riksdagen är enig om – t. ex. folkpartiet och socialdemokraterna.

Vilken lagstiftning är det då som drabbas av den föreslagna fem sjättedels-regeln? Ja, det är inte så lätt att säga, så som regeln är formulerad. Om man tolkar den efter ordalagen kommer man fram till att det inte ens blir möjligt att lindra en existerande rättighetsbegränsning, t. ex. genom att sänka straffet för ett yttrandefrihetsbrott, utan att använda metoden med kvalificerad majoritet.

Folkpartiets och moderaternas grundlagsregel är utformad på det sättet att den träffar varje lagbeslut som innebär något annat än total frihet från varje rättighetsbegränsning.

Men jag skall tolka den på det för upphovsmännen förmånligaste sättet. Det innebär att fem sjättedels-regeln bara gäller i de fall då den nya lagstiftningen på någon punkt går längre än gällande rätt eller innebär att ett gammalt rättighetsbegränsande rättighetskomplex avskaffas och ersätts med helt nya regler.

Vad innebär fem sjättedels-regeln tolkad på det sättet? Låt mig besvara frågan genom att ta några exempel från det gångna riksmötet. Vi har behandlat en proposition om en ny marknadsföringslag. Marknadsföringslagen reglerar bl. a. reklamen. Syftet är givetvis att skydda konsumenterna. Herr Ahlmark och jag är eniga om marknadsföringslagens huvudprinciper. Men en liten minoritet skulle kunna sätta stopp för eller orimligt fördröja denna lag, eftersom marknadsföringslagen begränsar yttrandefriheten.

Ett annat exempel. I en proposition föreslår regeringen lättnader i förhållandena för häktade och anhållna. Herr Ahlmark företräder, liksom regeringen, en liberal kriminalpolitik. Men en konservativ minoritet skulle utan tvivel kunna försena eller förhindra denna nya lagstiftning, eftersom där finns bestämmelser om brevcensur och telefonavlyssning på häktena. Detsamma gäller de nya reglerna om spioneri och vissa andra brott mot rikets säkerhet som riksdagen beslutade i måndags, trots att beslutet i sin helhet gick i klart yttrandefrihetsvänlig riktning. Som vi vet uppgick den del av riksdagen som stod bakom beslutet – bl. a. herr Ahlmarks eget parti – inte till några fem sjättedelar.

Också när det gäller förslaget till nya regler om telefonavlyssning vid förundersökning innebär folkpartiets modell att en konservativ minoritet skulle kunna förhindra lagstiftningen trots att den går i liberaliserande riktning. Det är möjligt att herr Ahlmark inte insett detta, eller haft dåliga juridiska rådgivare. Men de tänkbara effekterna av fem sjättedels-regeln är orimliga.

Det är som jag tidigare sagt ytterst märkligt att herr Ahlmark nu vill

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

ge intryck av att vi begränsar fri- och rättigheterna när han i fri- och rättighetsutredningen har skrivit under på att förslaget i *väsentliga* avseenden innebär förbättringar i förhållande till gällande rätt. Sanningen är den att vi nu är på väg att skaffa oss ett starkare skydd för de demokratiska fri- och rättigheterna än kanske något annat land.

Jag vill något beröra herr Hernelius anförande, vilket som vanligt var elegant, men på en punkt måste jag be herr Hernelius om ett förtydligande. Det var påståendet att i polemiken mellan Astrid Lindgren och mig i en Stockholmstidning så skulle Astrid Lindgren ha rätt och jag ha fel. Jag utgår från att herr Hernelius inte skriver under på allt det som Astrid Lindgren säger i detta inlägg. Men jag skulle bra gärna vilja veta på vilken punkt hon hade rätt och jag hade fel.

Centern har sin egen modell när det gäller formerna för rättighetsbegränsningar. Den viktigaste komponenten i detta är två beslut med viss tids mellanrum eller ett beslut med kvalificerad majoritet. Jag har i propositionen i positiv riktning uttalat mig om centerns tankegångar. Jag har förklarat att jag vill utreda den frågan. Men centern vill inte vänta på resultatet av den utredningen. Man har i stället i hast tagit fram ett eget system där man har lyckats visa hur komplicerade och svårlösta dessa frågor är. Centerns förslag innebär t. ex. att man inte ens kan reducera en rättighetsbegränsning utan den särskilda, tidskrävande proceduren. Man vill skydda rättigheterna men motverkar i själva verket sina egna syften.

Folkpartiets och moderaternas förslag gäller bara för vissa rättigheter, i första hand yttrandefrihet och de andra s. k. opinionsfriheterna. T. o. m. där har man alltså insett att det skulle vara helt orimligt att gå längre. Centern har däremot låtit sitt förslag omfatta hela rättighetsområdet. Detta innebär bl. a. att det träffar alla bestämmelser om frihetsstraff, eftersom sådana bestämmelser begränsar rörelsefriheten. Med det förslaget hade vi t. ex. varit tvungna att vänta med att besluta lagen om åtgärder mot vattenförorening från fartyg i Östersjöområdet. Om centerförslaget hade varit gällande grundlag hade vi inte heller kunnat avkriminalisera fylleri vid det här riksmötet, eftersom det beslutet förutsatte en ny lag om omhändertagande av berusade personer. Andra reformer som hade drabbats är liberaliseringen av bestämmelserna om isolering inom kriminalvården och de nya regler om påföljder och ingripanden vid olövlighet byggande som vi behöver för att skydda bl. a. våra skärgårdar.

Centerförslaget drabbar också alla bestämmelser om fredsplikt på det fackliga området. Den nya arbetsrättslagstiftningen, som sedan länge har motsetts med stor otålighet av hundratusentals löntagare, hade alltså fått vänta ytterligare minst ett halvår. Jag beklagar att centern inte vill låta en utredning pröva dessa frågor. Hur går för resten denna brådska ihop med centerns uttalade vilja att få en omfattande debatt i dessa frågor, eller med centerns förslag om utvidgad lagrådsgranskning i syfte att nå allsidig juridisk belysning? Detta har utförligt belysts av herr Jo-

hansson i Trollhättan.

De borgerliga partierna vill också att all rättighetsbegränsande lagstiftning obligatoriskt skall granskas av lagrådet. Folkpartiet och moderaterna går t. o. m. så långt att de vill låta lagrådet bestämma över hur riksdagen skall fatta sina beslut. Om lagrådet anmodar riksdagen att använda metoden med kvalificerad majoritet eller grundlagsstiftningsförfarande, spelar det ingen roll vad riksdagen själv tycker; den måste lyda. Hur en sådan ordning kan anses gå ihop med det parlamentariska styrelseskick som vi har haft i Sverige i 60 år säger förslagets upphovsmän inte ett ord om.

Att det ofta är värdefullt att lagrådet granskar rättighetsbegränsande och annan betydelsefull lagstiftning är självklart. Och jag har också sagt i propositionen att jag vill låta utreda lagrådets ställning. Men man måste utforma reglerna om lagrådet på sådant sätt att det klart framgår att lagrådet är lagstiftarens tjänare, inte dess herre.

Man måste också se till att lagstiftaren får lagrådets hjälp i de ärenden där insatsen bäst behövs. Det är inte rimligt att låta de skickliga juristerna i lagrådet ödsla bort sin tid eller åstadkomma stockning och onödig tids-spillan i reformarbetet genom att granska varenda tystnadspliktsbestäm-melse eller helt okontroversiella föreskrifter om frihetsstraff i författ-ningar om t. ex. miljö- och naturvård. Lagrådets särskilda sakkunskap skall i stället användas för sådana lagstiftningsuppgifter som är lag-tekniskt särskilt komplicerade och som är av central betydelse för medborgarna.

Om de framförda förslagen om obligatorisk lagrådsgranskning blir gäl-lande rätt, kan lagrådet inte fungera på det sättet. Det kommer helt enkelt inte att få tillräckligt med tid att granska den lagstiftning där granskningen är av störst värde. Alternativet är att högsta domstolens ledamöter huvudsakligen kommer att sitta i ett flertal lagråd och ha dömandet bara som en bisyssla. Jag vill här helt instämma i de synpunkter som herr Johansson i Trollhättan har utvecklat utförligare.

Herr talman! När dagens riksdagsbeslut om utvidgning av regerings-formens innehåll är fattat går vi in i ett nytt skede i grundlagsarbetet. Vår mening är att de betydelsefulla frågor som nu skall utredas är hur vi skall bygga vidare på skyddet för fri- och rättigheterna för att få en grundlag som reglerar yttrandefriheten i dess helhet samt lagrådsgransk-ning, lagprövningsrätt och särskilda uppskovsregler för vissa beslut.

Arbetet är angeläget för att åstadkomma en juridiskt heltäckande re-glering av medborgarnas fri- och rättigheter. Men vi får inte för den skull förlora markkontakten, tappa verklighetsförankringen. Den stora omvälvningen av vårt land till en av världens främsta demokratiska väl-färdsstater kunde genomföras trots att vi saknade en grundlag med rät-tighetsreglering. En av världens främsta demokratier av vårt slag, Stor-britannien, saknar i stort sett konstitution. En annan stat, Sovjetunionen, har en mycket omfattande regleringskatalog över medborgarnas fri- och rättigheter. Vad jag menar är att medborgarnas frihet och demokratis

Nr 149

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

*Om kollektivanslut-
ning av fackliga
avdelningar till
politiskt parti*

räckvidd inte i första hand kan mätas i lagarnas omfattning eller formulering. Det angelägnaste är att det finns en demokratisk fostran och tradition i landet, att friheten och demokratin är fast förankrade i folk-rörelser, opinionsbildning och beslutande organ.

Herr talman! Med detta har jag avslutat mitt inlägg i den pågående debatten. Jag har också att i samband härmed svara på en interpellation.

Herr Gustavsson i Alvesta har i interpellation frågat statsministern om han anser att metoden att kollektivt ansluta fackliga avdelningar till politiskt parti är till skada för den personliga integriteten och för den fackliga rörelsens enhet och styrka. Interpellationen har överlämnats till mig för besvarande.

Enligt min mening bör de demokratiska beslutsformer som utmärker fackföreningarna utgöra en tillräcklig garanti mot att de i sin verksamhet kränker de enskilda medlemmarnas integritet. Frågan om kollektivanslutning är till skada för den fackliga rörelsens enhet och styrka anser jag att fackföreningarna bäst kan bedöma själva.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (c):

Herr talman! Jag ber att få tacka statsrådet Geijer för svaret.

Jag vet inte om jag skall beteckna det kortfattade och innehållslösa svaret som ett utslag för att justitieministern inte vill ta kammarens dyrbara tid i anspråk så här i slutskedet eller som ett uttryck för justitieministerns bristande intresse för en av demokratins väsentliga och grundläggande frågor.

Men svaret ger besked om att landets justitieminister, som är den högste ansvarige för våra grundlagsenliga och demokratiska rättigheter, synes vara helt främmande för att en av hörnstenarna i vår demokrati är den enskildes rätt att själv avgöra partitillhörighet och att detta skall respekteras. Det ger besked om att justitieministern står likgiltig för den enskildes integritet i fråga om politisk tillhörighet.

Jag konstaterar att detta är ett utslag av en maktfullkomlig regerings sätt att se på den enskilde individen. Jag tycker att detta är skrämmande.

Jag konstaterar också att justitieministern och de övriga medlemmarna av regeringen är helt opåverkade av de uttalanden som riksdagsmajoriteten vid olika tillfällen gjort i denna kammare i fråga om kollektivanslutningen.

I svaret säger justitieministern:

”Enligt min mening bör de demokratiska beslutsformer som utmärker fackföreningarna utgöra en tillräcklig garanti mot att de i sin verksamhet kränker de enskilda medlemmarnas integritet.”

Herr justitieminister! Varje beslut som innebär att en enskild person kollektivt ansluts till ett visst politiskt parti är en kränkning av den enskildes integritet. Det är en av demokratins grundläggande principer att den enskilde individen och ingen annan skall avgöra partitillhörigheten. Vad som därutöver sker är en kränkning av den personliga integriteten.

De uttalanden som riksdagen tidigare gjort i denna fråga, vad jag sagt tidigare i debatter i fråga om kollektivanslutning till politiskt parti liksom mitt anförande här i dag riktas mot det socialdemokratiska partiet, som tillåter kollektivanslutningen, och mot dess ordförande och ledning, som står likgiltiga när det gäller att värna om denna grundläggande demokratiska princip, vilken i så hög grad berör den enskildes integritet. Det riktar sig alltså inte mot fackföreningarna som är fria att fatta vilka beslut som helst.

Därtill är det väldigt avslöjande. Det socialdemokratiska partiet är tydligen medvetet om att den socialdemokratiska politiken saknar attraktiv dragningskraft på medborgarna så att individuell anslutning väsentligt skulle reducera det socialdemokratiska partiets medlemskår. Eller vad är anledningen till det socialdemokratiska partiets handlande?

Jag har ställt min interpellation till statsministern i hans egenskap av ordförande i det socialdemokratiska partiet. Jag har gjort det med anledning av att det inträffat situationer där kollektivanslutningen fört med sig att lönarbetare inte går in i en facklig organisation med den motiveringen att de själva vill avgöra partitillhörighet. Det har därtill hänt att medlemmar offentligt blivit brännmärkta för detta.

Kollektivanslutningen splittrar och försvagar alltså facket. Det är den ena viktiga konsekvensen. Den andra konsekvensen vill jag formulera som en fråga: Vill justitieministern verkligen vidhålla att den enskildes integritet är skyddad om man blir offentligt brännmärkt för att ha avstått från fackligt medlemskap på grund av att man inte är socialdemokrat?

Är vi överens om vaktslåendet av den politiska demokratin i detta land, så borde det också vara självklart att värna om den enskildes politiska integritet. Men den socialdemokratiska partiledningens nonchalerande av riksdagens tidigare uttalande och justitieministerns svar här i dag visar en häpnadsväckande brist på respekt för medborgarnas personliga integritet. Det är kontentan av den socialdemokratiska regeringens handlande eller rättare sagt brist på handlande liksom av justitieministerns svar på min interpellation.

Herr MOLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall be att få replikera justitieministern, som i stor utsträckning ägnade sitt anförande åt ett angrepp på folkpartiet.

Folkpartiet har oavbrutet drivit frågan om ett starkare rättsskydd för den enskilda människan. Jag tror att den svenska författningshistorien kan ge klara bevis på den punkten.

På grundval av den reservation som Per Ahlmark avgav i rättighetsutredningen kräver vi nu att det i grundlagen skall införas en bindande procedur för inskränkning av vissa fri- och rättigheter. Jag tror att det ligger väl i linje med folkpartiets författningspolitiska arbete. Det går här i riksdagen i dag en skiljelinje mellan de partier som vill ta in en sådan bindande procedur i grundlagen och de partier som inte vill det.

Det här folkpartiförslaget har nu ägnats en serie av angrepp från konstitu-

tionsutskottets ordförande och justitieministern. Man försöker fly undan sitt ansvar för ett otillfredsställande rättsskydd genom en serie överdrifter. Konstitutionsutskottets ordförande påstod att vårt förslag stred mot demokratin och majoritetsprincipen, inskränkte folksuveräniteten och upphävde den representativa demokratin. Justitieministern fyllde på med att det kännetecknades av okunnighet, berodde på dåliga juridiska rådgivare och att det var en valårsinsinuation. Herr Ahlmark kommer att ta upp en del av de angrepp som riktades mot förslaget, men jag måste ändå ställa frågan: Varför denna kolossala litanian över folkpartiförslaget? Vad är det ni är rädda för i vårt förslag? Vad är det för s. k. reformer ni planerar, som skulle innebära sådana här rättighetsinskränkningar? Vad har ni emot ett system som innebär att folket självt i val får sista ordet när det gäller inskränkningar i folkets egna grundläggande rättigheter? Varför blir ni så förfärligt upphetsade när vi vill ha ett starkare rättighetsskydd för den enskilda människan?

Många enskilda människor upplever frågan om ett starkt rättighetsskydd för de andliga friheterna som en samvetsfråga. För dem är det naturligt att man söker, så långt möjligt, fördröja beslut som inskränker de andliga friheterna. Det är just det vi föreslår: en i tiden utdragen procedur, som innebär en fördröjning – en fördröjning just för att folket skall få möjlighet att säga sin mening. En sådan procedur kan väl aldrig innebära att man hindrar reformer eller upphäver majoritetsprincipen. Den innebär att folkmajoriteten i valet blir avgörande – och det om något är väl i överensstämmelse med demokratins grundprincip!

Det skrevs en bok här i landet om den stora demokratiska författningsreformen när vi fick den allmänna rösträtten. Den hette Kungamakt, herremakt, folkmakt. Då som nu står folkpartiet för folkmakt, herr justitieminister.

Herr FISKESJÖ (c) kort genmäle:

Herr talman! Justitieminister Geijer tog upp vårt förslag i sitt inlägg och kritiserade det från vissa utgångspunkter – även om han också uttryckte en viss försiktigt positiv inställning till grundtankarna i vårt förslag som sådant. Han påpekade bl. a. att vårt förslag har en vidare omfattning än folkpartiets och moderaternas förslag. Det är riktigt. Det har jag klargjort tidigare. Vi anser att alla de rättigheter som finns medtagna i 2 kap. i regeringsformen skall ha ett förstärkt skydd och inte bara vissa av dem.

Sedan sade justitieministern att vi vill ge det här skyddet inte enbart gentemot lagstiftning som kan betraktas som rättighetsinskränkande utan även mot annan lagstiftning som faller in under 2 kap. Ja, vi vill ha den här särskilda proceduren för all lagstiftning som berör de rättigheter som finns i 2 kap. Varför? Jo, därför att det ofta är mycket svårt att bestämma om en förändring i lagstiftningen är en inskränkning eller en utvidgning. Det är ofta på det sättet att vad som kan betraktas som en inskränkning för en grupp i samhället samtidigt kan betraktas som

en rättighetsutvidgning för en annan grupp. Det är för den skull vi inte har gjort den distinktionen här.

Sedan upprepar justitieministern vad konstitutionsutskottets ordförande tidigare sagt, nämligen att det här förslaget skulle leda till en fördröjning av angelägna reformer. Det är inte riktigt, och jag har sagt det tidigare till utskottets ärade ordförande. Vad vårt förslag skulle kräva är en bättre långsiktig planering av reformverksamheten i samhället. Det behöver alltså icke innebära någon minskad reformtakt i och för sig, men vi skulle få en bättre planering, en bättre samordning och sannolikt över huvud taget – som ett resultat av detta – en ur olika synpunkter bättre lagstiftningsprodukt, något som är eftersträfvansvärt.

Herr BERNDTSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Justitieministern säger att medborgarnas frihet inte kan mätas i lagar, och det anser jag vara riktigt. Men däremot måste man nog hävda att lagarnas roll för den skull inte får förringas. Som jag tidigare har sagt är avskaffande av klassamhälle och klasskillnader naturligtvis inte en uppgift för grundlagsskrivning, det är en uppgift för den politiska kampen. Men vi menar att man på en grundlag kan ställa det kravet att den ger ett sådant stöd för demokratins utveckling att kampen för bättre samhällsförhållanden inte försvåras utan tvärtom underlättas. Vi menar att demokratin inte utvecklas genom att kapitalisternas lockouträtt skrivs in i grundlagen och heller inte av att den kapitalistiska privategendomen får grundlagsskydd. Den personliga integriteten bör naturligtvis skyddas, men inte så att existerande klassprivilegier befästs.

Vi menar att ett grundlagsskydd för andra fri- och rättigheter är av vital betydelse för demokratin, och dit hör exempelvis åsiktsfriheten, rätten att framföra och propagera för politiska åsikter, mötes- och demonstrationsrätt samt rätt till politisk och facklig verksamhet på arbetsplatsen, däri inbegripet strejkrätten. Dessa rättigheter är i verklig mening demokratiska fri- och rättigheter utan vilka demokratin varken kan fungera eller utvecklas.

Vår kritik mot det framlagda förslaget har sin utgångspunkt i regeringens ovilja att medverka till att grundlagen blir ett verkligt stöd för strävandena att upphäva klassorättvisorna. Vi är också kritiska mot att grundlagen i vissa avseenden är så vagt utformad att den kan åberopas som stöd för reaktionära attacker mot fri- och rättigheterna i vissa situationer.

Herr HERNELIUS (m) kort genmäle:

Herr talman! Justitieministern ställde en fråga till mig – en berättigad fråga – om vad det var för fel på hans artikel, eftersom jag tillät mig säga, att Astrid Lindgren i huvudfrågan hade rätt och justitieministern fel. Jag vill då peka på följande. Det rör sig om tre artiklar. Den första är skriven av Astrid Lindgren och heter "Samtal med Svensson", den andra är ett svar från justitieministern som är rubricerat "Så enfaldig

är inte medborgare Svensson" och den tredje artikeln är ett svar från Astrid Lindgren: "Jag ville att folkviljan äntligen skulle vakna."

Nu får man skilja mellan rättigheter, som är inskrivna i grundlagen som sådana, t. ex. yttrandefriheten. Den kan självfallet inte tas bort över en natt eller avfärdas på en eftermiddag. Däremot kan de rättigheter som rymts i en vanlig lagstiftning och som regleras under ett sådant rättighetskomplex ändras med en smidigare procedur. Den skillnaden har också Astrid Lindgren fattat. Hon säger: Men står rättigheterna inte i grundlagen utan bara i en vanlig liten lag så kan du bli av med dem på en eftermiddag. Jag bortser här ifrån hennes sagospråk. Hon har alltså uppfattat den skillnaden.

Det är då som justitieministern svarar: Vårt förslag ger Svensson trygghet på den punkten. Det är inte mot bakgrund av vad Astrid Lindgren skriver ett helt korrekt uttryckssätt. Det framgår att hon inte menar grundlagsrättigheter som sådana utan lagstiftning i samband med grundlagsrättigheter, och det är mot den bakgrunden jag kommer fram till min slutsats.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Herr Molin tyckte att jag i mitt anförande hade särskilt uppehållit mig vid folkpartiet och gått till angrepp mot det. Det är alldeles riktigt, och jag anser mig ha goda skäl för det i den här frågan.

Herr Molin uttryckte sig på följande sätt: Varför denna kolossala litanian? Vad är det ni är rädda för? Ja, kanske herr Molin märkte skillnaden när det gällde min kritik och vad som har förekommit i den offentliga debatten. Herr Hernelius använde t. ex. inte en enda gång uttrycket att upphäva en rättighet över en natt. Det har inte heller herr Molin gjort *här i kammaren*; det är alldeles riktigt. Här i kammaren har ju diskussionen så till vida varit saklig att vi verkligen har rört oss med realiteterna i den här propositionen. Men vad jag har reagerat emot är vad som står i *partimotionen* och särskilt vad herr Ahlmark har sagt i *den offentliga debatten*. Herr Ahlmark går alltså ut och säger till medborgarna: Socialdemokraternas förslag är ett svek mot medborgarna; de vill att man skall upphäva rättigheterna över en natt med en rösts majoritet! Det är det som jag i den politiska saklighetens och anständighetens intresse skulle önska att herr Ahlmark förklarade och tog tillbaka. Vi får väl avvakta och höra vad herr Ahlmark har att säga längre fram i debatten.

I övrigt är vi sannerligen inte rädda för någonting här, herr Molin, men jag skall väl inte behöva upprepa de invändningar som herr Hilding Johansson i Trollhättan och jag har gjort mot förslagen från folkpartiet och moderaterna, utan jag får väl nöja mig med att hänvisa till de invändningarna för att inte belasta kammaren med att upprepa vad jag redan har sagt.

Jag får tacka herr Hernelius för beskedet att han ansåg att Astrid Lindgren hade rätt och att jag hade fel. Om det hon menade bara var att de lagar som innehåller de nödvändiga begränsningarna i de fri- och

rättigheter som står i grundlagen kan ändras med bara en rösts majoritet, så är det naturligtvis riktigt. Det förefaller emellertid numera vara av så perifert intresse att jag inte skall uppehålla mig mer vid det. Men det var ju inte det som var kontentan i hennes artikel, utan den var ju att Svensson, som hon kallade den svenske medborgaren, nu riskerade att socialdemokratin över en natt skulle täppa till munnen på honom; så att han inte längre skulle få lov att yttra sig i samhället. Både herr Hernelius och jag vet emellertid att på den punkten hade hon, mildt uttryckt, inte rätt.

Herr MOLIN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Vi har naturligtvis inte hävdat att socialdemokraterna planerar att upphäva de andliga friheterna.

Vad vi har sagt är att det, alldeles oberoende av bedömningen av lagens maktbärande, kan vara nödvändigt att arbeta för ett sådant förstärkt rättskydd och att däri skall ligga en för riksdagen bindande procedur, att däri skall ligga en granskning från lagrådets sida som gör att man inte skall ha en politisk debatt om vad som är en rättighetsinskränkning och att däri skall ligga en folkomröstning om grundlagsändring för att folk skall få en möjlighet att få sista ordet om viktiga grundlagsändringar.

Vi har svårt att förstå att sådana förslag skulle kunna stå i strid med demokratis och majoritetsprincipens regler.

Får jag sedan tillägga en sak till justitieministern. Jag vill säga att vad man nu gör är att man i grundlagen för in praxis av olika slag. Före år 1970 hade vi en grundlag som nästan inte alls gav uttryck för den politiska verkligheten. I en situation där man går över från praxis till en grundlagsreglering är det viktigt att man får ett fullständigt skydd för grundlagarna. Argumentet att det inte räcker med grundlagsbestämmelser blir ju särskilt litet relevant i en situation där man säger att vi nu i grundlag skall reglera vad som tidigare funnits bara i praxis.

Herr BERNDTSON (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Till den frågeställning om möjligheterna att företa en inskränkning i fri- och rättigheterna som justitieministern uppehåller sig vid tror jag det är skäl i att än en gång uppmärksamma att klarare regler för i vilka fall frihetsinskränkningar skall få förekomma är ett mycket värdefullt skydd. Det gör det mindre motiverat att diskutera olika former för inskränkningar i fri- och rättigheterna. Jag tror att svagheten i propositionen därvidlag är alltför många oprecisa formuleringar, som möjliggör för de borgerliga att driva denna kampanj om hur man skall hitta former för att det skall *se demokratiskt ut* att i den ena eller andra situationen företa inskränkningar i fri- och rättigheterna. Jag tror som sagt att propositionen, om den hade varit klarare på den punkten, hade ryckt undan mycket av de borgerliga partiernas agitation.

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Jag lyssnade både på herr Berndtsons inlägg nu och det förra och likaså på herr Fiskesjöes. Att jag inte berörde dem i mitt förra yttrande beror på att de invändningar som vi har mot de synpunkter som har anförts redan har redovisats i de tidigare anförandena.

Jag skulle också vilja begagna tillfället att säga att jag ber att få återkomma till herr Gustavsson i Alvesta sedan ytterligare talare yttrat sig i den fråga han tog upp.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m):

Herr talman! Exakt hur många människor som är kollektivanslutna till det socialdemokratiska partiet finns det inga officiella uppgifter om. Men enligt icke bekräftade uppgifter från socialdemokratiskt håll rör det sig om ca 650 000. Av dessa har uppskattningsvis – också här saknas officiella besked – ca 40 000 reserverat sig och undanbett sig medlemskap i det socialdemokratiska partiet.

De drygt 600 000 som då återstår har i de flesta fall anslutits utan att de själva har blivit tillfrågade. Besluten har för det mesta fattats på dåligt besökta sackföreningsmöten, där kanske röstövertikten för kollektivanslutning bland de få närvarande har varit högst obetydlig. Många av dem som är kollektivanslutna röstar kanske t. o. m. på ett annat parti än det de råkar vara medlemmar i. De som haft mod att reservera sig blir utsatta för tråkningar av arbetskamraterna – i den mån man inte kan tala om betydligt hårdare bandage, vilket vi med jämna mellanrum får läsa om i pressen.

När vi i dag behandlar frågan om grundläggande fri- och rättigheter finns det anledning att erinra om dessa förhållanden. Att människor i flock kan anslutas till ett politiskt parti rimmar illa med andan i ett demokratiskt samhälle.

Internationellt sett är kollektivanslutning någonting mycket sällsynt. I Norden är det bara Norge som tillämpar kollektivanslutning enligt svensk modell. I Västeuropa i övrigt finns det en viss form av kollektivanslutning, som dock inte överensstämmer helt med den svenska, enbart i Storbritannien och på Irland. I övrigt hyllar man i Västeuropa, liksom i de flesta andra länder utanför järnridån, principen att var och en fritt skall få bestämma vilket parti han eller hon vill tillhöra.

Herr talman! Vad som är stötande i den långa offentliga debatt om kollektivanslutning som vi har haft – inte minst i riksdagen – är att socialdemokraterna konsekvent vill lägga ansvaret på de lokala fackliga organisationerna. Det försöket att skylla ifrån sig återfann jag också i dag i herr justitieministerns korta interpellationssvar. Vi har ingenting med besluten att göra, utropar ständigt socialdemokratiska politiker förtrytsamt. Vi kollektivansluter inga, säger man, ni skjuter på fel pianist från de borgerligas håll och från vpk. Men det är just det vi inte gör. Vi skjuter verkligen på och försöker träffa rätt pianist när vi här i riksdagen angriper det socialdemokratiska partiet. Vi försöker träffa den pianist

som är ansvarig för dessa dissonanser i det politiska och fackliga livet. Ansvar för vad som sker ligger ytterst på det socialdemokratiska partiet och naturligtvis i särskilt hög grad på dess ledning. Skyll inte ifrån er på fackföreningsrörelsen!

Om det socialdemokratiska partiet tackade nej till att mottaga kollektivt anslutna medlemmar skulle självfallet kollektivanslutningen upphöra omedelbart. Jag är övertygad om att ifall det socialdemokratiska partiets ordförande, statsminister Palme, sade ifrån att man inte vill ha medlemmar på det här sättet så skulle det omedelbart få effekt. Om herr justitieministern gjorde ett motsvarande uttalande om det olämpliga i kollektivanslutningen, tror jag också att man skulle få en effekt i detta sammanhang.

Nu vill inte herr Palme göra detta. Han vill inte svara på frågor i konstitutionsutskottet om kollektivanslutningen. Herr justitieministern gav ett mycket kort svar, som helt avvisade propåerna om initiativ i enlighet med de riksdagsuttalanden som har gjorts.

Det socialdemokratiska partiet vill fortsätta med kollektivanslutningen. Orsaken är lätt att inse. Kollektivanslutningen ger stora pengar till den socialdemokratiska partikassan. Dessa pengar vill man inte avstå ifrån och då blundar man hellre för det faktum att dessa pengar tas in via människor som känner tveksamhet inför det socialdemokratiska partiet och som själva aldrig skulle drömma om att ansluta sig direkt.

Hur mycket pengar man får in – någonting som ju intresserar alla i valtider – är utomordentligt svårt att få besked om. Jag ägnade mig, när jag var ordförande i det moderata ungdomsförbundet för några år sedan, åt att under en hel valrörelse på alla upptänkliga sätt – brev, telegram, telefonsamtal, hembesök osv. – få besked från den socialdemokratiska partisekreteraren Sten Andersson om hur mycket pengar som SAP fick. Herr Andersson lyckades under hela valrörelsen vara helt oanträffbar när det gällde såväl besök som telegram, telefonsamtal och brev. Han ville helt enkelt inte svara på frågan. Men det skulle vara intressant att få ett besked här i dag i stället: Hur mycket pengar får det socialdemokratiska partiet genom kollektivanslutna medlemmar?

Riksdagen har två gånger uttalat sig mot kollektivanslutningen. Det har inte lett till något resultat. Om vi därför i dag bifaller mittenpartiernas förslag om ett tredje uttalande med samma innebörd som de båda föregående, kommer resultatet att bli detsamma, nämligen ingenting alls. Därför måste andra åtgärder till om man vill uppnå resultat.

Från folkpartihåll har man tidigare varit inne på tanken att tillämpa lagstiftning mot kollektivanslutning. Jag har i min hand en riksdagsmotion av så pass prominenta folkpartister som Sven Wedén, Daniel Wiklund, Ingrid Gärde Widemar och Folke Nihlfors. I denna krävs lagstiftning innebärande förbud mot kollektiv anslutning av organisationers och föreningsans medlemmar till politiska partier – för att citera klämman.

Moderata samlingspartiet anser att eftersom dessa uttalanden inte har någon effekt, är en lagstiftning nödvändig för att ge enskilda människor

integritet och frihet i politiskt avseende. Jag yrkar därför bifall till reservationen 6, som kräver grundlagsskydd mot kollektivanslutning till politiskt parti.

Herr talman! Jag skall mycket kort kommentera ytterligare ett par reservationer som är fogade till konstitutionsutskottets betänkande. Reservationen 33 har redan berörts i någon mån här. Den gäller folkomröstning i grundlagsärende. Detta kan i dag bli ett lottärende. Jag vill bara peka på att det inte är oppositionens fel att vi tvingas lotta i en sådan fråga. Hade regeringen utlyst ett nyval, som hade varit det rimliga, omedelbart efter det förra valet, så hade det inte blivit lottningar i vare sig grundlagsfrågor eller andra frågor. Men regeringen har valt att regera utan majoritet och med 19 mandat mindre än de borgerliga partierna. Då tycker jag att det är fel att klaga över att det ibland blir lottningar. Det är en arbetsmetodik som regeringen till 100 % har valt, och då får man ta konsekvenserna.

Jag ber att få yrka bifall till reservationen 33, som ger ett förstärkt skydd för människorna om riksdagen skulle vilja ändra på grundlagar i en riktning som det finns anledning att hysa tveksamhet inför.

Reservationen 40 är en gammal bekant. Det gäller omröstningsreglerna inom regeringen. I och med vår nya författning har vi fått en ansats till statsministerstyre som är främmande för svensk författningstradition. I dagsläget finns inga klara omröstningsregler inom regeringen, och det innebär att om regeringen är ocnig, så är det statsministern som ensam fattar besluten. Vi tycker det är rimligt att man här skall ha ett kollegialt beslutsfattande, precis som i de flesta andra demokratiska organ i det svenska samhället.

Till slut, herr talman, några ord om reservationen 35. Den tar upp frågan om inrättande av ett skattelagråd. Det svenska skattesystemet har som bekant blivit mer och mer komplicerat, samtidigt som det har kännetecknats av fler och fler provisorier. Dessutom har skattetrycket ständigt skärpts. Vi tycker det är rimligt, inte minst med tanke på de effekter som vi har fått uppleva under den förlidna våren, att skattelagar och skatteförfattningar i fortsättningen görs till föremål för granskning i ett skattelagråd.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservationerna 6, 33, 35 och 40.

I detta anförande instämde herr Lothigius (m).

Herr NORDIN (c):

Herr talman! Var och en av oss som verkligen försökt plöja igenom det digra sakmaterial som ligger till grund för propositionen 209 kan inte undgå att bli övertygad om att riksdagen nu tar ett betydelsefullt steg till förbättrade fri- och rättigheter för medborgarna. Det är ett steg i den färdriktning som började stakas ut i 1954 års författningsutredning, som fortsattes i 1966 års grundlagberedning och som fullföljts i 1973

års fri- och rättighetsutredning.

Vad som är speciellt betydelsefullt är den ökade rätt som individen får gentemot det allmänna, mot staten och makten. Den rätten har inte varit *så* god under förfluten tid.

Det har alltför mycket och alltför ofta talats om "det starka samhället" med så stora bokstäver att den enskilde börjat känna sig liten. Den känslan har inte varit bra för trivseln i folkhemmet. Så har det blivit även om avsikten ursprungligen varit god. För centern – som sätter människan i centrum – är därför varje steg, som ger ökat skydd och ökat integritet för den enskilde, ett steg framåt. Vad gäller dagens beslut bör den noteringen göras, att vad vi nu skall besluta om avser den enskildes relation till den offentliga makten, inte förhållandet enskilda emellan.

Det kan med ett flyktigt betraktelsesätt förefalla vara en brist att man inte också i grundlag reglerar den enskildes rätt mot andra enskilda. Fri- och rättighetsutredningen har varit inne på den frågan men funnit att man här rör sig på ett område som inte kan knytas ihop med vår författning. Frågor av denna art får regleras med annan lag och civilrätt.

Utredningen har nog rätt på den punkten. Det anser också statsrådet. Den reservation, nr 31, som avgivits av moderaterna och som närmast åsyftar en utredning av organisationernas roll ändrar inte min uppfattning i frågan. Det hindrar inte att den enskildes förhållande gentemot organisationerna är ett både intressant och intrikat problem.

Vi lever alla i Organisationssverige. Och just den omständigheten att organisationerna även på primärnivån har blivit allt större har skapat tendenser till främlingskap och interna konflikter. Det är tyvärr så att mycket av den vi-anda som präglade vårt organisationsväsende under dess uppbyggnadstid delvis har gått förlorad. Men dessa problem är knappast av den karaktären att en statlig utredning kan ge någon lösning. Detta är dock ett problem som organisationerna själva blir tvungna att lösa. Det konstaterandet är kanske överflödigt att göra i denna kammare, där de allra flesta ledamöterna har sin bakgrund i och fortfarande lever i intim kontakt med våra folkrörelser.

Det står inte klart utsagt i moderatreservationen, men man får förmoda att den tänkta utredningen också skall beröra de politiska partierna. I så fall hamnar vi på kollisionskurs med den målsättning som kom till uttryck redan i grundlagberedningen och som var vägledande för riksdagsbeslutet om den partiella författningsreformen. Där sade man nämligen om partierna att de var den givna förutsättningen för arbetet med den politiska verksamheten i Sverige. Man framhöll vidare, att en lagreglering av partiernas organisation eller arbetsformer kan utgöra ett ingrepp i yttrande- och föreningsfriheten. Skulle otillfredsställande förhållanden uppstå var det den offentliga debatten och kritiken man i första hand fick lita till.

Jag vill hålla de orden i minnet när jag nu övergår till reservationerna om kollektivanslutningen. I reservationen 37 har centern och folkpartiet ånyo understrukt att individens rätt att fritt och självständigt välja po-

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter
i grundlag*

litiskt parti är grundläggande för demokratin. Vi kan därför av principiella skäl inte acceptera kollektiv anslutning av människor till politiskt parti. Ett sådant system strider mot den åsiktsfrihet som nu gällande grundlag utgår ifrån och som ytterligare befästs i nu föreliggande förslag till förstärkning av de medborgerliga fri- och rättigheterna.

Skall man då reglera kollektivanslutningen med lag? Skall man t. o. m. ta in bestämmelser i grundlagen som uttryckligen förbjuder kollektiv anslutning av enskilda individer till ett politiskt parti? Moderaterna återkommer också i år med detta yrkande. Låt mig säga att moderaternas uppsåt är måhända gott på denna punkt, men inte desto mindre ytterst riskabelt i sin principiella räckvidd. Riksdagen skulle med ett bifall till moderatreservationen öppna en inkörsport till lagregleringar inte bara av partierna utan också av vårt lands föreningsliv över huvud taget, även om ingen i denna kammare vill detta i dag. En ny grundlagsbestämmelse är ju ändå en vägvisare, en pil som pekar i en viss färdriktning. Och den bestämmelsen skulle i kommande tider kunna åberopas som ett argument och en ursäkt för ytterligare ingripanden i partiernas och organisationernas arbete. Hur djupt centern än ogillar kollektivanslutningen vill vi dock inte använda lagmetoden. Denna ståndpunkt intog centern redan för åtskilliga år sedan.

Vi har kunnat notera att folkpartiet har följt oss under senare år. Likaså har vi kunnat notera att vänsterpartiet kommunisterna under de senaste åren inte bara ute på arbetsplatserna utan också här i kammaren med sitt votum har tagit avstånd från den socialdemokratiska uppfattningen i denna fråga, även om motiveringarna har varit avvikande från vår.

En majoritet av folkets valda ombud har alltså vid flera tillfällen i flera år gjort uttalanden mot kollektivanslutningssystemet.

Det bär vittnesbörd om hur stark opinionen mot kollektivanslutningen nu är. Och det är en opinion kanaliserad från de djupa leden på arbetsplatserna runt om i vårt land. Inte minst inom centern känner vi trycket hårt.

Enligt statistiska centralbyrån röstade var sjätte LO-medlem på centern i 1973 års val. Bara det gör över 300 000 röster.

För alla dessa medborgare är det betydelsefullt att riksdagen säger ifrån om kollektivanslutningen, hur tjatigt det än må förefalla för socialdemokraterna i denna kammare.

Ett riksdagsbeslut, så som vi föreslår här, är den förnämsta opinionsyttring som kan göras i en demokrati. Någon tycker kanske att det går långsamt. Herr Björck i Nässjö gjorde det nyss. Men förvisso kommer droppen att urholka den socialdemokratiska stenen också i den här frågan.

Herr talman! Jag ber att få yrka bifall till reservation nr 37.

Herr SJÖHOLM (fp):

Herr talman! Jag skall bara tala om kollektivanslutningen.

Det är menat som beröm åt justitieministern – vilket jag tycker att han i många avseenden förtjänar – när jag säger att jag förstår att han

finner det en smula olustigt att försvara en sådan här sjuk sak.

En tidning frågade mig häromdagen, eftersom jag tänker lämna den här församlingen, vilken som var den största besvikelse jag upplevt under mina år i riksdagen. Det var inte så svårt att svara på det – det är otvivelaktigt det faktum att så många i övrigt ytterst hedervärda, rakryggade och demokratiskt oantastliga socialdemokrater kan försvara kollektivanslutningen, försvara att man trampar på och nonchalerar en elementär demokratisk rättighet. Det finner jag ytterst beklämmande, och jag fattar faktiskt inte att så många framstående socialdemokrater framhärdar i att försvara den.

Häromdagen fattade vi beslut i en ytterst betydelsefull fråga, nämligen om arbetsrätten. Där vidgade vi demokratin avsevärt. De anställda på arbetsplatserna får mer att säga till om i olika avscenden. Det var dess bättre rätt stor enighet om detta.

Men samtidigt kan vårt största parti, regeringspartiet, inte tillåta den enskilde på arbetsplatsen att själv besluta om han vill vara med i ett politiskt parti och i så fall vilket. Att man nu utvidgar demokratin på arbetsplatsen och samtidigt förmenar den enskilde att själv suveränt besluta vilket parti han skall tillhöra strider mot vartannat på det mest skärande sätt.

Det är väl också litet genant för det socialdemokratiska partiet att det är så föga attraktivt för människor att man inte kan lita på att de själva av egen fri vilja bli medlemmar utan måste fösa in dem med hjälp av fackföreningarna.

Som försvar för den här ordningen brukar man säga att det vore demokratiskt oriktigt att förmena organisationerna att själva träffa avgörande. Som vi ser det i folkpartiet måste demokratin förankras hos den enskilda människan. Det är den enskilda människans fri- och rättigheter som är avgörande för demokratins halt och värde.

Låt mig ta ett grovt exempel. Man kan säga att det finns en form av demokrati även i diktaturer av de mest avskyvärda slag, av nazistiskt eller kommunistiskt slag. Diktatorerna själva har nämligen demokratisk frihet att göra precis vad de vill. Men det är inte på den nivån vi skall ha demokrati, utan vi skall ha demokrati på den allra lägsta nivån, för den enskilda människan. När man försvarar fackföreningarnas rätt att fatta beslut i sådana här frågor har man kommit en nivå högre. Det innebär att organisationer i demokratisk ordning kan träffa beslut som förgår sig mot den enskildes demokratiska rättigheter. Det är vi motståndare till.

Detta är en väsentlig frågeställning. Det gäller alltså att förankra demokratin hos den enskilde. Det är där värdet av demokratin och halten i demokratin kan mätas bäst.

Riksdagen har två gånger uttalat sig mot kollektivanslutning. Det är skamligt – det har också andra talare här berört – att regeringspartiet struntar i det. Justitieministern talade nyss om den representativa demokratin. I detta fall struntar man ju i den. Den representativa demo-

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

kratins företrädare har uttalat sig mot kollektivanslutningen, men det struntar som sagt regeringen och det socialdemokratiska partiet i.

Jag skulle vilja ställa en fråga till justitieministern som det är mycket enkelt att svara på: Är inte det enda riktigt demokratiska och fullödiga sättet att bli medlem i ett politiskt parti att den enskilde själv begär sitt inträde? Kan något annat sätt tävla med det? Är det inte litet genant att framträdande socialdemokrater kan ge mer än ett svar på den frågan – att det är det enda sättet som är demokratiskt försvarbart?

Jag skulle kunna bemöta en del av vad herr Nordin sade. Jag har aldrig varit främmande för tanken att man i grundlagen mycket väl kunde ha en bestämmelse som sade att det enda sättet för någon att bli medlem i ett parti – och gärna även i statskyrkan, ty jag har varit konsekvent nog att dra en parallell mellan anslutning till parti och till statskyrkan – är att den enskilde själv begär det. Det skulle i och för sig inte vara någon äventyrlig lagstiftning, men eftersom den vägen inte är framkomlig yrkar jag i stället bifall till reservationen 37.

I detta anförande instämde herrar Lindahl i Hamburgsund, Ekinge och Hägelmark (samtliga fp).

Herr OLSSON i Stockholm (vpk):

Herr talman! Återigen skall riksdagen nu diskutera kollektivanslutning, denna gång i samband med antagandet av en ny grundlag. Jag tycker det skulle vara litet besvärande för socialdemokraterna att först hävda att deras förslag till grundlag är det enda riktiga och samtidigt försvara kollektivanslutningen. De ger ju bara borgarna chansen att visa att socialdemokraterna inte alls värnar om de demokratiska fri- och rättigheterna i alla frågor utan ser partiegoistiskt på frågorna.

De borgerliga partierna kunde kanske i likhet med herr Sjöholm ha varit litet mer konsekventa. Visserligen yrkar herr Sjöholm inte bifall till sin motion om att ingen bör bli medlem i statskyrkan som inte frivilligt har sökt inträde där, men han har ändå skrivit motionen och det hedrar honom.

Under rubriken 7 c. Kollektivanslutning till politiskt parti säger utskottsmajoriteten att den inte tar avstånd från kollektivanslutningen. Under den följande rubriken, 7 d. Medlemskap i svenska kyrkan, behandlas statskyrkan. Herr Björck i Nässjö hade varit trovärdigare om han hade talat med samma glöd om denna punkt. Denna anslutning till ett samfund betyder också rätt mycket för den enskilda människan och borde heller inte få gå till på det sätt som nu sker.

Jag vill markera att vänsterpartiet kommunisterna inte är emot att fackföreningarna ger pengar till de partier som de vill stödja eller att de på annat sätt hjälper dem med service. Det är inte det frågan gäller. Det är fullt riktigt att man fattar majoritetsbeslut om sådana frågor i de instanser som har att bestämma hur fackföreningarna skall disponera sina pengar. Härvidlag har de borgerliga partierna inte mycket att säga,

i varje fall inte moderaterna – de uppbär ju betydande bidrag från näringslivet. Det har också funnits krav på att alla de medlen skall redovisas offentligt. Vidare har det krävts att alla partier offentligt skall redovisa varifrån de får sina pengar, men mig veterligt har inte moderaterna stött det kravet. Det skulle kanske öka tyngden i moderaternas anförande, om moderaterna vore konsekventa på den punkten.

När det gäller kollektivanslutningen har ju centraliseringen inom fackföreningsrörelsen en stor betydelse. 1 % av medlemmarna i en lokal fackförening kan ansluta alla de andra 99 procenten kollektivt till det socialdemokratiska partiet. Jag tycker att det här är litet av förmyndarmentalitet, något som i och för sig har gått igen i andra frågor, t. ex. beträffande arbetsrätten. Arbetarna vet inte själva när de skall strejka, och de vet tydligen inte heller vilket parti de skall tillhöra.

I fråga om reservationsrätten, dvs. den rätt som enskilda medlemmar har att förklara att de inte vill tillhöra det socialdemokratiska partiet, är det ändå så, att den röjer valhemligheten. De socialdemokrater som har facklig erfarenhet vet väl att medlemmar i kollektivt anslutna avdelningar som reserverar sig mot kollektivanslutningen blir utestängda från uppdrag, från kurser och från andra aktiviteter i fackföreningarna. Även om det inte alltid är så föreligger möjligheten. Det blir alltså en sällning när vissa medlemmar vill reservera sig.

Jag har läst på vad som sagts tidigare och funnit att det nu bara är fråga om gamla, dammiga argument. I stor utsträckning gäller det även mina egna, det skall erkännas. Men jag har ändå försökt att förstå socialdemokraterna på den här punkten och försökt att på något sätt hitta ett försvar för deras ståndpunkt. Det måste, har jag tänkt, finnas något i deras argumentation som jag tidigare inte förstått. Men det är inte så, utan ju fler gånger man läser vad som sagts tidigare i kammaren och i andra sammanhang om kollektivanslutningen, desto tydligare inser man att argumenten för kollektivanslutningen är oriktiga. Det finns ingenting som är intelligent i dem och som kan motivera att man bibehåller möjligheten att kollektivt ansluta medlemmar till ett parti.

När det talas om hur man ansluter medlemmar kollektivt är ett av argumenten för detta att det är representativ demokrati. Det har väl ingen någonting emot, vi har ju representativ demokrati här i kammaren också, heter det. Ja, visst är det så, men om socialdemokratin respekterade de beslut som fattas av den representativa demokratin här, som då skall vara uttryck för folkviljan, skulle den ha tagit bort kollektivanslutningen. Det har visserligen inte fattats några beslut om lagstiftning – det är både jag och mitt parti emot, och vi kommer aldrig att stödja en sådan lagstiftning – men från demokratisk renlighetssynpunkt vore det väl ändå rimligt att socialdemokratin accepterade vad kammaren flera gånger har uttalat, nämligen att man skall upphöra med att kollektivt ansluta fackföreningsmedlemmar.

Med detta, herr talman, yrkar jag bifall till reservationen 38.

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

Herr BJÖRCK i Nässjö (m) kort genmäle:

Herr talman! Låt mig säga två saker till herr Olsson i Stockholm.

Det är en väsentlig skillnad mellan kyrkan och fackföreningsrörelsen. Vi har i det här landet en statskyrka. Däremot har vi inte någon statlig fackföreningsrörelse. Om vi skulle få en fri kyrka så kan vi ta upp den här diskussionen på nytt, men så är alltså icke förhållandet nu. Det var det ena.

Det andra är att vi har från moderata samlingspartiets sida under en rad år öppet redovisat våra bokslut. Vi har redovisat hur mycket bidrag vi har fått osv. Jag rekommenderar herr Olsson att läsa vårt officiella organ, tidningen Medborgaren. Där kan han få en hel del information. När det gäller öppenheten vill jag erinra herr Olsson om att vi var det första politiska parti i det här landet som hade öppna partistämmor. Det införde vi redan på 1950-talet. På den tiden var herr Olssons parti blott en filial till Moskva och kännetecknades sannerligen inte av någon öppenhet.

Herr OLSSON i Stockholm (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag tycker nog att herr Björck i Nässjö borde vara litet försiktig med att tala om filialer. Hans parti är ju en filial till storfinansen i det här landet. I strängt taget varje fråga för moderaterna med glöd fram förslag som syftar till att gynna storfinansen och kapitalisterna mot arbetarklassen.

Vad beträffar redovisning av bidrag är vpk det enda parti som har krävt att alla partier öppet skall redovisa varifrån de får sina inkomster. Jag tycker att det vore korrekt om moderaterna, eftersom de tydligen är intresserade av hur mycket kollektivanslutningen ger till socialdemokratin, också stödde detta krav.

När det sedan gäller statskyrkan undrar jag hur herr Björck skulle argumentera om någon verkligen krävde statliga fackföreningar här i landet. Vi har inte sådana, och det är riktigt. Vi skall inte ha det heller. På samma sätt är det riktigt att inte ha en statskyrka. Men nu finns det en statskyrka, och då är det väl rimligt att bara de skall vara medlemmar som av egen fri vilja begärt inträde.

Den argumentation som herr Björck för mot kollektivanslutningen kan jag i långa stycken instämma i, men den blir inte trovärdig, eftersom herr Björck när det gäller anslutning till statskyrkan intar en helt annan och motstridig uppfattning. Det förefaller som om det saknas konsekvens i argumenteringen.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag tror att det är till fördel för debatten om vi håller oss till den punkt på föredragningslistan som vi skall diskutera. Nu gäller det kollektivanslutningen och inte statskyrkan. Jag vill bara säga att det pågår samtal för att utröna statskyrkans framtida ställning, och där har vi från oppositionens sida begärt att få vara med för att kunna påverka

dem på ett sätt som herr Olsson i Stockholm måhända skulle tycka vara bra. Men herr Olssons parti och socialdemokraterna har i riksdagen inte velat vara med om detta.

Låt oss, herr talman, konstatera att vad vi här diskuterar är om man skall kunna ansluta medlemmar kollektivt till ett parti eller inte. Om vänsterpartiet kommunisterna har samma uppfattning som de borgerliga partierna i den här frågan, då tycker jag att vänsterpartiet kommunisterna så aktivt som möjligt skall vara med om att få ett slut på de nuvarande förhållandena. Det finns bara ett sätt att uppnå detta – med den inställning som socialdemokratien har – och det är att få till stånd en lagstiftning på området.

Herr OLSSON i Stockholm (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Nu blandar väl herr Björck i Nässjö bort korten. Det är bara ert parti som kräver lagstiftning. De andra borgerliga partierna vill inte ha någon sådan. De vill ha ett uttalande, i likhet med vad vpk vill ha, även om vi har ett annat innehåll i vårt förslag.

Företrädare för mitt parti och jag själv har aktivt kämpat mot kollektivanslutningen i mycket större utsträckning än herr Björck någonsin har kunnat tänka sig att göra. För oss är kollektivanslutningen en realitet ute på arbetsplatserna. Genom vårt inflytande i fackföreningarna, genom att tala på fackföreningsmöten och på arbetsplatser verkar vi för att fackföreningarna inte skall kollektivansluta sig till socialdemokratiska partiet.

När det gäller att hålla sig till ämnet ligger det väl ändå nära till hands att ta upp statskyrkan på tal om moderaterna och inställningen till kollektivanslutningen. Moderaterna hävdar ju samtidigt två diametralt motsatta ståndpunkter. De har en allmän argumentation mot kollektivanslutning, och jag säger att jag delvis kan omfatta den. Men för moderaterna tycks den gälla bara ett speciellt område. Därför måste jag påpeka att de plockar fram den argumentationen när det passar, men när det gäller ett helt parallellt ämne tar de i stället fram en annan lämplig argumentation.

Herr ARNE GEIJER i Stockholm (s):

Herr talman! Under onsdagen förekom här i riksdagen en lång debatt om reformering av arbetslivet. Jag kunde då konstatera att det fölls många positiva uttryck om fackföreningsrörelsen och förhållandena på svensk arbetsmarknad. Det ansågs vara viktigt för samhällslivet om man hade goda relationer på arbetsmarknaden, och detta var också mycket positivt ur demokratisk synpunkt. För en gammal fackföreningsman var det ganska sällsamt att lyssna till den debatten, ty det är ju inte så ofta man får höra så positiva uttalanden.

Dagens debatt är av något annorlunda slag. Den positiva attityden är inte lika framträdande. I stället vill de borgerliga partierna på olika sätt förhindra, eller i varje fall försvåra, den verksamhet som fackföreningsrörelsen bedriver. Jag tänker i första hand på moderaternas förslag

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

i den fråga som nu diskuteras, nämligen att genom införande av särskild lagstiftning stoppa kollektivanslutningen. De borgerliga partierna är i sak inne på samma mening alla tre, även om moderata samlingspartiet har gått längst i sina yrkanden.

Kollektivanslutningen är en gammal företeelse på svensk arbetsmarknad. Jag vill gärna här i debatten säga att det är självklart att man kan hysa olika uppfattningar om kollektivanslutningens vara eller icke vara. Vi har dock aldrig inom fackföreningsrörelsen velat styra kollektivanslutningen, som har ägt rum på det lokala planet. Jag vill alltså klart säga att kollektivanslutningen har sitt ursprung i de lokala organisationerna, och varken Landsorganisationen eller de 25 förbunden har någonsin beslutat för eller emot en kollektivanslutning. Det har alltid fått vara en lokal angelägenhet.

Olika meningar om kollektivanslutning fanns ganska tidigt. Ja, redan vid sekelskiftet förekom diskussioner i denna fråga. Men först 1926 togs frågan upp på en kongress som Landsorganisationen höll, och där gjorde man ett uttalande som jag här gärna vill citera:

”Som bekant är Landsorganisationen och förbunden ej anslutna till någon politisk organisation. Däremot äga fackföreningarna enligt Socialdemokratiska Arbetarpartiets stadgar, rätt att ansluta sig till nämnda parti. Något tvång föreligger icke, utan föreningarna äga själva bestämma i frågan. Det är sålunda beroende av uppfattningen hos majoriteten av en förenings medlemmar vilket beslut som blir fattat. De medlemmar av en förening, som ej godkänna fattat beslut om anslutning, äga reservationsrätt och bliva ej upptagna som medlemmar av partiet. Då sålunda ingen enskild medlems rätt kränkes och då fackorganisationerna ej lidit skada av att de enskilda fackföreningarna ägt befogenhet att fritt få besluta i omskrivna fråga, synes anledning ej föreligga att inskränka föreningarnas beslutanderätt i berörda avseende.”

Detta skrevs och detta beslöts redan 1926. Det är det uttalandet som har varit riktgivande hela tiden. Det är därför jag också kan säga att aldrig har Landsorganisationen eller något förbunds ledning haft anledning att ingripa och inte heller velat göra detta, utan det har varit en rent lokal angelägenhet.

I den allmänna politiska debatten säger man sig på borgerligt håll vilja föra ut beslutanderätten på det lokala planet, till de lokala organisationerna. Det är detta som har skett här. Beslutanderätten har alltid legat på det lokala planet och kommer såvitt jag förstår att göra detta även i fortsättningen.

Som jag nyss antydde har det rätt olika uppfattningar om kollektivanslutningen även inom fackföreningsrörelsen, vilket jag betraktar som ganska naturligt. Men om *en* sak har det rätt fullständig enighet, och det är att de lokala fackföreningarna själva skall bestämma över sina egna angelägenheter. Någon lagstiftning eller något annat beslut skall inte påverka de lokala fackföreningarnas rätt att fatta självständiga beslut.

Denna bestämda hållning hos fackföreningarna på det lokala planet

har naturligtvis ett samband med att fackföreningsrörelsen i sig själv är ganska decentraliserad. Det kanske är en nyhet för många ledamöter av riksdagen, som är vana vid att LO spelar en rätt betydande roll, liksom fallet är med de olika förbunden. Men stadgeenligt ligger det så till att verksamheten är tämligen decentraliserad. En mycket stor del av beslutsanderätten i olika frågor ligger just på det lokala planet. Jag har betraktat det som naturligt att frågan om kollektivanslutningen enbart är en angelägenhet just för fackföreningarna själva. Men samtidigt är det självklart att en klar och entydig reservationsrätt måste föreligga, vilket det också gör. Ingen kollektiv anslutning har skett utan att en klar reservationsrätt har förelegat. Jag har hört i debatten att många har sagt: Men det innebär också att man röjer individens politiska inställning och att det kan vålla honom olägenheter i olika sammanhang. Jag vill inte hålla med om det. Reservation mot beslut om kollektivanslutning sker inte bara från sådana medlemmar som tillhör ett annat politiskt parti eller är oorganiserade politiskt, utan reservationsrätten utnyttjas också av sådana som är klart socialdemokratiskt organiserade. Jag har upplevt flera fall där aktiva socialdemokrater av principiella skäl är emot kollektivanslutning.

Många anser att kollektivanslutning innebär en påverkan på individen och på det sättet är antidemokratisk – reservationsrätten innebär en säkerhet mot den risken. Ett förbud för de lokala fackföreningarna att fatta beslut om kollektivanslutning till ett politiskt parti är ett kraftigt ingrepp i den fackliga demokratin, som inte hör hemma i ett samhälle av vår typ.

Här gäller det naturligtvis för de borgerliga plus kommunisterna en politisk aktion som man gärna vill få riksdagen att ställa sig bakom. Om man kan förbjuda kollektivanslutning drar man givetvis slutsatsen att det är till fördel för de partier som har frammanat ett sådant beslut och till skada för det parti som från borgerligt håll framstår som den viktigaste motståndaren i svensk demokrati.

I det här sammanhanget skulle jag, eftersom herr Björck i Nässjö berörde det, faktiskt vilja säga – utan att gå närmare in på saken – att jämförelsen med kyrkan inte är så främmande som man skulle kunna tro. Skulle man hindra kollektivanslutningen, borde det ske tillsammans med att man stoppar tvångsanslutningen till svenska kyrkan. Medlem i den svenska kyrkan blir man utan att man tar initiativ och är det den minut man föds. Det förekommer också andra kollektivanslutningsformer här i landet – långt ifrån så betydelsefulla som den politiska kollektivanslutningen – och även den kollektivanslutningen borde upphöra om den politiska skall göra det. Jag avser de fall där en förening, vilken som helst, kan besluta att ansluta medlemmarna kollektivt till exempelvis en social eller humanitär organisation. Också det är klandervärt – om det är så klandervärt som det förefaller av debatten här att politiskt kollektivansluta medlemmar.

Längst vill nu moderaterna gå. Det är främst moderaterna som föreslår

lagstiftning för att förbjuda kollektivanslutning. Ja, för mig känns det nästan som ett eko från en svunnen tid. Då kunde överordnade ingripa i och besluta om de enskilda människornas väl och ve på arbetsplatserna. Den enskilde hade bara att rätta sig därefter. Det kunde röra ekonomiska ting och mångahanda omständigheter i den enskildes liv. Det var inte ovanligt att företagscheferna t. o. m. ålade anställda att byta namn.

Justitieministern ler när jag säger detta, men det var inte så ovanligt. Justitieministern skulle, om han ville, kunna berätta varför jag kom att bära det namn som jag har i dag. Det har ingen av mina förfäder avgjort utan det har bestämts av företagschefen vid en viss industri här i landet.

Det var alltså som ett eko från en svunnen tid att möta det resonemang som moderaterna vill att riksdagen skall lägga till grund för en lagstiftning när det gäller fackföreningarnas rätt att själva avgöra sina interna angelägenheter.

I den hittills förda debatten har jag fäst mig vid några uttryck. Herr Gustavsson i Alvesta ville väl slå vakt om fackföreningarnas möjligheter när han uttalade, att kollektivanslutningen både splittrar och försvagar fackföreningsrörelsen. Men detta visar väl ingenting annat än en grov okunnighet om det rätta förhållandet.

Landsorganisationen fick år 1910, efter det att storstrejken var slut och sedan man hade förlorat två tredjedelar av sitt medlemsantal, börja från början med 75 000 medlemmar. Sedan dess har medlemsantalet ökat vartenda år, och ökningstakten har blivit särskilt intensiv på 1970-talet, alltså under de senaste fem åren. Aldrig förut har t. ex. medlemsökningen per år legat mellan 40 000 och 50 000, som förhållandet var 1975. Herr Gustavssons i Alvesta resonemang är alltså helt felaktigt, och det beror naturligtvis på att han inte har kännedom om de riktiga förhållandena.

Fackföreningsrörelsen har så långt tillbaka som jag minns starkt sin ställning undan för undan. Fackföreningsrörelsens egentliga genombrott kom ganska sent. Det skedde på 1930-talet, efter det stora politiska genombrottet 1932 med Per Albins bildande av regering osv. Jag betraktar det som naturligt att det fackliga genombrottet kom på 1930-talet och som en omedelbar följd av det politiska genombrottet. Grunden för hela verksamheten – även om vi nu talar enbart om kollektivanslutningen – är ju den samhörighet som alltid rått, som alltså råder och som såvitt jag kan förstå kommer att råda mellan den politiska och den fackliga arbetarrörelsen här i landet. Sedan 1930-talet har fackföreningsrörelsen varje år vuxit sig starkare och inflytelserikare på alla sätt, och själv har jag haft lyckan att få vara med om denna utveckling, så jag känner rätt väl till vad som har hänt under det senaste årtiondet.

De borgerliga går ju till ständig attack här. Främst är det, som jag redan har sagt, moderaterna som vill förbjuda kollektivanslutningen. Men när herr Björck i Nässjö, som verkade renlärig när han förklarade moderaternas engagemang, skulle förklara det bidrag som partiet får från industrin var det aldrig tal om att några uppgifter över huvud taget skulle offentliggöras så länge detta kunde undvikas. Först för ett antal år sedan,

då det socialdemokratiska ungdomsförbundet avslöjade den bidragsaktivitet som förekom mellan näringslivet, storföretagen och moderaterna, har man erkänt bidragen. Jag tycker nog också att det är lika bra att man inte talar så särskilt högt om de här bidragen, för de är större än vad herr Björck i Nässjö själv tror – jag tror inte att herr Björck riktigt känner till den saken.

Jag skall inte gå närmare in på stödförhållandena mellan partierna och deras bidragsgivare, men man kan inte tala om bidrag endast i form av kontanta medel. Det finns också en annan bidragsform, som folkpartiet har haft större glädje av än vad moderaterna har haft under årens lopp, och det är det samarbete som sker med pressen genom den gratisannonsering som alltid har förekommit och som ännu förekommer, inte bara i dagspressen, utan även, och i mycket hög grad, i veckopressen. Jag vill då klart uttala att det inte är förnedrande för ett parti – borgerligt eller icke – att ta emot bidrag i olika former från bidragsgivare, oavsett om det är från industrin, från fackföreningarna eller från vilka det nu kan vara. Man bör däremot vara angelägen om att redovisa bidragens storlek – och det har vi varit angelägna om från socialdemokratisk sida under alla år – men jag vill som sagt klart poängtera att man inte behöver betrakta det som någonting genant att ta emot bidrag. Det har alla partier rättighet att göra – och det kommer de väl att göra även i fortsättningen.

Jag kan inte underlåta att även ta upp något litet av vår historia under senare tid. Det är inte mera än drygt 15 år sedan vi hade en av de största politiska strider som vi någonsin har upplevt i det här landet. Den gällde pensionsfrågan och ATP, och där fick arbetarrörelsen kämpa en mycket hård kamp för att få det system som nu gäller genomfört.

I dag är alla glada för att vi har ATP-systemet. Om man skulle tillfråga riksdagsmännen i dag hur de ställer sig till ATP-systemet eller till de två alternativ som vi också hade att välja mellan i slutet på 1950-talet skulle ingen nu vilja resonera om det alternativ som folkpartiet företrädde och inte heller om centeralternativet.

Att det har blivit på detta sätt efter denna hårda politiska strid har också samband med den samhörighet som vi känner inom arbetarrörelsen fackligt och politiskt. Och det kanske – om ledamöterna tänker igenom saken – kan förklara en del av det stöd som fackföreningsrörelsen anser sig ha anledning att ge till socialdemokratin. Fackföreningsfolk i stort har aldrig uppfattat den borgerliga politiken – oavsett vilket parti det gäller – som en politik som bör stödjas av i första hand de kroppsarbetande därför att den inte har skapat den garanti och säkerhet som arbetarna har efterfrågat.

Det kan hållas hur många tal som helst i riksdagen om vilket parti som tagit initiativ och lagt fram förslag före något annat parti osv. – det spelar ingen roll. Sådana resonemang skapar ju aldrig det förtroendekapital som ett parti måste ha för att få det stöd från de kroppsarbetande som alla gärna vill ha.

Vad var det som sades under den här striden i slutet på 1950-talet?

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

Om ni studerar handlingarna skall ni upptäcka att inga argument av dem som de tre borgerliga partierna förde fram har kommit att stämma med verkligheten.

Minns ni att det var en partiledare som offentligt förklarade med stora annonser i dagspressen att om vi skulle få det pensionssystem som socialdemokraterna och fackföreningarna ville ha skulle det innebära att landets arbetare inte skulle få någon löneökning på 20 år. Vad har hänt från 1960 och till i dag, på 15 år, i det avseendet? Andra exempel skulle kunna nämnas.

Jag har velat förklara bakgrunden till varför det råder en sådan samhörighet fackligt och politiskt i det här landet. Det är klart att man ibland är missnöjd även med sitt eget parti – det har jag varit ibland. Det hör så att säga till ordningen även inom en familj att man blir irriterad på varandra i olika frågor. Men det råder aldrig delade meningar om de stora politiska frågorna, de stora ekonomiska frågorna som är underlag för hela vår ekonomiska politik. Det råder aldrig delade meningar om det, utan vi har synnerligen lätt att resonera ihop oss till en samstämmighet.

Jag har själv haft förmånen att arbeta många år inom fackföreningsrörelsen – som aktiv fackföreningsman på det centrala planet i 35 år före pensioneringen. Jag har haft många möjligheter att även ta del av och pröva hållbarheten i den borgerliga politiken, som den förts från alla borgerliga partier. En sådan prövning från min sida har aldrig kunnat leda mig till att välja den borgerliga politiken i stället för den socialdemokratiska. Kanhända det har ett samband med min egen bakgrund, kanhända det har samband med upplevelserna på 1930-talet av massarbetslöshet, som många av riksdagsmännen i dag inte kan sätta sig in i därför att ni är för unga eller därför att ni aldrig har upplevt dessa förhållanden trots att ni är i något högre ålder.

Men arbetarungdomen på 1930-talet, som upplevde allt detta, hade också en inställning till samhället som har påverkat individens utveckling. Bland de yngsta inom socialdemokratien finns det de som säger: Men är det anledning att så starkt känna sig påverkad av 1930-talets politik? De har vuxit upp i ett samhälle som har formats sedan 1930-talet, som har blivit, skulle jag vilja säga, kanske ett lyckligare samhälle att bo i än vad flertalet andra länder kan uppvisa. Men vi som hör till den äldre generationen sitter ganska hårt fast i den inställning som man fick under 1930-talets besvärliga år.

Ni som tillhör de borgerliga partierna får ursäktas om jag själv för detta till torgs. Men jag kan garantera er att det finns många, många i min generation som har samma sträva inställning till dagens problem som vi fick lära oss under 1930-talet.

Jag vill också erinra om att den politik som fackföreningsrörelsen har bedrivit och som har fått många lovord, inte minst i onsdags här i kamraren, är en politik som hårdhänt har kritiserats från flertalet borgerliga ledamöter i denna riksdag. Man har kritiserat den därför att man anser

att fackföreningsrörelsen har varit för aktiv, att den kräver för mycket. Jag vill gärna erkänna att fackföreningsrörelsen har varit krävande i förhållande till både näringslivet och samhället. Jag menar att det har varit nödvändigt därför att inga förbättringar kommer av sig själva. Man tvingas att ständigt föra en kamp – och alla vet att förhållandet är detsamma på andra områden.

När det gäller kollektivanslutningen menar jag för min del att det inte finns något motiv för att försöka lagstifta om kollektivanslutningen. Och när vi för diskussionen om att slå vakt om fri- och rättigheterna i det här landet vill man från moderat håll ge på vissa punkter, men man vill samtidigt ta tillbaka på andra punkter.

Ett beslut om att ta bort kollektivanslutningen har kanske inte så väldigt stor effekt i verkligheten, men det är en åtgärd riktad mot fackföreningarnas egen beslutanderätt. Åtgärden skulle emellertid inte alls få den politiska konsekvens som någon talare här hävdade att den skulle få. Socialdemokratin är inte så beroende av de medel som det gäller att man ur den synpunkten skulle komma någonstans med en lagstiftning. Det finns ju olika möjligheter att ge anslag och ekonomiskt stödja en politisk rörelse – det vet ni alla. Dessa möjligheter skulle naturligtvis komma att utnyttjas därest ett sådant förbud infördes. Men principiellt är det felaktigt med ett förbud av detta slag, menar jag, och jag vill därför bestämt avvisa tanken att man skulle godkänna åtgärden.

Det är möjligt att detta blir en lottfråga. Det är också möjligt att det blir ren majoritet utan lottning, eftersom de borgerliga har fått stöd från kommunisterna – något som de borgerliga partierna kommer att tacksamt notera i denna situation. Jag har inte alls velat polemisera mot kommunisterna i detta sammanhang, för jag menar att de inte skall ha någon inverkan på hur beslutet blir i riksdagen, utan vi får i alla fall föra våra förslag till avgörande. Kommunisterna ligger ju så att säga på en annan våglängd då det gäller demokratin och ekonomiska frågor av den här arten.

Herr talman! Jag skulle med det sagda vilja föreslå bifall till utskottets hemställan samtidigt som jag yrkar avslag på reservationerna 5, 37 och 38.

I detta anförande instämde fru Normark, herrar Östrand, Westberg i Hofors, Nilsson i Östersund, Boström, Forslund, Alftin, Hedström, Ekström, Olsson i Timrå, Wiklund, Högström, Mellqvist, Sundelin, Fredriksson, Sundgren, Karlsson i Malung, Green och Persson i Karlstad, fru Nilsson i Sunne, herrar Strömberg i Vretstorp och Ericson i Örebro, fru Andersson i Kumla, herrar Hagberg i Örebro, Jadestig, Hammarberg, Marcusson, Mathsson i Fagersta och Larsson i Vänersborg, fru Radesjö, herr Johansson i Åmål, fru Frändås, herrar Jansson, Signell, Olsson i Edane, Johansson i Arvika och Mossberg, fru Håvik, herrar Bergqvist, Sörenson, Gösta Gustafsson i Göteborg, Johansson i Trollhättan, Svartberg, Nilsson i Kristianstad, Bladh, Johansson i Malmö, Jönsson i Arlöy,

Hedberg och Andréasson i Falkenberg, fröken Mattson, herrar Kristensson, Hugosson och Håkansson i Trelleborg, fru Ohlin, herrar Adamsson, Bengtsson i Landskrona, Pettersson i Malmö, Jönsson i Malmö och Pettersson i Lund, fru Lundblad, herrar Pettersson i Helsingborg, Fagerlund, Nilsson i Växjö, Petersson i Nybro, Rosqvist, Nilsson i Kalmar, Karlsson i Ronneby, Olsson i Asarum, Lindström, Johansson i Simrishamn och Henrikson, fru Landberg och fru Lagergren, herrar Karlsson i Huskvarna, Johansson i Jönköping och Gustavsson i Nässjö, fru Johansson i Hovmantorp, herrar Svensson i Eskilstuna, Franzén, Sivert Andersson i Stockholm, Palm och Lindahl i Lidingö, fru Dahl, herr Bergman i Nyköping, fru Bergander, herrar Nordberg, Lindkvist, Ulander och Hellström samt fru Theorin (samtliga s).

Herr NORDIN (c) kort genmäle:

Herr talman! Herr Arne Geijer ägnade en stor del av sitt anförande åt att teckna bakgrunden till att det existerar kollektiv anslutning av människor till det socialdemokratiska partiet. Jag är intresserad av historia, och jag försäkrar att jag lyssnade på den redogörelsen med stort intresse. Jag har också all förståelse för att man vid sekelskiftet kunde besluta om en sådan anordning, därför att det var – som Arne Geijer påpekade – ett helt annat samhälle man då levde i. Detta var ju ändå en tid långt före det demokratiska genombrottet och innan vi fick allmän och lika rösträtt och då det förekom en hel del andra och värre saker än kollektiv anslutning av enskilda individer.

I andra länder har man haft en motsvarande utveckling. De socialistiska partierna rekryterades via kollektiv anslutning av medlemmar. Detta har emellertid undan för undan upphört. Numera finns det bara en kvartett länder i Europa där socialistiska partier tillämpar den metoden. Sverige är ett. Men, herr Geijer, nu lever vi i en annan tid. Och nu står vi i den situationen att vi här om en stund skall anta ett beslut som ökar de medborgerliga fri- och rättigheterna. Det är i den andan som debatten skall hållas och avvägningen göras huruvida man kan anse att kollektivanslutningen passar in i den nya allmänna bilden av medborgarens fri- och rättigheter.

Här gäller det frågan om vilken roll partierna skall spela nu och i fortsättningen, i ett läge där partierna får bidrag av stat, landsting och primärkommuner allt efter sina mandat och där finansieringen inte längre nödvändiggör sådana här anordningar.

Jag vill påpeka en sak till: Jag berörde i mitt anförande över huvud taget inte vad de fackliga organisationerna har gjort. Jag riktade spjutspetsen enbart mot det socialdemokratiska partiet. Det är det frågan gäller.

Jag tror också – nu talar jag av egen erfarenhet; jag växte dock upp på 1930-talet – att ett politiskt parti som tackar nej både till kollektivanslutning av medlemmar och till bidrag från företag, ett sådant parti växer. Det gör centern. Välkomna att arbeta i samma anda, ni andra!

Herr BJÖRCK i Nässjö (m) kort genmäle:

Herr talman! Den vackra och kollektiva avskedshyllningen för Arne Geijer kan inte undanskymma det faktum att han i sitt inlägg i ringa utsträckning talade om den sakfråga debatten gäller, nämligen kollektivanslutningen. Jag lyssnade dock med stort intresse på herr Geijers synpunkter i övrigt. Det finns anledning att instämma i en del av vad han sade. Men det handlade knappast om det vi i dag diskuterar.

Jag tänker emellertid i detta mitt korta inlägg hålla mig till ämnet och ställa några frågor till herr Geijer.

För det första: Herr Geijer sade ordagrant att tar man bort kollektivanslutningen försvårar detta fackföreningarnas verksamhet. Jag frågar herr Geijer: På vad sätt skulle fackföreningarnas verksamhet försvåras om de icke fick ansluta sina medlemmar till det socialdemokratiska partiet? Möjligtvis kan det socialdemokratiska partiets verksamhet försvåras, men det är någonting helt annat.

För det andra: Herr Geijer säger att de borgerliga vill minska medlemmarnas inflytande. Jag frågar: Hur då? På vilket sätt begränsas medlemmarnas inflytande om de personligen löser sitt medlemskort i det socialdemokratiska partiet?

För det tredje: Herr Geijer påstod att vi vill begränsa fackföreningarnas rätt att fatta egna beslut. Jag frågar: Gäller denna fackföreningarnas beslutsrätt även demokratiskt tveksamma beslut, gäller den rätten obeskuren i alla lägen?

För det fjärde: Herr Geijer säger att detta är en angelägenhet för fackföreningarna själva. Är inte en kollektiv anslutning i hög grad en fråga för dem som drabbas, för de individer som mot sin vilja kollektivt ansluts?

För det femte: Herr Geijer säger att ett förbud är ett kraftigt ingrepp i den fackliga demokratin, och det motsätter han sig. Men har vi inte en politisk demokrati här i landet som är likvärdig med den fackliga demokratin?

För det sjätte: Herr Geijer fortsätter med parallellen med statskyrkan och en fri kyrka och säger att det ligger kanske en del i den parallellen. Då frågar jag: Om riksdagen någon gång i framtiden skulle besluta sig för att avskaffa statskyrkan, kommer då den svenska fackföreningsrörelsen och det socialdemokratiska partiet i konsekvens därmed att frivilligt upphöra med kollektivanslutningen?

Till sist vill jag säga att det faktum att herr Geijer påtvingats sitt namn av någon företagare någon gång för mycket länge sedan väl ändå inte är ett argument i debatten om kollektivanslutning. I vilket fall som helst befinner sig herr Geijer ju när det gäller namnet inte i sämre läge än herr justitieministern.

Herr SJÖHOLM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Av allt det intressanta och naturligtvis i hög grad hörvärda som Arne Geijer sade skall jag bara ta upp det som hör till ämnet för dagens överläggning.

Nr 149

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

Först skall jag be att få hålla med honom om vad han sade om statskyrkan. Jag har alltid fördömt den form av hyckleri som det innebär att acceptera det ena och inte det andra. I en av mina första motioner här i riksdagen yrkade jag att man skulle sätta stopp för bägge, och den fick en röst vid voteringen. Året därefter ökade anslutningen med ståtliga 100 % – den fick då alltså två röster men detta har inte gjort mig nedslagen. Jag har fortfarande meningen att man skall dra en parallell där.

I dag har vi i riksdagen fått veta att herr Björck i Nässjö kommer att rösta för statskyrkans avskaffande. Han är mot kollektivanslutning och han försvarar tvångsanslutningen till statskyrkan med att det är en statskyrka. Alltså bör herr Björck i logikens namn rösta för avskaffandet av statskyrkan. Det är en nyhet för kammaren och förmodligen också för herr Björck.

Herr Arne Geijer började liksom jag med att anknyta till debatten i onsdags om arbetslivet, men vi kom till direkt motsatta slutsatser. Jag menar att det viktigaste där var att man ger den enskilda människan rätt i ökad utsträckning att besluta själv, och det går inte ihop med att man sedan förmenar den enskilde rätten att själv bestämma vilket parti han vill tillhöra.

Jag upprepar vad jag sade till justitieminister Geijer, att demokratins värde och kvalitet mäter man på det lägsta planet, hos den enskilde individen. En organisation, en fackförening kan inte få fatta beslut ens i demokratisk ordning som förgår sig mot den enskildes demokratiska rättigheter. Och det är vad jag menar att vi tillåter genom den här kollektivanslutningen.

Vi har självfallet inget emot samhörigheten mellan facket och partiet – tvärtom, den har väl många gånger varit en stor fördel för samhället. Men det är och förblir en skam för svensk demokrati att det socialdemokratiska partiet som har gjort så oerhört mycket för att vidga och fördjupa demokratin – det vore löjligt att förneka det – kan vidhålla denna odemokratiska form. Varför inte låta den enskilde själv bestämma? Det är inte demokratiskt att underkänna den enskildes eget omdöme. Men det är vad man gör när man tillåter kollektivanslutning.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (c) kort genmäle:

Herr talman! Jag sade i mitt inledningsanförande att en av hörnstenarna i vår demokrati är den enskildes rätt att själv avgöra sin partitillhörighet och att detta skall respekteras. Det är utgångspunkten för den här diskussionen. Nu säger herr Arne Geijer att de lokala fackföreningarna beslutar i sina egna angelägenheter. Absolut är det så – ingen bestrider det. Men vi diskuterar nu den enskilde individens angelägenhet, den enskilde individens demokratiska rättighet. Och då måste vi föra ut diskussionen litet längre. Då är det inte en kollektiv angelägenhet, utan den enskilde individen måste själv få fatta beslut om partitillhörigheten. Enligt vår mening är individens rätt att fritt och självständigt välja po-

litiskt parti grundläggande för demokratin. Kollektivanslutningen strider mot denna individuella fri- och rättighet. Reservationsrätten för den enskilde förändrar ingenting i det avseendet.

Vi har sagt tidigare i sådana här debatter att de svenska partierna är bärare av den svenska demokratin och att det är på deras förmåga att hävda den enskildes och samhällets fri- och rättigheter som framtidens demokrati i vårt land beror. Det måste då i första hand ankomma på partierna att avstå från sådana åtgärder som är ägnade att urholka tron på deras vilja att hävda det demokratiska värdet.

Sedan försökte herr Arne Geijer visa hur viktig kollektivanslutningen är genom att peka på ökningen av antalet medlemmar i fackföreningsrörelsen. Det är väl helt naturligt att antalet medlemmar ökar när vi under de senaste åren har haft en ständig ström till arbetslivet. Varje år ökar ju antalet förvärvsarbete.

Anser herr Arne Geijer att de lokala fackliga organisationer som inte tillämpar kollektivanslutningen är mindre slagkraftiga? Arbetar de sämre? Det skulle vara intressant att höra. Betraktar herr Arne Geijer den andra stora fackliga organisationen, TCO, som inte tillämpar kollektivanslutning, som mindre slagkraftig? Har den sämre möjligheter att hävda sina medlemmars intressen?

Sedan ville herr Arne Geijer göra gällande att kroppsarbetarna inte har något förtroende för exempelvis centerpartiet. Jag vill då hänvisa till den 15-åriga kamp som vi förde för sänkt pensionsålder. För den kampen har vi fått många bevis på tacksamhet.

Under detta anförande övertog herr andre vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr OLSSON i Stockholm (vpk) kort genmäle:

Herr talman! Jag skall bekänna att jag var mycket förväntansfull med tanke på om Arne Geijers argumentation skulle kunna tillföra debatten något nytt. Enligt min mening gjorde den tyvärr inte det. Men därmed är det inte sagt att anförandet var oskickligt. Tvärtom, men Arne Geijer valde att tala om andra saker än kollektivanslutningen. I stället polemiserade han mot en moderatreservation, som grundar sig på en motion, och gjorde sken av att alla opponenter stödde den reservationen, nämligen den som handlar om lagstiftning. Däremot måste jag säga att Arne Geijer gjorde en korrekt begränsning av den personkrets som stöder kollektivanslutningen. Han sade ungefär så här på tal om reservationsrätten och dem som reserverar sig: Det är folk som tillhör andra partier, partilösa och kloka socialdemokrater. Följaktligen är det den andra gruppen socialdemokrater som stöder kollektivanslutningen.

Vidare berättade Arne Geijer för kammaren att en företagsledning en gång hade bestämt hans namn. Det är klart att sådant måste komma som en rekyl, men företagsledningen bestämde ändå inte vilket parti Arne Geijer skulle tillhöra, hoppas jag. Om det var så illa var det oriktigt

då som nu. På samma sätt tycker väl många fackföreningsmedlemmar att de själva vill bestämma vilket parti de skall tillhöra.

Sedan sade Arne Geijer att det inte skall lagstiftas mot fackföreningarna, och vpk stöder den inställningen. Men trots det har våra förslag om vidgade rättigheter för fackföreningarna, lokal strejkrätt, vetorätt mot uppsägning och omflyttning, lagen om förtroendemans ställning på arbetsplatsen avslagits av bl. a. Arne Geijers parti. Man har alltså med hjälp av lagstiftning begränsat fackföreningarnas makt.

Det osmakliga i det här, herr Geijer, är ju hur det går till praktiskt. Man blir alltså kollektivansluten utan att veta om det, och beslutet kan ha fattats många år tillbaka i tiden. Får man sedan reda på förhållandet och vill ha tillbaka de pengar som gått till det socialdemokratiska partiet måste man ofta vända sig till en expedition och ställa sig i kö, och därmed röjer man i varje fall att man inte stödjer det socialdemokratiska partiet. Det är det som vi har vänt oss emot och tycker är osmakligt.

Herr ARNE GEIJER i Stockholm (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Sjöholm framhöll i sin replik att den enskilde själv bör få avgöra vilket parti han vill tillhöra. Men jag sade att den enskilde har den möjligheten genom en reservationsrätt som ingår i all kollektivanslutning.

Sedan vill jag säga några ord till herr Gustavsson i Alvesta. Han yttrade att tilltron till fackföreningsrörelsen minskar, något som jag bestämt vill bestrida. Det finns ingenting som ger belägg för ett sådant påstående.

Vidare fick jag frågan om det är en mindre slagkraftig aktivitet i fackföreningar som inte är kollektivanslutna än i sådana som är kollektivanslutna. Det är en fråga som avslöjar en ganska stor okunnighet. Man kan inte konstatera att det är någon skillnad och säga att det är så eller så. På ett ställe kan det vara på ett visst sätt och på ett annat kan det vara tvärtom. Men det finns ingen generell uppfattning som kan presenteras som belägg för det ena eller det andra.

De övriga replikerna har jag ingen anledning att ta upp.

Herr SJÖHOLM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Arne Geijer tar nu till den gamla räddningsplankan reservationsrätten, men den är ju sönderskjuten för länge sedan. Det är inget bra försvar, för rent principiellt skall man naturligtvis inte behöva begära sitt utträde ur en organisation som man aldrig begärt sitt inträde i. Det är ganska självklart.

Dessutom tillkommer att man genom reservationsrätten röjer sin partitillhörighet. Jag förstår i och för sig inte att människor är så rädda för att bekänna vilket parti de tillhör, men om de inte vill det så är det en demokratisk rättighet att inte behöva avslöja det. Har Arne Geijer inte något annat att komma med så är hans försvar inte mycket värt.

Vi kan väl än en gång slå fast att det enda demokratiskt fullödiga sättet att gå in i ett parti är att själv anmäla att man vill vara medlem. Ingen annan skall bestämma det genom någon sorts förmynderi.

Herr BJÖRCK i Nässjö (m) kort genmäle:

Herr talman! Jag ställde i min replik sex konkreta frågor till herr Arne Geijer. Han säger nu att han inte tycker att han har någon anledning att besvara dem, med såvitt jag förstår ett undantag. Han tog dock 35 minuter på sig i talarstolen för att ge sin syn på bl. a. kollektivanslutningen, och då tycker jag att någon minut kunde ha ägnats åt att besvara de konkreta frågor som ställts.

Herr Geijer sade i alla fall att någon mindre slagkraftig aktivitet kan man inte förmärka i fackföreningar som inte är kollektivanslutna. Nå, då så! Då faller ju argumentet bort för kollektivanslutning. Herr Geijer sade nämligen i sitt första inlägg att ett förbud mot kollektivanslutningen skulle försvåra fackföreningarnas verksamhet. Men nu tar herr Geijer tillbaka det och menar att det finns ingen skillnad – ibland går det bra och ibland går det mindre bra, men det har ingenting att göra med om fackföreningsmedlemmarna kollektivansluts eller inte till det socialdemokratiska partiet.

Jag tycker, herr talman, att detta klart visar vad det är fråga om. Det handlar om att få inkomster, eftersom kollektivanslutningen alltså inte har någon betydelse för verksamheten. Jag har ingenting emot att fackföreningsrörelsen skänker pengar till politiska partier, men det skall inte ske genom att man kollektivt ansluter människor till ett parti. Jag anser att man skall skilja mellan bidrag och anslutning till politiska partier, men det vill inte herr Geijer göra.

Herr GUSTAVSSON i Alvesta (c) kort genmäle:

Herr talman! I sitt första anförande hävdade herr Arne Geijer att syftet med kollektivanslutningen var att förbättra de fackliga organisationernas styrka och slagkraft. Herr Geijer sade också att det inte är förbunden utan de lokala organisationerna som har avgörandet. Men nu säger herr Geijer att det inte kan påvisas någon generell skillnad mellan kollektivanslutna fackföreningar och andra. Man kan inte säga att den fackförening som inte är kollektivt ansluten till socialdemokratiska partiet arbetar sämre. Det argument som herr Geijer förde fram faller ju därmed platt till marken.

Sedan är det mycket märkligt att herr Geijer inte vill diskutera utan är helt främmande för en av demokratins grundläggande principer, nämligen den enskilda individens rätt att själv avgöra tillhörigheten till politiskt parti. Det är den enskilda individen och ingen annan som skall avgöra det, om vi vill iakttä de grundläggande demokratiska rättigheterna. Jag är mycket förvånad över att det socialdemokratiska partiet inte vill vara med och värna om denna viktiga rättighet.

Herr justitieministern GEIJER:

Herr talman! Efter Arne Geijers anförande om kollektivanslutningen borde jag rimligen ha avstått ifrån att yttra mig ännu en gång. Jag skall också avstå från att framföra alla de argument som jag antecknat under

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter
i grundlag*

tidigare talares anföranden, eftersom Arne Geijer så utomordentligt genomlysande och utförligt behandlat dem.

Jag vill nöja mig med att ta upp en synpunkt. Det gäller föreningsfriheten. I vår nya regeringsform finns en regel till skydd för föreningsfriheten, för fackföreningarnas och de politiska partiernas frihet att genom i demokratisk ordning fattade majoritetsbeslut bestämma om sina egna inre angelägenheter. Kollektivanslutningen är en del av denna frihet.

Jag utgår ifrån att vi är överens om att inte tumma på detta skydd, utan i stället förstärka det. Det ligger i linje med denna syn på föreningsfriheten att riksdagen vid flera tillfällen med stor majoritet tagit avstånd från tanken på att genom lagstiftning förbjuda kollektivanslutning.

Till allra sist: Arne Geijer talade om den s. k. gamla goda tiden, då det efternamn han bär blev påtvingat genom en arbetsgivare. Jag är tveksam om det låg någon kritik emot den arbetsgivaren i det som Arne Geijer sade. För den händelse så skulle vara fallet, vill jag för min personliga del säga att jag känner det som en heder att få bära samma efternamn som Arne Geijer.

Herr SJÖHOLM (fp) kort genmäle:

Herr talman! Eftersom Arne Geijers namn har kommit att spela en stor roll i debatten, får man säga att det var tur att den arbetsgivaren hade ett så gott omdöme att det blev ett så vackert namn med en god klang i det här landet.

Justitieminister Geijer säger att Arne Geijer så ingående har belyst frågan om kollektivanslutningen, men det är inte riktigt. Hur bra karl Arne Geijer än är – och det är han – så har han inte diskuterat kollektivanslutningen här.

Jag tycker det var bra att justitieministern tog upp detta med att föreningarna har frihet. På den punkten tycker jag dock att jag fällt hela försvaret för kollektivanslutningen. Även om det sker i demokratisk ordning kan ju inte en förening eller organisation få lov att förgå sig emot den enskildes demokratiska rätt. Det förbigick justitieministern. Jag sade att även i en diktatur finns det en viss grad av demokrati, men den hamnar högt i toppen, där man gör precis vad man vill – som man tycker i demokratisk ordning. Sedan är den demokratin slut.

I detta enskilda fall är demokratin slut när organisationerna får säga att så och så skall det vara och förgår sig mot den enskildes demokratiska rätt.

Herr FÄLLDIN (c):

Herr talman! Eftersom Arne Geijer vid utgången av detta riksmöte lämnar riksdagen, vill jag gärna ta detta tillfälle i akt att uttala ett erkännande till honom för hans omfattande insatser på viktiga och stora områden inom svenskt samhällsliv. Jag vill gärna också säga att i det tal han nyss höll var hans hänvisning till personliga erfarenheter från

1930-talet av sådant slag som säkert grep oss alla som hade tillfälle att höra honom. Hans sätt att driva sina uppfattningar har alltid ingett stor respekt hos mig.

I själva sakfrågan som nyss diskuterats, om kollektivanslutningen, vill jag för min del slå fast att det är omöjligt att hitta motiv för något annat än att anslutningen till ett politiskt parti skall vara resultatet av ett personligt beslut. Endast så bör en sådan anslutning kunna komma till stånd. Det är därför som jag tycker att det borde vara självklart för socialdemokratin att inte ta emot medlemmar på annan grund.

Herr talman! Våra medborgerliga fri- och rättigheter är en förutsättning för vår folkstyrelse. Dessa fri- och rättigheter är oundgängliga för oss. Vi kan i viss utsträckning hävda att friheten är urgammal i vårt land. Men de demokratiska fri- och rättigheterna har vi vunnit först under senare tider. De har vuxit fram i takt med att vår demokrati har utvecklats.

Först med vår nya regeringsform från 1974 har de medborgerliga fri- och rättigheterna blivit i verklig mening grundlagsskyddade. I den gamla regeringsformen, som tillkom 1809, fanns i detta avseende strängt taget bara den bekanta 16 § som avsåg att ge den enskilde ett visst skydd mot övergrepp från den styrande maktens sida. Den kan väl sägas vara ett arv från den gamla kungaeden. Det är viktigt att notera och slå fast att den paragrafen aldrig var skriven för våra demokratiska fri- och rättigheter.

Tryckfriheten däremot har länge varit grundlagsskyddad. Den första tryckfrihetsförordningen fick vi på 1700-talet.

Men, herr talman, just det förhållandet att våra fri- och rättigheter har vuxit fram till en levande praxis är i sig ett besked om att här gäller det något som vi till mycket stor del är ense om, och det är verkligen anledning att understryka den stora betydelsen av denna demokratiska värdegemenskap. Att finna skydd för våra fri- och rättigheter i våra skrivna grundlagar blir på denna grund egentligen något självklart. I regeringsformen 1974 införde vi ett särskilt fri- och rättighetskapitel. Det var betydelsefullt. Men då fick vi också bekräftat att det i vissa avseenden är en mycket svår uppgift att i grundlagen precisera våra fri- och rättigheter. Vi var inte helt nöjda med resultatet, och därför rådde också stor enighet om att tillsätta fri- och rättighetsutredningen. Denna utrednings förslag ligger till grund för den proposition som vi nu har att behandla. Det är obestridligt att det föreliggande förslaget ger väsentligt förbättrade grundlagsgarantier åt våra fri- och rättigheter.

Detta grundlagsarbete är viktigt. Men det är riktigt att säga att det starkaste skyddet för grundläggande fri- och rättigheter är demokratins egen livskraft. Det viktigaste är att klara en levande demokrati där medborgarna får goda möjligheter till aktivitet i olika frågor. Därför är det så viktigt att skapa och bevara en stark kommunal demokrati. Centraliseringen i samhället är en fara för demokratin och därmed också för fri- och rättigheterna.

På grundval av fri- och rättighetsutredningen kan vi nu besluta om

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

ett förstärkt, vidgat och mer preciserat grundlagsskydd. I långa stycken kan vi göra det i stor enighet. Det är också god enighet om att föra in de sociala rättigheterna som målsättnings- eller, om man så vill, programstadganden i grundlag. Det är ett bra uttryck för värdegemenskapen att vi skriver in i grundlagen som målsättning t. ex. arbete, bostad och utbildning åt alla och lika rättigheter för män och kvinnor. För vår del anser vi att bland de här målsättningarna också borde tas med näringsfrihet, egendomsrätt, föräldrarätt och barnens rätt.

Det är värdefullt att den enskilde i grundlag av det allmänna tillförsäkrats ersättning för t. ex. exproprierad egendom enligt grunder som bestäms i lag. Detta har i någon mån varit en stridsfråga. Nu föreslås det i ett par reservationer att det i paragrafen skall stå, att ersättningen skall vara "skälig". Naturligtvis skall ersättningen i sådana fall vara skälig. Men vi har från centern inte funnit anledning att föra in ordet "skälig" i grundlagstexten, dels därför att det knappast är ett vanligt sätt att skriva grundlag, dels därför att formuleringen från 1973, där ordet "skälig" inte fanns med, bör betraktas som en uppgörelse som vi har anledning att upprätthålla. Själva sakinnehållet i grundlagen, såsom det varit formulerat sedan 1974, framgår tydligt av konstitutionsutskottets skrivning, där det sägs att en ersättning som är endast symbolisk *inte* uppfyller grundlagens krav och att sådan inte kan komma i fråga enligt gällande rätt. Den som utsätts för expropriation skall hållas skadeslös, helt enkelt.

Det är inte svårt att i grundlag ge klart uttryck åt hur skyddet skall upprätthållas av de fri- och rättigheter som vi kan anse som absoluta, undantagslösa, icke inskränkbara. Det gäller t. ex. förbud mot dödsstraff, skydd mot annat kroppsstraff, skydd mot åsiktsregistrering, förbud mot rättighetsbegränsning enbart på grund av åskådning, förbud mot diskriminering på grund av ras eller kön. Ändring i sådana fall kan bara ske genom ändring av grundlag. Om detta råder fullständig enighet.

Svårigheterna gäller de fri- och rättigheter som måste kunna begränsas. Här är det främst fråga om opinionsfriheter och rörelsefriheter. Sådana friheter, t. ex. yttrandefrihet, informationsfrihet, mötesfrihet och demonstrationsfrihet, måste till vissa delar kunna begränsas. Skälet till att den möjligheten måste finnas är just hänsynen till medmänniskors frihet och till gemensamma intressen i samhället. Det råder också allmän enighet om att sådana här friheter måste kunna begränsas. Det är i grundlagen från 1973–1974 stadgat att sådana fri- och rättighetsbegränsningar inte får ske på annat sätt än genom lag. Det betyder att förändringar kan göras genom ett beslut med vanlig enkel majoritet. Angelägenheten av ett bättre skydd var anledningen till att fri- och rättighetsutredningen tillsattes.

Den föreliggande propositionen förstärker skyddet för de begränsningsbara fri- och rättigheterna genom att i grundlagen ställa upp ändamål och ramar för möjliga begränsningar. Diskriminering med avseende på politisk eller annan åskådning, ras och kön skall vara förbjuden. Det har i viss kritik sagts att sådana ram- och ändamålsbestämmelser är opre-

ciserade. Det skall inte bestridas att det ligger sanning i det. Uttryck som "godtagbart i ett demokratiskt samhälle" har inget absolut avgränsat begreppsinnehåll. Problemen när vi kommer i konflikt med de här gränserna är mycket små i låt oss kalla det normala, situationer. Men problemen kommer i ansträngda och av olika skäl infekterade situationer i samhället. Det är då det är viktigt att ha dessa gränser så klart preciserade. Propositionen ger oss här i jämförelse med tidigare ett klart förstärkt grundlagsskydd för fri- och rättigheterna. Det är i stort sett enighet om detta. Men det är också värdefullt att konstitutionsutskottet i full enighet föreslår, att den nya utredning som förordas skall få i uppdrag att försöka finna möjligheter att använda tryckfrihetsförordningens mera uttömmande reglering även i fråga om andra opinionsfriheter än tryckfriheten. Ett säkrare skydd för fri- och rättigheterna kan då ges i grundlagen.

Det stora problemet nu är att propositionen inte har något säkrare skydd att komma med än vanlig lagstiftning för de fri- och rättigheter alla är ense om måste kunna begränsas. Detta är enligt vår mening inte tillfredsställande. Därför har vi från centern föreslagit dels obligatorisk lagrådsgranskning av förslag till lagstiftning som begränsar medborgerliga fri- och rättigheter, dels ett särskilt kvalificerat lagstiftningsförfarande då det gäller sådana förslag, ett system med två s. k. läsningar.

Det är alltså fråga om en dubbel riksdagsbehandling, om tidsutdräkt mellan två riksdagsbeslut. Tiden mellan besluten har vi föreslagit till sex månader. Detta system med två beslut skall enligt våra förslag gälla inte bara de s. k. opinionsfriheterna, dvs. yttrandefrihet, informationsfrihet, mötesfrihet och demonstrationsfrihet, utan all lagstiftning som berör de grundläggande fri- och rättigheter som finns med i regeringsformens andra kapitel. Det gäller härvid lagstiftning som berör den enskilde mera direkt, såsom förändringar i barnavårdslagen, i omsorgslagen, i bestämmelser om frihetsberövanden av olika slag, i egendomsrätten och i upphovsrätten.

Vid synnerliga skäl, dvs. i absoluta undantagsfall, skall det enligt vårt förslag kunna räcka med ett beslut i fråga om fri- och rättigheter på de här områdena. Men för att ett sådant beslut skall vara giltigt skall det då krävas kvalificerad majoritet. Minst tre fjärdedelar av de röstande och mer än hälften av riksdagens ledamöter skall rösta för det förslag som då är uppe till behandling. För framtiden kan vi tänka oss att tillämpa systemet med två läsningar även i fråga om annan lagstiftning.

Folkpartiet och moderaterna har hittills hållit fast vid förslaget att begränsningar i fråga om opinionsfriheter, alltså inte de mera grundläggande fri- och rättigheterna i barnavårdslagen, omsorgslagen, reglerna om frihetsberövanden, egendomsrätt, upphovsrätt osv., skall beslutas i samma ordning som grundlag, dvs. två riksdagsbeslut med val emellan, eller genom ett beslut med fem sjättedels majoritet. Det har varit en hård och fastlåst diskussion mellan å ena sidan folkpartiet och moderaterna och å andra sidan regeringen i denna fråga. Vi har beklagat detta. Vårt

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

förslag borde möjliggöra en bred uppslutning. Jag vågar säga att det är ett förslag som tillgodoser högt ställda krav på kvalificerat förfarande vid lagstiftning på de områden som det här är fråga om och som bör kunna tillfredsställa alla. Från regeringen och socialdemokraterna har vi så långt fått ett positivt svar att de förklarat sig beredda att utreda frågan om systemet med två läsningar. Men ett positivt grundlagsbeslut bör och kan fattas redan nu. För folkpartiet och moderaterna borde det vara självklart att centerförslaget är att föredra framför regeringsförslaget, eftersom vårt förslag fyller höga anspråk på ett kvalificerat förfarande och regeringsförslaget innebär vanlig enkel lagstiftning även i fråga om dessa viktiga fri- och rättigheter.

Man kan inte komma ifrån att folkpartiets och moderaternas förslag på denna punkt har svagheter och vad jag bedömer som nackdelar. Det förslaget kan t. ex. innebära risker för att en minoritet över en treårsperiod kan hindra nödvändiga lagar. Vi är ju ense om att vi i vissa fall måste kunna inskränka de här fri- och rättigheterna just av omtanke om medmänniskornas fri- och rättigheter. Om man anser denna tidsutdräkt på hela tre år möjlig, kunde man ju bara rakt upp och ner ha det förfarande som gäller för förändring av grundlag. Den metoden, dvs. att det skall vara allmänt val mellan de två riksdagsbesluten, är knappast den bästa för att få den önskvärda debatten i frågan till stånd. Det är en uppenbar risk för att fri- och rättighetsfrågorna kan komma i bakgrunden i en valrörelse. Av erfarenheterna från 1973 års valrörelse, som gällde en helt ny grundlag, lärde vi oss att den egentliga debatten kom i gång först efter valrörelsen.

Ett annat drag i folkpartiets och moderaternas förslag som jag inte kan acceptera är att lagrådet skulle direkt få avgöra om ett lagförslag berör opinionsfriheterna, så att det kvalificerade lagstiftningsförfarandet skall användas. Det måste vara fel att låta lagrådet fatta sådana direkta politiska beslut.

De punkter som jag har nämnt är viktiga, och här har centerförslaget enligt min mening tydliga fördelar. Vi vill att lagrådet i sitt yttrande i fråga om lagar som berör fri- och rättigheterna skall vara rådgivande, att lagrådet skall vara en mycket tung remissinstans, men däremot inte en politisk beslutsinstans – det är en viktig skillnad. Två läsningar med sex månader mellan de två riksdagsbesluten, som är en viktig del i vårt förslag, sätter inte demokratins majoritetsprincip ur funktion, men just genom denna tidsutdräkt mellan besluten ger vårt förslag bättre möjligheter till debatt om och saklig prövning av en fråga än vad som kan stå till buds i en valrörelse som regelmässigt inriktas på ett antal stora valfrågor. Radio, television, tidningar och hela Organisationssverige har en god möjlighet att under de sex månader som skall löpa mellan besluten granska det lagförslag som ligger och avkräva oss riksdagsledamöter besked om våra motiv och våra skäl för förändringar. En sådan metod ger ett gott utrymme för en bred folklig debatt, som säkerligen sätter sina spår här i riksdagen. Regeringspartiet och folkpartiet/moderaterna

bör kunna samsas om centerförslaget.

Vi hälsar med tillfredsställelse förslaget från regeringen och konstitutionsutskottet om en ny utredning för ytterligare förbättring av grundlagsskyddet. Utredningen skall gälla lagrådsgranskningen i allmänhet och lagprövningen samt systemet med två läsningar. Jag menar att systemet med två läsningar bör kunna övervägas också i fråga om andra lagar än de som berör fri- och rättighetskapitlet i den nu gällande grundlagen.

I detta sammanhang vill jag också erinra om att centern under en följd av år ställt krav på en planmässig, övergripande utredning om åtgärder för att säkra den enskildes rättsskydd, främst inom den offentliga förvaltningen. Jag beklagar verkligen att utskottsmajoriteten har drivit igenom att behandlingen av centerns motion i denna fråga skall skjutas över till nästa riksdag. Det är på tiden att det nu blir en utredning om den stora och viktiga frågan om de enskildas rättsskydd. En viktig uppgift för den aktuella utredningen bör också vara frågan om en utbyggnad av skyddet mot retroaktiv lagstiftning.

Herr talman! Sammanfattningsvis vill jag säga att det råder mycket god enighet om de medborgerliga fri- och rättigheternas innehåll. Självfallet bör det vara så – detta är ju en viktig del av vår demokratiska värdegemenskap! Vi har genom den nya regeringsformen fått ett grundlagsskydd för fri- och rättigheterna. Det är i jämförelse med det tidigare grundlagsskyddet ett stort framsteg. Men skyddet måste förstärkas ytterligare. Det gäller t. ex. ett kvalificerat lagstiftningsförfarande i fråga om fri- och rättigheter i regeringsformens andra kapitel. Vårt förslag med obligatorisk lagrådsgranskning och två läsningar som huvudprincip är otvivelaktigt den mest praktiska lösningen. Den kan göras till vilande grundlagsbeslut redan i dag.

Herr BOHMAN (m):

Herr talman! År 1938 väckte Gösta Bagge och Fritiof Domö m. fl. en motion i riksdagen om införande i grundlag av vissa av det nuvarande samhällets fundamentala principer. Motionen kom att bilda utgångspunkt för de strävanden att utforma ett skydd för de medborgerliga fri- och rättigheterna för vilka dagens beslut kommer att utgöra en viktig etapp.

Att motionen väcktes just 1938 var ingen tillfällighet. Det gällde – skrev motionärerna – att skydda samhället mot de överrumplingar från tillfälliga makthavare som i stat efter stat på den europeiska kontinenten vält rättsstatens och demokratins principer över ända. Nazismens och stalinismens slagskugga vilade tung över Sverige. Högermotionen fick stöd av en enig riksdag.

Men det behov som då framstod som självklart har senare av vissa partier betraktats som mindre angeläget. 1938 års motion resulterade i en utredning. Dess betänkande lades fram 1941, när Hitler fortfarande stod på höjden av sin makt. I början på 1950-talet, när stalinismen stod stark och mäktig, aktualiserades frågan åter, nu i författningsutredningen, vars förslag av olika skäl inte förverkligades. I den grundlagberedning

Nr 149

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter
i grundlag*

som beredde vägen för 1970 och 1974 års författningsreformer fick frågan vila på grund av motståndet från socialdemokratiskt håll.

Först när vi moderater och folkpartisterna vid den nya grundlagens riksdagsbehandling bestämt krävde ett bättre rättighetsskydd slog regeringen till reträtt. Socialdemokraterna hade försökt stå emot. De hade argumenterat emot. Men inför riksdagens och den allmänna opinionens tryck tvingades regeringen nu att hänskjuta frågan till en ny utredning – till den s. k. Mehrska utredning, vars socialdemokratiska majoritets åsikter ligger till grund för den proposition som riksdagen nu tar ställning till.

Under alla dessa års många debatter – från 1938 till 1976 – har frontlinjerna varit desamma. Moderater och liberaler har drivit på. Socialdemokrater och kommunister har stretat emot. Vi har hävdats att demokratin bäst tryggas om de enskilda medborgarnas frihet kringgärdas med starkaste möjliga skyddsgarantier. Våra motståndare har gjort gällande att demokrati bäst tryggas genom att staten ges handlingsutrymme, även om detta skulle kräva att skyddet för de enskildas rättigheter måste försvagas.

Det är inte av någon slump – och det beror inte på tillfälligheternas spel – att frontlinjerna har gått där de har gått. De har bestämts av skiljaktiga uppfattningar om hur ett samhälle skall vara organiserat, om vad begreppet demokrati egentligen innebär, om statsmakternas förhållande till medborgarna och om medborgarnas anspråk på frihet och oberoende gentemot staten.

Historien om vår demokratis framväxt handlar om enskilda människors krav på handlingsfrihet gentemot överheten. Det har varit en kamp mellan dem som sökt frihet och de maktägande grupper i skilda tiders samhällen som velat förneka och förvägra dem den friheten. Gradvis har en politisk ideologi växt fram om hur det samhälle skall byggas upp som sätter människornas frihet i centrum. Ur den processen har utgått övertygelsen om att människans frihet är det viktigaste i ett samhällsbygge. Och från den övertygelsen har läran om demokratin fått sin utformning – läran om hur friheten måste skyddas och garanteras av en statsmakt som i sin tur är styrd och kontrollerad av folket självt.

I dag ter sig detta som självklart. Men för den tid då samhället fortfarande var den oinskränkta överhetens tummelplats uppfattades denna lära som omstörtande. Den var emellertid revolutionär i det begreppets bästa bemärkelse. På revolutioner har betytt så mycket för vår civilisations utveckling som den amerikanska frigörelseprocessen. Genom självständighetsdeklarationen i juli 1776 lades för första gången i modern tid grunden för en stat och en nation inom vilken individens oförytterliga fri- och rättigheter betraktades som det mest betydelsefulla. Det som skedde i Nordamerika för snart jämnt två århundraden sedan beredde vägen för den demokratiska utveckling som fick sitt genombrott i vårt land vid ingången till och under 1900-talet.

För oss är demokratin den statsform som bättre än någon annan förmår

garantera och skydda de enskilda medborgarnas frihet. Friheten är demokratiens grundval, dess styrka och inspirationskälla.

Men denna frihetliga demokratisyn är inte helt obestridd. Mot den har alltid stått – och står i dag lika klart som förr – en mer kollektivistisk demokratisyn. Även om den synen också utgår från de enskilda individernas bästa är det inte den enskilda individens frihet, utan kollektivets handlingskraft, som står i centrum för samhällsarbetet.

Och här går frontlinjen mellan å ena sidan dem för vilka frihetens försvar i princip måste få andra samhällsmål att vika, och å andra sidan dem för vilka denna frihet måste vika då kollektivets handlingskraft så kräver. Här ligger skillnaden mellan den liberala och den kollektivistiska samhällssynen. I svensk politik är den i dag förkroppsligad i det som skiljer moderater och folkpartister från socialdemokrater och kommunister.

Den socialism ur vilken dagens socialdemokrater leder sitt ursprung, och till vilken man under de allra senaste åren allt flitigare har bekänt sig, bygger på en kollektivistisk idéologi. Statsgemenskapen, samhället som helhet, är för socialismen det centrala. Myten att allt kan ordnas bäst genom staten, genom stora organisationer eller i andra kollektiva former, är inbyggd i den socialdemokratiska grundsynen. Och därför är socialdemokraternas politik inriktad på att ständigt förskjuta beslutsfattandet över till det kollektivets förmån. Denna strävan är socialismens innersta drivkraft och syfte.

Vi menar att det är svårt att på sikt förena sådana strävanden med en klar frihetlig demokratisyn. Enligt vår mening förutsätter demokrati att människornas valfrihet skall prägla samhällsarbetet, att deras livsmönster och deras miljö i vidsträckt mening skall utformas av dem själva och bero på deras egna avgöranden och deras eget ansvarstagande. Att värna och garantera medborgarnas rätt till frihet, till privatliv och till självständighet, och att vidga möjligheterna för individuellt inflytande och personlig frihet för medborgarna – detta måste inneslutas i den innebörd som vi ger begreppet samhällssolidaritet.

För oss har kollektivismen berättigande bara så länge dess syfte är att ge den enskilde en frihet och en trygghet som den enskilde ensam inte skulle kunna tillförsäkra sig. Men om kollektivismen betraktas som ett mål i sig, då blir den alltför lätt frihetens fiende.

Den demokratiska staten bjuder ett bättre skydd för individens frihet än något annat statssystem. Men därmed är inte sagt att en stat som är demokratiskt legitimerad genom öppna och fria riksdagsval automatiskt garanterar att den enskilda friheten aldrig någonsin träds för när. I själva verket måste varje maktutövning kontrolleras och balanseras, även den demokratiska. Och den demokratiska makten måste övervakas inte bara genom det demokratiska systemet i sig utan också genom att man däri bygger in särskilda spärregler. Dessa reglers syfte skall vara att förhindra eller att försvåra för staten att med hjälp av en mer eller mindre tillfällig folkmajoritet begränsa de medborgerliga friheter som

ger demokratin dess innehåll.

Detta innebär självfallet en inskränkning och begränsning i statens handlingsfrihet – något som socialdemokraterna med indignation har tillbakavisat. Men att så sker är nödvändigt. Själva demokratibegreppet – som vi tolkar det – förutsätter att det finns fasta gränser över vilka en demokratisk majoritet inte har rätt att sträcka sig, då det gäller att ingripa i medborgarnas integritet eller inskränka deras frihet. I princip utgår ju det grundlagsförslag som vi behandlar i dag också från att det finns sådana fasta gränser.

Men detta resonemang – säger socialdemokraterna – måste ju komma att innebära att vi gör det svårare för staten att genom majoritetsbeslut och i folksuveränitetens namn förverkliga den politik som majoriteten anser bäst gagna just de enskilda medborgarnas intressen. De gränser vi vill uppställa mellan privat och offentligt skulle kunna försvåra en angelägen reformverksamhet inriktad just på att tillgodose de enskilda medborgarnas bästa.

En sådan argumentation kan självfallet inte utan vidare avvisas. Den åskådliggör ett dilemma som är inbyggt i själva demokratibegreppet. Eller rättare sagt: Den avspeglar den ena sidan av begreppets innehåll – att majoritetsviljan skall avgöra konflikter mellan olika viljor och intressen. Men mot detta står den andra demokratiaspekten – all demokrati förutsätter frihet. Och långtgående begränsningar av grundläggande friheter är ägnade att urholka demokratin. Det är på de här sist angivna tankegångarna som de internationella konventionerna om grundläggande rättigheter, som varje medborgare tillförsäkras av samhället, är byggda. Rent principiellt måste det därutöver stå klart att det alltid finns gränstolpar utanför vilka begränsningar inte kan vidtagas utan att demokratibegreppet så småningom förlorar sitt reella innehåll.

Till de rättigheter som jag här åsyftar hör enligt vår mening, utöver andra allmänt erkända fundamentala rättigheter, föräldrarnas rätt till vårdnad om sina minderåriga barn och rätten att handha barnens fostran i tros- och livsåskådningsfrågor – barns rätt med andra ord –, rätten till egendom, rätten till oberoende gentemot en överhet som kan komma att vilja reglera och styra, kontrollera eller bestämma över vederbörandes privata liv. Dessa rättigheter bör komma till klart uttryck och omgärdas med fasta garantier i rikets grundlag.

Garantierna måste utformas så att åtgärder som syftar till att begränsa de skyddade fri- och rättigheterna underkastas en noggrannare och mer ingående prövning än vad fallet är i fråga om samhällsbeslut i allmänhet. Skydd mot förhastade beslut måste byggas upp. Mer eller mindre tillfälliga majoritetsbeslut måste kunna tillbakavisas. Minoriteten måste tillförsäkras möjligheter att utöva kontroll över majoriteten. Och detta gäller även om de ifrågasatta åtgärderna må från allmänna synpunkter bedömas som motiverade eller syfta till aldrig så väl underbyggda samhällsförbättringar.

Det är inte minst om detta som striden har stått i de olika grundlagsutredningar som bedrivit sitt arbete sedan slutet på 1930-talet. Och

det är ju detta dagens riksdagsbeslut också gäller. Skall statens frihet prioriteras före individens? Eller skall utgångspunkten vara den enskildes frihet? Eller hur skall man skapa en syntes mellan de här mot varandra stående intressena?

Herr talman! Att värna den individuella friheten, att garantera att de grundläggande medborgerliga rättigheterna upprätthålls – detta är enligt vår mening den främsta frontlinjen i försvaret för demokratin. Och skyddet måste gälla även *mot* en demokratiskt legitimerad statsmakt som anser sig i statsnyttans intresse eller av andra anledningar ha behov av att inskränka denna. Detta måste vara en grundlinje i en frihetlig demokratisyn. Vad det gäller är att utforma skyddsreglerna så att viktiga samhällsfunktioner inte försvåras eller omöjliggörs.

Ingen har påstått och ingen vill påstå att friheten för de enskilda medborgarna i vårt Sverige i dag skulle vara hotad. Men detta innebär inte att vi har rätt att utgå från att de grundlagsbestämmelser till skydd för friheten som vi i dag diskuterar bara skulle ha intresse i vissa utomordentligt sällsynta krissituationer.

Samhällsutvecklingen – som vi ser den under de närmaste årtiondena – kan även under normala förhållanden komma att innebära nya hot mot de enskilda medborgarnas frihet. De koncentrationstendenser som gjort sig gällande på många samhällsområden kan få frihetsbegränsande konsekvenser. Den centrala statsmaktens växande styrka, de allt större svårigheterna att överblicka och övervaka den växande offentliga förvaltningsapparaten, kan få samma konsekvenser. I olika hänseenden kan åtgärder, genomförda och sanktionerade av en riksdagsmajoritet, komma att gripa allt längre in i de enskilda medborgarnas liv. Datorutvecklingen ger enorma möjligheter för ett genomkontrollerat och genomreglerat samhälle.

Att den enskildes frihet skulle över en natt genom regeringsdekret eller riksdagsbeslut avskaffas drömmer ingen om. Men i själva utvecklingen är risker inbyggda för den enskildes friheter. Dessa friheter skulle successivt kunna naggas i kanten genom en samhällsutveckling som steg för steg, dag för dag ger överheten och övermakten ökande befogenheter på de enskilda medborgarnas bekostnad.

Och om man till dessa tendenser, som är inbyggda i själva samhällsutvecklingen, lägger den renässans för det kollektivistiska tänkande som under senare år ägt rum inom det socialdemokratiska partiet, då framstår betonandet av friheten som ännu viktigare, kanske som en av våra viktigaste politiska uppgifter. I ett alltmer centralstyrt och byråkratiskt samhälle, i ett samhälle där alltmer makt och befogenheter förvaltas av myndigheter och starka organisationer, kan ett fast grundlagsskydd vara en viktig stödpunkt för friheten inom folkstyrets ram.

Om vi vidgar detta perspektiv utöver vårt lands gränser, möter vi en värld där frihet och demokrati visserligen hyllas av allt fler men respekteras av allt färre. I den världen har antalet diktaturer ständigt blivit allt flera och demokratiernas antal allt mindre. Vi har i dag flera diktaturer

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

i Europa än vi hade på 1930-talet, då nazismen och fascismen gick fram över vår gamla kontinent. Det kostade Europa ett världskrig att krossa det hot mot demokratin som då förelåg. Men samma världskrig har kostat samma kontinent underkastelse under ett nytt, lika skrämmande hot mot friheten och självständigheten.

Naturligtvis kan inte vår grundlag skydda friheter i andra delar av världen. Vi överskattar ofta vår moraliska kraft att påverka omvärlden. Men det vore ändå fel att helt bortse från de internationella perspektiven. I den värld vi lever i framstår friheten som alltmer hotad. Det måste vara vår plikt att i denna värld skydda friheten så långt det är möjligt. Ger vi oss själva en framtid i frihet, då ger vi samtidigt andra länder och folk bevis för att frihet kan säkras och upprätthållas i en ofri värld.

Jag har, herr talman, velat ge detta inlägg en starkt principiell inriktning. Jag har gjort det därför att debatten om skyddet för våra grundläggande fri- och rättigheter alltför ofta har blivit en debatt i vilken olika juridiska spetsföndigheter, skilda tekniska konstruktioner och invändningar har ställts mot varandra. Att så skett är ingalunda oväsentligt. Rättsstaten förutsätter sorgfälligt utarbetade och väl genomtänkta lagar. I det hänseendet har det syndats alltför mycket under de senaste åren.

Men lagtekniska problem får inte leda till att vi döljer helhetsbilden av vad det egentligen gäller. Den juridiska debatten måste föras mot bakgrunden av de avgörande motsättningar som föreligger mellan olika principer om hur ett demokratiskt samhälle skall vara uppbyggt – motsättningen mellan å ena sidan en individuellt inriktad och å andra sidan en mera kollektivistiskt anlagd grundsyn.

Jag vill, herr talman, till sist än en gång upprepa att det måste vara den enskilde medborgarens frihet som skall stå i centrum för samhällsarbetet. På det område vi nu diskuterar liksom i andra hänseenden. Ingen uppgift är viktigare för oss än att säkra en frihet från yttre tvång för vårt land och en frihet från inre förmynderi för dess medborgare. Detta gällde debatten 1938. Detta gäller också dagens debatt. Och det kommer att gälla även framdeles.

Herr AHLMARK (fp):

Herr talman! Det finns en tanke som vi liberaler ofta har mött hos motsträviga statsråd när vi krävt ett bättre skydd av friheten i författningen. Det är tron att grundlagar inte betyder just någonting för att värna friheten.

De senaste månaderna har justitieministern i tal efter tal hävdat den tesen. Jag citerar honom: "Den yttersta garantin för fri- och rättigheterna är demokratin förankring i folkopinionen. Om folkets demokratiska medvetenhet sviktar kan inga grundlagsregler i världen rädda den enskildes fri- och rättigheter." – Så lød budskapet när Lennart Geijer framträdde på Publicistklubben häromveckan. Ungefär samma tanke framfördes i delar av hans tal i dag.

Olof Palme utvecklade samma tema i sitt tal vid Folkets hus-kon-

gressen. Han sade: "Människornas medvetenhet och deras demokratiska sinnelag är den främsta garantin för rättigheterna."

Och så långt är det lätt att hålla med. I Sverige bär en överväldigande del av befolkningen och starka folkrörelser upp demokratin genom sin tro på den och sitt arbete för den. 331 av 350 ledamöter i den svenska riksdagen representerar partier vars vakthållning kring vår demokrati inte kan ifrågasättas.

Demokratins förankring bland människorna och deras valda representanter är grundvalen för frihet och folkstyre. Om svenska folket, också i krislägen, står fast vid de grundläggande rättigheterna kan det vara svårt för de maktbävande att beskära dem. Och tvärtom: Om en majoritet av svenska väljare röstar på icke-demokratiska partier blir det kanske omöjligt att skydda friheten, hur förträfflig författningen än är.

Men när den insikten förvandlas till argument mot att skydda fri- och rättigheterna effektivt i grundlagen kan vi liberaler inte vara med. Finns demokratin förankrad bland medborgarna behövs inget grundlagsskydd. Saknas den förankringen hjälper inget grundlagsskydd. Den tanken återkommer, om än i utspädd form, också hos justitieministern och andra regeringsföreträdare.

Vad man då bortser från är att det finns en massa mellanlägen mellan en folkopinion, som förhindrar varje brott mot friheten, och en folkmening som godtar varje förbrytelse mot friheten. Det finns lagar som ligger i något slags grå zon, där viktiga värden gröps ur men utan att demokratin upphävs. Det finns speciella situationer då man kan anföra goda skäl för att begränsa en viss frihet utan att alla förstår att man därmed på sikt raserar en bit av skyddet för dem själva. Och det kan uppstå krisartade politiska lägen då en stark opinion under en tid kan begära att man upphäver viktiga rättigheter och där bara grundlagens skydd gör att man rider ut krisen utan att rasera rättssäkerheten.

Sådana fall brukar de glömma som säger nej till ett effektivt grundlagsskydd för fri- och rättigheterna. De vägrar medge att t. ex. en ökning av brottsligheten kan leda till krav på flitig användning av telefonavlyssning mot svenska medborgare också på ganska lösa grunder. De har inte fantasi nog att tänka sig att främmande makt kan sätta ett sådant tryck på Sverige att det kan bli frestande att med smygande bestämmelser urholka mötesfriheten. De tycks inte tro att en regering i ett läge med våldsamma motsättningar inom landet kan anse att det ligger i "landets intresse" att upphäva demonstrationsrätten.

Det är inte minst för sådana och liknande ögonblick som man skriver grundlagar. När ingen hotar friheten behöver man inte skydda den ens i lag, än mindre i grundlag. När många vill tumma på demokratin är det viktigt att ha det säkraste skydd som lagstiftningen medger. Det är författningen.

Det brukar sägas att Sverige är en av världens mest stabila demokratier. Och det är sant. Men också hos oss kan stabiliteten komma att rubbas i framtida krislägen. Också i Sverige måste demokratin ständigt vinnas

på nytt i varje generation. Också här är det viktigt att värna om demokratiens fri- och rättigheter.

Den insikten har under senare år vuxit sig starkare hos stora delar av svenska folket. Det har skett under intryck av hur medborgerliga fri- och rättigheter i dag förtrampas i andra länder och förvägras fler människor än någonsin förr i världshistorien. Bara några få hundra miljoner människor bor i samhällen som tillkämpat sig den frihet som vi upplever som självklar. Den överväldigande majoriteten, mer än 3 miljarder människor, lever i stället under olika typer av auktoritära regimer.

Betydelsen av att skydda fri- och rättigheterna har också framträtt klarare inför vad som hänt i demokratierna under senare år. Ett par år av stagnation i ekonomierna och växande arbetslöshet – det har varit tillräckligt för att ge vind i seglen åt ytterlighetspartier. Ett antal terroristdåd av små extremistgrupper – det har varit nog för att också i en stabil demokrati som den västtyska besluta om allvarliga frihetsingrepp.

Frihetsskydd i grundlagen kan inte i längden förhindra en majoritet som är fast besluten att inskränka fri- och rättigheterna att göra det. Men den kan försvåra allvarliga begränsningar av friheten och fördröja beslut för att ge utrymme för eftertanke, debatt och folkets prövning i val.

Också socialdemokraterna har i praktiken accepterat att författningen har ett sådant värde, även om det inte alltid framgår av deras argumentering.

Steg för steg har opinionen tvingat socialdemokratin att ge upp ohållbara invändningar mot ett förstärkt skydd för friheterna. Från den nästan totala likgiltigheten i grundlagberedningen i början av 1970-talet till det förslag som regeringen nu lagt fram är det ändå ett inte obetydligt steg. Varje litet delsteg har tagits under stora våndor och med många invändningar från början. Men resultatet har ändå blivit att ni steg för steg pressats till att ge friheten ett starkare skydd i författningen.

Det förslag regeringen nu lagt fram innebär vissa utvidgningar och förstärkningar av fri- och rättighetsskyddet. Fler rättigheter förs in som bara kan inskränkas genom ändring i själva grundlagen, t. ex. förbud mot tortyr. Andra rättigheter får en starkare ställning genom att nu stå i grundlagen, t. ex. upphovsrätten för författare och konstnärer. De andliga friheterna blir svårare att upphäva genom de regler som ställs upp för att begränsa dem. Också utländska medborgare i Sverige får för första gången ett rättighetsskydd i grundlagen.

Ändå kvarstår den grundläggande svagheten. *Det förblir möjligt att med en rösts majoritet över en natt inskränka så centrala friheter som yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten, demonstrationsfriheten, församlingsfriheten och skyddet för förtrolig meddelelse.*

Den möjligheten vill folket inte ha kvar. Vi anser att tiden nu har kommit att ge friheten det säkraste skydd lagstiftningen medger. Lagar som begränsar de andliga friheterna skall beslutas på samma sätt som grundlag. Om ärendet brådskar – det kan t. ex. röra sig om in-

skränkningar i mötesrätten i samband med en epidemi – skall beslut kunna tas med kvalificerad majoritet: minst fem sjättedelar av de röstande i riksdagen.

Vill man effektivt skydda friheten finns bara två vägar: antingen att för varje frihet ha en lika utförlig reglering i själva grundlagen som redan gäller för tryckfriheten eller att ställa upp krav på kvalificerat förfarande för lagar som inskränker friheterna. Regeringen har försökt en tredje väg: att i grundlagen ange vilka ändamål inskränkningarna får avse.

Inskränkningar får göras "endast för att tillgodose ett ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle". Så sägs det i en oerhört allmän formulering. Och de skäl som räknas upp för frihetsinskränkningar ger ett gott skydd, säger justitieministern när han i dag angriper folkpartiet. Men låt oss se närmare på just det som herr Geijer tog upp.

Yttrandefriheten och informationsfriheten skall kunna begränsas med hänsyn till rikets säkerhet, folkförsörjningen, allmän ordning och säkerhet, enskilds anseende, privatlivets helgd, förebyggande och beivrande av brott och i övrigt om särskilt viktiga skäl föranleder det. Det borde vara uppenbart för alla i kammaren att de här formuleringarna kan tolkas nära nog hur som helst i ett läge när friheten är trängd. Vi är inte emot att de finns där. De är kanske bättre än ingenting. Men ensamma ger de ett mycket dåligt skydd för yttrandefriheten och för informationsfriheten.

Vill man genom ändamålsbestämningar och liknande öka skyddet för fri- och rättigheterna, kan man troligen inte komma mycket längre. Det är ändå uppenbart att de inte ger ett tillräckligt skydd. De flesta av de här formuleringarna är så suddiga att tolkningarna av dem kan gå i vitt skilda riktningar. En lag som för några år, jag citerar förslaget till grundlag, "ett hot mot den fria åsiktsbildningen" kan andra godta, eftersom den fria åsiktsbildningen kan påstås vara garanterad på andra sätt, t. ex. genom tryckfriheten, och därmed i realiteten upphäva en frihet, därför att tryckfriheten kan sägas vara den garantin. En allvarlig inskränkning i friheterna med hänvisning till "allmän ordning och säkerhet" kan formellt motiveras som något helt annat än en begränsning av demokratin. I situationer, som inte kan förutses i dag, kan betänkliga inskränkningar av fri- och rättigheterna göras, när de makthavande säger att "särskilt viktiga skäl föranleder det".

Och märk väl: Den uppräknade av ändamål för inskränkning av yttrande- och informationsfriheten som görs i regeringens och utskottets förslag är bara *exempel* som visar på vilka grunder man skall kunna inskränka yttrande- och informationsfriheten.

Det kan sägas att det är bättre att ha än att inte ha formuleringar av det här slaget. I vissa debattlägen kan regeringsformens ord användas som argument mot vissa slag av angrepp mot fri- och rättigheterna. Men än mer uppenbart är att det här är snömosparagrafer utan tvingande verkan, formuleringar som i krislägen kan komma att missbrukas nära nog hur långt som helst.

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

Varför motsätter sig då socialdemokraterna det effektiva skydd vi i folkpartiet vill ge fri- och rättigheterna? Ja, argumenten har redovisats i propositionen, i några tal av justitieministern, också i dag, och av statsministern. De utgör en sällsam blandning av praktiska invändningar av liten betydelse och ideologiska motiveringar av stor räckvidd.

Det folkpartiet vill ge ett effektivare grundlagsskydd är "en liten grupp av rättigheter", förklarade justitieministern i sitt förstamajtal. I propositionen avvisar regeringen vårt krav om kvalificerat förfarande med att inga andra avvikelser från majoritetsprincipen bör göras än "sådana som är nödvändiga för att skydda den demokratiska styrelseformen och andra värden som är oskiljaktigt förenade med demokratins idéer".

Det här är en märklig tanke. Yttrandefriheten, informationsfriheten, skyddet för vad man skriver i brev och säger i telefon, mötesfriheten, demonstrationsfriheten, föreningsfriheten – det skulle alltså enligt justitieministern vara "en liten grupp rättigheter". Det skulle enligt regeringens proposition inte vara värden som är "oskiljaktigt förenade med demokratins idéer". Ja, det skulle vara friheter som mindre har att göra med demokratins idéer än t. ex. riksdagsmans immunitet mot åtal på grund av yttrande eller gärning under utövande av riksdagsuppdraget. Det skyddet kan ju i dag bara upphävas med fem sjättedels majoritet! Skyddet för riksdagsmans immunitet skulle alltså vara viktigare än yttrandefriheten.

Alla, utom möjligen justitieministern, inser att de rättigheter som det här gäller är de verkligt centrala friheterna vid sidan av tryckfriheten. Varför skall de då inte få det skydd som motsvarar det som tryckfriheten redan har? Det är den fråga som vi ställer.

Då svarar regeringen att det skulle strida mot majoritetsprincipen att ställa upp särskilda regler för inskränkningar av fri- och rättigheterna. "Den minoritetsspärr man föreslår är helt främmande för vårt styrelseskick", påstod Olof Palme inför Folkets hus-kongressen.

Det är ett ohållbart påstående. Så snart man godtar att det finns grundlagar ger man ju avkall på majoritetens rätt att när som helst besluta vad som helst. När riksdagen gav tryckfriheten grundlagsskydd satte den ju spärrar mot att framtida riksdagsmajoriteter skulle kunna inskränka eller avskaffa tryckfriheten annat än genom två beslut med ett riksdagsval emellan.

Vill regeringen avskaffa tryckfrihetsförordningen, som innebär hinder för en majoritet i den svenska riksdagen att när som helst besluta om någonting i denna grundlag? Eller vill justitieministern nu att vi skall avskaffa den s. k. EG-paragrafen i regeringsformen, som stadgar ett krav på fem sjättedels majoritet i riksdagen för att överlämna befogenheter till internationella organ?

I sitt tal på Publicistklubben hävdade visserligen justitieministern att grundlagen egentligen inte betytt någonting, när vi under senare årtionden har utvidgat demokratins innehåll och gränserna för vad som är tillåtet i opinionsbildningen. Men jag tror ändå att i ögonblick av större

klarsyn måste också Lennart Geijer medge att tryckfrihetsförordningen har haft en ovärderlig betydelse för att skydda det tryckta ordet och utveckla en kritiskt bevakande journalistik.

Vad vi liberaler nu vill är alltså att ge också andra opinionsfriheter ett motsvarande skydd som tryckfriheten redan har. Då hävdar den främste ansvarige inom regeringen, Lennart Geijer, plötsligt att ett sådant skydd "står i dålig överensstämmelse med de grundläggande principerna", och sedan anklagar han folkpartiet för att vilja införa "minoritetsdiktatur".

Låt mig besvara justitieministerns grova anklagelse. Vad vi liberaler är ute efter begriper alla. Det är inte diktatur utan det är skydd av friheten. Den rätt vi i vissa lägen vill ge en minoritet är inte rätten att *besluta* i majoritetens ställe utan rätten att fördröja beslut om att begränsa friheten i upphetsade lägen när starka krafter verkar för allvarliga inskränkningar i demokratin. Vad vi begär är inte "minoritetsdiktatur" utan tid för eftertanke, debatt och folkets prövning i val. Det skall inte vara möjligt att över en natt med någon enda rösts majoritet inskränka våra centrala friheter.

Jag tänker inte komma med motsvarande anklagelser mot socialdemokratin. Nu antyder visserligen justitieministern i olika tal att jag insinuerar på något sätt att socialdemokraterna skulle vilja avskaffa fri- och rättigheterna.

Låt mig då bara citera vad jag sade på presskonferensen den 6 maj, då vi väckte folkpartiets motion om fri- och rättigheterna: "Vi vill skydda friheten effektivt i författningen. Det är absurt att påstå att detta skulle vara en anklagelse mot svensk arbetarrörelse för att vilja begränsa yttrandefriheten. Socialdemokratin har under sin tid i regeringsställning slagit vakt om folkstyrelsen och dragit en klar gräns mot kommunismen i Sverige. Varje antydning om att socialdemokraterna har andra avsikter är en förolämpning mot den demokratiska arbetarrörelsen."

Det sade jag alltså när vi lade fram vår motion om fri- och rättigheterna. Och jag tror att jag har sagt det vid ett femtiotal tillfällen runt om i landet under det senaste halvåret.

Vad finns det då för insinuationer här om socialdemokratins demokratiska sinnelag? Det finns kritik mot ert författningsförslag i sak. Men ta då den debatten i sak och spela inte upphetsade på en punkt där vi har precis samma mening! Den här låtsasindignationen över uttalanden som jag aldrig har föllt spelar ni upp samtidigt som ni anklagar folkpartiet för att vilja införa ett system som "strider mot demokratin", som Hilding Johansson sade för några timmar sedan. Ni anklagar oss för att vilja införa "minoritetsdiktatur", för att vilja upphäva majoritetsprincipen, för att vilja förhindra reformer för att inte tala om andra beskyllningar som ni har öst över folkpartiet här i kammaren i dag.

Det här är ju, som Björn Molin redan påpekat, oerhörda anklagelser. De riktar mot ett parti som oavbrutet arbetat för att fördjupa och vidga demokratin i det svenska samhället. De fälls som förklenande omdömen

om ett parti där frihetstanken ständigt varit och är avgörande, och där kampen för demokratin har en längre tradition än hos någon annan politisk rörelse. Man påstår att vi vill upphäva demokratin, när vi vill skydda demokratin. Man säger att vi vill införa diktatur, när vi i motsats till detta vill effektivt värna de andliga friheterna i grundlagen.

En sådan propaganda är naturligtvis en förolämpning mot svensk liberalism. Sådant är vi vana vid. Men frågan är naturligtvis ändå: Av vilket skäl håller justitieministern sitt mest obalanserade och osakliga riksdagsanförande just nu och just i den här frågan? Är det den förestående valrörelsen som gjort herr Geijer nervös och får honom att ta till överord som är omöjliga att försvara? Eller är det insikten om att han har lagt ett dåligt förslag, som inte ger något reellt skydd för de centrala friheterna, och att människorna i Sverige börjar upptäcka det?

Justitieministerns utfall mot folkpartiet i dag tyder på att han begriper att en växande folkopinion kräver att också fri- och rättigheterna vid sidan av tryckfriheten bör få sitt grundlagsskydd.

Både folkpartiet och socialdemokraterna slår vakt om demokratin. Vår debatt om fri- och rättigheterna handlar om något helt annat: hur skall vi i författningen bättre än nu kunna skydda friheten också i situationer som vi i dag inte kan förutse? Här företräder folkpartiet en liberal linje som socialdemokraterna säger nej till. Den debatten bör vi ta i sak.

Då noterar vi en del konstigheter i regeringens argumentering. Först förklarar justitieministern och andra att krav på kvalificerad majoritet är otänkbart, ja, att det i själva verket blir ett hinder för demokratin och leder till "minoritetsdiktatur". Ögonblicket efteråt förklarar samme Lennart Geijer i sitt tal på Publicistklubben att vårt krav på kvalificerat förfarande för att inskränka fri- och rättigheterna "är en ganska bristfällig skyddsmetod eftersom den inte utgör något hinder mot beslut som bärs upp av mycket stora riksdagsmajoriteter".

Det är, förklarar justitieministern, "inte särskilt svårt att tänka sig upphetsade lägen där en betydande riksdagsmajoritet – kanske riksdagen i dess helhet – kan vinnas för förslag om långtgående rättighetsbegränsningar".

Lennart Geijer betvivlar alltså att det i ett läge där friheten är klämd finns en sjättedel modiga riksdagsmän som är beredda att stå upp till försvar för friheten. Om det kan vi diskutera. Men om justitieministern skulle vara bekymrad för att vårt förslag inte skulle innebära tillräckligt *effektiva* spärrar mot frihetsinskränkningar, borde ju hans slutsats bli att han själv bör föreslå ännu effektivare spärrar. Men se, det gör han inte. Tvärtom lägger han ett regeringsförslag som medger att riksdagen med en rösts majoritet över en natt kan begränsa friheter som är vitala för vår demokrati.

Regeringens talesmän gör också en annan kullerbytta. Sedan Olof Palme i sitt Folkets hus-tal vänt sig mot vårt krav på kvalificerat förfarande för lagar som inskränker friheten fortsätter han: "Det är samma vilja

att slå vakt om folksuveränitetens princip som gör att vi inte kan godta en vidsträckt lagprövningsrätt för domstolarna." Men i själva verket är det ju regeringens linje som leder till mer makt hos domstolarna, som, med statsministerns ord, "ger dem rollen att överpröva vad folkets representanter beslutat".

Vårt förslag innebär, att man ställer stora krav på riksdagens prövning av lagar som inskränker friheten. Vi förlägger våra spärrar mot otillbörliga inskränkningar i de friheter grundlagen stadgar hos riksdagen och folkets prövning i val. Det ger långtgående garantier för att de lagar som beslutas inte strider mot grundlag.

Regeringens förslag däremot innebär, att regeringsformen stadgar en mängd viktiga fri- och rättigheter. Och sedan överlåter man väsentligen åt domstolarna att pröva hur de lagar riksdagen beslutar med enkel majoritet och utan särskilda krav förhåller sig till grundlagens ord. Det öppnar långt fler möjligheter än vårt förslag att ge domstolar makt.

Utöver de principiella argumenten, som jag här har bemött, har regeringen också försökt hitta på en del praktiska invändningar mot vårt förslag. Ett är att det skulle förhindra även viktiga sociala reformer, genom att de tystnadsplikter som ibland åtföljer sådana reformer formellt skulle betraktas som inskränkningar i yttrandefriheten.

Detta är fel. I höst skall riksdagen ta en lag om tystnadsplikt för offentliga funktionärer. Enligt justitieministerns egna ord i Publicistklubben skall den lagen kunna täcka de behov av tystnadsplikter som vi ser i dag. Det är således helt fel när bl. a. statsministern påstår att viktiga arbetsdemokratireformer skulle kunna fördröjas på grund av vårt krav om skydd för friheterna i grundlagen.

"Men" säger justitieministern, "det finns ingen garanti i dag för att en sådan tystnadspliktslag i vår snabbt förändrade värld kan täcka alla uppkommande situationer. Det kan uppstå behov att i speciella fall fatta beslut om särskild tystnadsplikt i samband med brådskande ny lagstiftning."

Det är möjligt att det kan uppstå ett sådant läge. Men om det i framtiden skulle bli aktuellt att utvidga tystnadsplikterna på ett sätt som det i dag inte är möjligt att förutse, då är det också rimligt att den utvidgningen blir föremål för noggrann granskning och inte kommer att innebära en allvarlig och omotiverad inskränkning av yttrandefriheten.

Från folkpartiet beklagar vi att centerpartiet i dag vägrar att följa oss i kraven på att effektivt skydda friheten i författningen. Våren 1973 väckte vi gemensamt en partimotion, som också Thorbjörn Fälldin undertecknade, där en arbetsgrupp föreslog kvalificerad majoritet när riksdagen beslutar om lagar som inskränker friheterna. Sedan hoppade centern av det kravet i fri- och rättighetsutredningen.

Nu har man fört fram förslag om två s. k. läsningar, en tanke som aldrig drevs av centerns företrädare i fri- och rättighetsutredningen.

Det är en skiss som i centerns utformning ger ett nära nog lika dåligt skydd för friheten som regeringens förslag. Det är ju samma enkla ma-

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

majoritet som beslutar båda gångerna, eftersom det inte krävs val emellan och inte heller kvalificerad majoritet. Det är ju samma riksdagsmän som beslutar med enkel majoritet i första läsningen som sedan skulle besluta med enkel majoritet i andra läsningen.

Och framför allt har denna majoritet, som kan ha en enda rösts övervikt, möjlighet att först besluta att en lag inte inskränker friheten och sedan ta lagbestämmelser som begränsar friheten. Också med centerns förslag blir det alltså möjligt att med en rösts majoritet över en natt inskränka mötesfriheten, yttrandefriheten, föreningsfriheten och andra vitala friheter.

Om det vid slutvoteringen i dag skulle visa sig att två dåliga förslag står mot varandra – regeringens och centerns – kommer folkpartiet inte att stödja något av dem. Vi fortsätter då i stället vår opinionsbildning för att ge friheten ett *effektivt* skydd i författningen.

Varje medborgare är skyddad mot tvång att ge till känna sin politiska åskådning, likaså mot tvång att tillhöra politisk sammanslutning. Det kommer riksdagen enligt att med ett första beslut skriva in i grundlagen senare i dag.

Det här skyddet gäller gentemot det allmänna. Ändå borde det moraliskt vara svårt för socialdemokraterna att först ta en sådan grundlagsformulering och sedan själva fortsätta att kollektivt ansluta människor till det egna partiet.

Gång på gång har vi från folkpartiet under det senaste halvåret försökt föra en allvarlig diskussion med socialdemokraterna om kollektivanslutningen.

700 000 människor – nästan var tionde svensk – är i dag medlemmar i det socialdemokratiska partiet utan att personligen ha bett att få bli det. Många vet inte ens om att de anslutits som medlemmar. Många har inte möjlighet att vara med på de möten där besluten tas om kollektivanslutning. Beslutet fattas ofta på representantskap där vanliga medlemmar inte får delta. Några få personer på ett fackföreningsmöte kan i ett slag förse mångdubbelt fler medlemmar i fackföreningen med partibok. Reservationsrätten förses ibland med praktiska hinder. Och det är självfallet en orimlig ordning att den som inte vill bli medlem i ett politiskt parti skall tvingas anmäla det och få det registrerat.

Det är naturligt att de här övergreppen mot enskilda människors politiska frihet berör oss liberaler ganska illa, eftersom vi arbetar för den enskildes rätt. Det har Sten Sjöholm visat på ett utomordentligt sätt i den här debatten.

Vi har också visat med konkreta exempel hur det här kan gå till:

Det socialdemokratiska partidistriktet i Västmanland fick i mars 1974 ungefär 450 nya medlemmar genom beslut vid ett möte i Grafiska föreningen i Västerås. Vid mötet deltog 31 personer. 17 röstade för kollektivanslutning, 14 emot.

Metalls avdelning 135 i Sandviken beslöt om kollektivanslutning av ungefär 6 000 metallarbetare till den socialdemokratiska arbetarkom-

munen från den 1 juli 1974. Beslutet fattades vid ett representantskap, där ett par procent av medlemmarna deltog. Antalet medlemmar som reserverade sig var 5 gånger större än antalet beslutsfattare vid mötet.

Medlemmar i Metalls avdelning 3 – södra Halland – kunde 1974 reservera sig mot beslutet om kollektivanslutning till det socialdemokratiska partiet genom att personligen infinna sig på avdelningens expedition i Halmstad kl. 10–11 och 16–17.30 under någon av fem angivna dagar. Reservationsmöjligheten existerade under sammanlagt 12 1/2 timmar.

Vi har påmint den socialdemokratiska partiledningen och regeringen om riksdagens dubbla uttalande – 1973 och 1974 – mot kollektivanslutningen: "Individens rätt att fritt och självständigt välja politiskt parti är grundläggande för demokratin", har riksdagen sagt två gånger. Riksdagen "förutsätter att det genom opinionsbildning mot kollektivanslutningen skall visa sig möjligt att förmå det parti som tillämpar denna ordning att medverka till att kollektivanslutningen avskaffas, så att som partimedlem endast registreras personer, som individuellt begär inträde i partiet. Ett avskaffande av kollektivanslutning kan aldrig betraktas som ett ingrepp i fackföreningarnas självbestämmanderätt."

Vi har särskilt frågat Olof Palme, i den dubbla egenskapen av ordförande i det enda parti som tillämpar kollektivanslutning och statsminister i en regering som bör följa riksdagens uttalande:

Vad är det för fel på tanken att individen själv bestämmer om han eller hon vill gå in i ett politiskt parti och i så fall i vilket? Men den socialdemokratiska ledningen har månad efter månad, i debatt efter debatt, vägrat kommentera de konkreta exemplen på kollektivanslutning. Den har nonchalerat riksdagens uttalanden. Den har inte svarat seriöst på vår principiella kritik av kollektivanslutningen.

Samtidigt kommer nya upprörande exempel på hur kollektivanslutningen kan verka i praktiken.

Kommunals avdelning 11 sektion 5 i Umeå beslutade vid sitt årsmöte i vår att kollektivansluta tusentalet medlemmar till socialdemokraterna. 57 röstade för kollektivanslutning, 54 emot. 3 rösters övervikt – och socialdemokraterna hade fått 1 000 medlemmar.

Kommunals avdelning 37 sektion 4 beslutade vid sitt årsmöte att kollektivansluta ungefär 500 medlemmar vid lasarettet i Köping och sjukhemmet i Arboga: undersköterskor, sjukvårdsbiträden, maskin- och vaktpersonal. Beslutet togs med 37 röster mot 26.

Men ibland är det ännu värre. En mångårig medlem i folkpartiet i Umeå fick för en tid sedan ett brev från fackliga utskottet i Umeås socialdemokratiska arbetarkommun. Brevet startade: "Partivän!" Och det fortsatte med att erbjuda denne folkpartist att bli socialdemokratiskt arbetsplatsombud. Jag citerar ur brevet: "Om Du mot våra förhoppningar inte skulle ställa upp som arbetsplatsombud vill vi att Du skickar in bifogade svarstalong senast den 25 februari 1976. I annat fall registrerar vi Dig som arbetsplatsombud."

Den här liberalen hade alltså kollektivanslutits till det socialdemo-

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

kratiska partiet. Och så betraktas det som självklart att han eller hon skall ställa upp i propagandatjänst hos regeringspartiet. I brevet står också: "Valet avgörs på arbetsplatserna." Men att människor på arbetsplatserna fritt skall få ta ställning politiskt är tydligen en främmande tanke. Så sent som för en månad sedan fick ännu en förtroendeman i folkpartiet ett liknande brev från fackliga utskottet i Umeå arbetarkommun.

Vi vet att det historiskt sett finns ett nära samband mellan LO och det socialdemokratiska partiet. Vi vet också att socialdemokraterna ekonomiskt stöds av många fackförbund. Vår och riksdagens kritik gäller inte det. Den riktar sig mot att socialdemokraterna värvar medlemmar kollektivt. Den fackliga solidariteten måste förenas med politisk frihet för individen.

Justitieministern gör tvärtom i sitt interpellationssvar. Han skyller på fackföreningarna i stället för att ta upp den kritik som riktats mot det socialdemokratiska partiet. Facklig solidaritet och politisk frihet!

I dag har det kommit en utomordentligt intressant undersökning som justitieministern kanske ännu inte hunnit läsa eller få del av. En överväldigande majoritet av LO:s medlemmar uttrycker sitt ogillande av kollektivanslutningen, enligt en ny undersökning. Den presenteras i dag av professor Leif Lewin i Uppsala. Han presenterar resultatet av flera års undersökningar av opinionen inom Landsorganisationen. Leif Lewin har som bekant av socialdemokraterna ofta återopats som en stor vetenskaplig auktoritet.

Professor Lewin har intervjuat ett representativt urval av flera tusen LO-medlemmar på olika nivåer. Två tredjedelar av LO-medlemmarna är mot kollektivanslutningen till det socialdemokratiska partiet. Också majoriteten av sektions- och avdelningsledare vänder sig mot kollektivanslutningen. Det är bara folk på central nivå som är *för* anslutningen, hävdar Lewin i sin undersökning. Han konstaterar också i sin undersökning, som alltså läggs fram i dag, att många inte har en aning om att de är kollektivanslutna.

Den här undersökningen innehåller andra saker också. Professor Lewin avlivar där slappa påståenden om att de fackliga ledarna skulle vara pampar och allt det här nedsättande talet om dem. Men han bekräftar samtidigt att en helt dominerande del av LO:s egna medlemmar vill förena den fackliga solidariteten med politisk frihet genom att avskaffa kollektivanslutningen.

Jag vill därför ställa tre frågor till Olof Palme.

För det första: Vad är det för fel på tanken att individen själv bestämmer om han eller hon vill gå med i ett politiskt parti och i så fall i vilket?

För det andra: Hur ser Olof Palme på de konkreta exemplen på hur kollektivanslutningen fungerar i praktiken, där några få personer, ibland med knappa majoriteter, i klump röstar in mångdubbelt fler människor i ett politiskt parti?

För det tredje: Vad tänker Olof Palme som statsminister göra för att se till att riksdagens uttalanden mot kollektivanslutningen respekteras?

Vad tänker Olof Palme som partiordförande göra för att avskaffa kollektivanslutningen?

Folkpartiet kommer inte att mattas i sin kritik mot kollektivanslutningen för att socialdemokraterna söker undvika att svara på den. Vi skall fortsätta att bekämpa kollektivanslutningen så länge som något parti i Sverige fortsätter med denna ovärdiga form av medlemsvärning. Det är också en del av försvaret för fri- och rättigheterna.

Herr talman! För ett liberalt parti är det alltid en huvuduppgift att försvara, förstärka och vidga friheten.

Friheten *försvaret* vi framför allt genom att den överväldigande delen av svenska folket tror på demokratin och röstar på de demokratiska partierna.

Friheten skulle vi *förstärka* genom att effektivt skydda den i grundlagen.

Friheten för hundratusentals människor i Sverige skulle *vidgas* om det socialdemokratiska partiet avskaffade kollektivanslutningen och lät den enskilda människan själv avgöra om hon vill tillhöra något parti, och i så fall vilket.

Vi räknar inte med att i dag i riksdagen få majoritet för vårt förslag om skydd för fri- och rättigheterna i grundlagen. Men vi vet att vi har en mycket stark folkopinion bakom oss som vill ha en sådan reform. Vi kommer aldrig att förtrötas i arbetet att ge friheten det starkaste skydd som vår lagstiftning känner. Folkpartiet skall fortsätta att driva på, även om det måste ske under hård debatt under många år, för att nå ett resultat till gagn för frihet och folkstyre i Sverige.

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! På grund av kammarans arbetsregler får jag gå in redan nu för att ge en replik åt herr Ahlmark.

Jag är helt medveten om att folkpartiet vill fördjupa och förstärka demokratin. Det förnekade jag inte heller på något sätt i förmiddags. Men för att skydda demokratins fri- och rättigheter vill man nu införa bestämmelser som i övrigt verkar begränsande på demokratin, på majoritetsprincipen och på parlamentarismen. Att bestämma vad som skall betraktas som frågor som skall avgöras med ett kvalificerat förfarande vill man överlämna åt ett organ utanför riksdagen, åt lagrådet. 58 ledamöter får möjlighet att skjuta frågan över den period för vilken de är valda. Inom ett stort område av lagstiftningen öppnas möjligheten för en enda ledamot att lägga fram förslag vid behandlingen i kammaran och därmed tvinga fram en lagrådsremiss.

Jag kan förstå att man föreslår sådana åtgärder, om man tror att detta är nödvändigt för att värna fri- och rättigheterna. Men ingenting har inträffat som ger oss anledning att införa bestämmelser om åtgärder av denna typ. De behövs inte heller för att trygga fri- och rättigheterna. Det går att uppehålla dem utan sådana åtgärder. Det har hela det politiska livet här i Sverige visat. Vi är villiga att ytterligare förstärka rättighets-

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

skyddet, och här har tagits ett steg.

Herr Ahlmark och jag har inom fri- och rättighetsutredningen varit eniga om formuleringarna av de bestämmelser som herr Ahlmark karakteriserar som snömos. Skillnaden är att herr Ahlmark dessutom vill införa ett kvalificerat förfaringssätt. Men i stället för detta har jag pekat på två andra saker, nämligen att man skall pröva möjligheterna att tillämpa tryckfrihetsförordningens grepp på hela området av yttrandefrihet – yttrandefrihet i tryckt form och i muntlig form – och dessutom utreda möjligheterna att få tidsutdräkt av det slag som centerpartiet har föreslagit eller i annan form.

Herr AHLMARK (fp) kort genmäle:

Herr talman! Alltid när vi kräver reformer för att fördjupa demokratin ilar Hilding Johansson upp i talarstolen och säger att det sitter en utredning eller att det kommer att sitta en utredning. Vi har haft debatter i fem sex år, och i ungefär 100 inlägg har Hilding Johansson talat om att det här skall vi utreda, och vi skall inte ta beslutet nu – det har alltid varit tanken. Utredning som förhållning har varit den klassiska tekniken för socialdemokratin att försena reformer av våra grundlagar.

Hilding Johansson har i dag hela tiden gått på linjen att kvalificerad majoritet skulle strida mot svensk tradition, mot demokratin och jag vet inte allt. Den kvalificerade majoritetsprincipen finns ju i flera andra frågor. Om vi skall överlåta beslutanderätt till en mellanfolklig organisation – den s. k. EG-paragrafen, som jag vet att Hilding Johansson mycket väl känner till – så gäller fem sjättedels majoritet. Hilding Johansson kämpar ju för att behålla denna paragraf mot kommunisternas krav på att den skall upphävas. Är också herr Johansson nu anhängare av en linje som strider mot demokratin?

Om en riksdagsman skall åtalas på grund av sina yttranden och gärningar under utövande av riksdagsuppdraget krävs det fem sjättedels majoritet. Tycker herr Johansson att det strider mot demokratin att ha den regeln? Troligen inte, eftersom herr Johansson är med på de förslagen.

Vad är det då för fel att i viktigare frågor, som när man skall inskränka yttrandefrihet, mötesfrihet, föreningsfrihet och demonstrationsrätt, ha detta skydd? Varför bara tillämpa det ibland i mindre viktiga frågor och inte när det verkligen bränns för demokratin?

Herr JOHANSSON i Trollhättan (s) kort genmäle:

Herr talman! Felet med det förslag som herr Ahlmark har pläderat för här är att man överlämnar åt ett organ utanför riksdagen – ett organ som riksdagen inte kan påverka och av vilket inte kan utkrävas politiskt, parlamentariskt ansvar – att förklara och avgöra i vilka situationer det kvalificerade förfaringssättet skall tillämpas. Sedan detta organ har förklarat att detta förfaringssätt skall tillämpas skulle, enligt förslaget, 58 ledamöter kunna skjuta över avgörandet till nästa valperiod. De fall som Per Ahlmark åberopade – beträffande vilka jag har samma mening som

han – är speciella, i grundlagen angivna fall. Jag har tidigare här hävdad den meningen att vi borde pröva möjligheterna att i grundlagen föra in skydd för fri- och rättigheterna, så att själva bestämmelserna står i grundlagen. Det är denna skillnad jag vill hävda.

Sedan har jag inte alls avsett att med mitt yttrande försinka en lösning. Men herr Ahlmark vet att jag från början har ställt mig avvisande till denna typ av skyddsåtgärder för fri- och rättigheterna. Jag har inte under behandlingen i utskottet blivit övertygad om att ert förslag är riktigt. Men det finns andra vägar – som vi inte hade möjligheter att ordentligt pröva i fri- och rättighetsutredningen och som jag inte heller finner vara tillräckligt underbyggda i centerpartiets förslag. Varför skall vi då inte utreda dem? Jag vill inte med detta åstadkomma något försinkande. F. ö. stöds dessa krav, såvitt jag förstår, även från folkpartiets sida här i riksdagen.

Herr AHLMARK (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag håller med om att det enda säkra när Hilding Johansson går upp i talarstolen är att han föreslår en ny utredning i författningsfrågor för att förhindra att riksdagen tar en reform. Vi vet att det varit så under hela 1970-talet. Jag har i ett par år suttit i fri- och rättighetsutredningen med Hilding Johansson och haft väldigt trevligt. Jag anade hela tiden att Hilding Johansson till slut skulle komma på att vi behöver en ny utredning. När den blir klar tror jag att Hilding Johansson kommer att marschera upp i talarstolen och säga: Det är ett problem här som inte är löst. Då gör vi en utredning till! Vill man inte ha en lösning fortsätter man att utreda – och så kan man hålla på.

När det sedan gäller lagrådet skall detta inte, enligt vår modell, besluta om innehållet i några lagar utan bara *pröva* om ett förslag till lag innebär begränsningar i någon av de andliga friheterna. Sedan är det riksdagens sak att besluta, men att göra det med ett mer kvalificerat förfarande om det rör sig om frihetsinskränkningar.

Jag har hört att Hilding Johansson talat om att lagrådet här nästan blir en ny första kammare. Men vilka var det då som år efter år slogs för att ha kvar första kammaren och för att förhindra folkviljan att omedelbart slå igenom i riksdagen? Det var socialdemokratin.

Vi fick hålla på i årtal för att få bort första kammaren mot en tredskande socialdemokrati som förhalade den reformen genom att tillsätta utredning på utredning. Jag kan lova Hilding Johansson en sak: Med samma envishet som folkpartiet drev frågan om att få bort första kammaren – och efter 15 års opinionsbildning lyckades det – skall vi nu kämpa för att ge friheten ett effektivt skydd i författningen.

Herr andre vice talmannen anmälde att herr Johansson i Trollhättan anhållit att till protokollet få antecknat att han inte ägde rätt till ytterligare replik.

Nr 149

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

Härefter tillkännagav herr andre vice talmannen att anslag utfärdats om sammanträdets fortsättande kl. 19.30.

Herr BERNDTSON (vpk):

Herr talman! Vänsterpartiet kommunisternas konkreta förslag när det gäller vidgning av och garanti för fri- och rättigheter har redovisats tidigare under debatten. Efter det att de övriga partiernas representanter i denna debattomgång nu redovisat vissa allmänna synpunkter på de problem som främst stått under diskussion vill också jag ta upp några frågeställningar.

Demokratiska rättigheter är alltid en stridsfråga. Folket har aldrig fått några rättigheter utan har alltid måst erövra dem. Det kapitalistiska samhället med dess ojämna inkomst- och förmögenhetsfördelning och med dess klasskillnader mellan arbetsköpare och arbetare tenderar alltid att urholka innehållet i vunna rättigheter. Formellt lika rättigheter blir i realiteten olikheter genom ägandeförhållanden och klasskillnader.

Den borgerliga fri- och rättighetsideologin är abstrakt och formalistisk. Den låtsas inte om att det finns klasskillnader och klassmotsättningar i det borgerliga samhället. Den låtsas som om samhället bestod av alltingen likställda medborgare med gemensamma intressen.

De friheter som nu diskuteras är friheter som bara definieras i förhållande till det allmänna. Vi skall ha frihet att "i tal, skrift eller bild eller på annat sätt meddela upplysningar samt uttrycka tankar, åsikter och känslor". Men den friheten skall bara gälla gentemot staten, inte mot kapitalägarna. På arbetsplatserna ges ingen frihet för arbetarna att bedriva politisk propaganda, men däremot kan ju en företagsledning bestämma sig för vilken agitation *den* vill ha fram. Det är förbjudet för arbetarna att propagera för sina åsikter på sina arbetsplatser, men däremot är det fritt fram för kommersiell reklam.

Vi kommunister kräver en vidgning av yttrande- och opinionsfriheterna till arbetsplatserna. Yttrande- och agitationsfrihet på jobben borde vara en självklar del av demokratiska rättigheter. De andra partierna vägrar att gå in på dessa frågor. Det är på en gång beklagligt och betecknande för dem. Och jag vill här ta tillfället i akt att fråga ledarna för de övriga partierna: Varför vill ni inte grundlagsfästa demokratiska rättigheter för de arbetande på deras arbetsplatser?

Vi kommunister är för en vidgning av de demokratiska rättigheterna och en utökning av yttrandefriheten. Men samtidigt finns det vissa delar som vi menar måste begränsas. Det gäller den kommersiella reklamen och det gäller rashetsande propaganda. Sådana inskränkningar skall kunna göras utan att en reaktionär riksdagsmajoritet skall kunna ha vetorätt mot det.

Moderaterna och folkpartiet har drivit en intensiv kampanj för att det skall krävas en kvalificerad majoritet för inskränkningar i rättigheterna. Deras kampanj har ivrigt backats upp av borgerliga massmedia och fått stöd av såväl Astrid Lindgren som av tidningen Gnistan.

Moderaterna och folkpartiet kräver emellertid inte att det skall behövas någon kvalificerad majoritet för beslut om inskränkningar av de arbetandes yttrandefrihet på arbetsplatserna. Där kräver de inte någon majoritet alls, utan accepterar och försvarar kapitalägarnas envælde. Samtidigt vill de upphäva majoritetens rätt att fatta beslut när det gäller lagstiftning som kan vara ur demokratisk synpunkt både önskvärd och nödvändig. Deras klasständpunkt är här ovanligt genomskinlig.

Det finns tre avgörande skäl mot kravet på kvalificerad majoritet.

För det första: Regler om kvalificerad majoritet innebär å ena sidan att en minoritet ges vetorätt. De innebär å andra sidan att majoriteten befrias från det politiska ansvaret: den kan skylla på minoriteten när den inte genomför vad den är vald till att genomföra.

För det andra: Regler om kvalificerad majoritet för inskränkningar i fri- och rättigheter innebär att bara man har tillräckligt antal riksdagsmän som anhängare så kan kränkningar av demokratin legaliseras. Vad som är fel och odemokratiskt när bara 51 % eller 60 % av riksdagsmännen tycker det, blir plötsligt rätt och demokratiskt när 67 % eller 84 % av riksdagen tycker det.

För det tredje: Regler om kvalificerad majoritet innebär inte alls något verkligt skydd för demokratin. Som jag redan påpekat tidigare i dag, talar de historiska erfarenheterna här sitt tydliga språk.

Det skydd för yttrandefriheten som regeringen föreslagit och utskotts-majoriteten i princip anslutit sig till, trots vissa formuleringsändringar, är otillfredsställande. Begränsningar av yttrande- och informationsfriheten skall enligt såväl regeringens som utskottets förslag få ske "om särskilt viktiga skäl föranleder det". Som skydd har en sådan formulering ett utomordentligt litet värde, även om man enligt en annan paragraf inte får begränsa yttrandefriheten "enbart på grund av --- åskådning". Men också ordet "enbart" ger ju i detta sammanhang utrymme för olika tolkningar. Vad är det för saker som tillsammans med en viss åskådning skall vara nog för ingripanden? Yttrandefrihetsparagrafen är mycket sud-digt skriven, den är en typisk gummiparagraf.

Moderaterna och folkpartiet har i diskussionen hånat regeringens förslag. Herr Ahlmark har vid flera tillfällen karakteriserat det som "snö-mos". Men vad de glömmer att tala om är att de själva är överens när det gäller yttrandefrihetsparagrafens gummiformuleringar och att de – som vårt partis representant i rättighetsutredningen, Lars Herlitz, uttryckt saken – själva beredvilligt slickar i sig snömoset för att få en förevändning för sitt spel med regler om kvalificerad majoritet. Detta är deras genomgående taktik i hela fri- och rättighetsarbetet. Och de har själva varit med om att avvisa det enda hållbara alternativet!

Det alternativet består i att i grundlagen klart anges omfattningen av den yttrandefrihet som riksdagen inte får inskränka och att omfattningen av yttrandefriheten klart anges som en okränkbar grundrättighet. Detta kan ske, som vi föreslagit, genom att man precist anger de ändamål och de omständigheter som får föranleda begränsningar i yttrandefriheten

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

– t. ex. ändamålet att begränsa kommersiell reklam eller att förhindra rashets. Dessa stadganden måste också kompletteras med stadganden som klart anger vilken karaktär begränsningar *inte* får ha, t. ex. att de inte får vara åsiktsdiskriminerande. Ju klarare dessa formuleringar är, desto bättre blir skyddet.

Ett sådant grundlagsskydd utgör naturligtvis heller inte – lika litet som andra paragrafer – något *tillförlitligt* skydd för demokratin. Reaktionsära grupper brukar inte hindras av paragrafer; däremot brukar de kunna avskaffa demokratin över en natt. Ett sådant grundlagsskydd sätter inte heller hela sin tillit till en viss procentsats av riksdagsledamöterna. I stället appellerar den till folkets politiska medvetenhet om vad yttrandefrihet som demokratisk rättighet innebär. För det är, som det sagts redan förut i dag, den politiska och demokratiska kampen som är rättigheternas skapare och rättigheternas upprätthållare och garant. Men denna kamp måste få ett viktigt stöd i en klart, riktigt och demokratiskt formulerad grundlag.

Fru talman! Det var ett enkelt och simpelt budskap herr Ahlmark framförde här nyss – hans tes är väl ungefär den, att det finns 331 demokrater i riksdagen och att den störste av dem är herr Ahlmark! Herr Ahlmark talar inte om vilka som kränkt rättigheterna i detta land. Var det inte exempelvis en liberal regering – dess bättre den enda – som lät militären beskjuta och döda fredliga och obehäpnade demonstranter i Ådalen? Även folkpartiet var ju – det glömmer herr Ahlmark att tala om – medansvarig till de inskränkningar i demokratin under andra världskriget som jag tidigare har berört här i dag. Folkpartiet har också godkänt säporegistreringen, terroristlagen och liknande företeelser. Detta är sanningen, herr Ahlmark. Inget ordflöde i världen kan dölja den.

Fru talman! I vänsterpartiet kommunisternas partiprogram fastslås partiets inställning till demokratin bl. a. i formuleringen:

”Partiet förpliktar sig att delta i och utveckla varje rörelse, som befordrar det arbetande folkets intressen. Det bekämpar varje inskränkning i och slåss för varje utvidgning av folkets demokratiska rättigheter; rätt att med allmän och lika rösträtt välja folkrepresentation, som väljer och vrakar regering; organisations-, mötes- och demonstrationsfrihet; åsikts-, yttrande- och tryckfrihet.”

Detta är vår position. Detta har varit och är vägledande för partiets verksamhet. Vårt parti är förbundet med den svenska arbetarklassen. Arbetarklassen har fått kämpa för att vinna fri- och rättigheter. I den kampen har kommunistiska partiet alltid funnits i främsta ledet. Där finns också vpk i dag, och där kommer partiet att finnas!

Under detta anförande övertog fru tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr justitieministern GEJER:

Fru talman! Jag uppehöll mig i mitt första anförande inte särskilt vid moderaternas fri- och rättighetspolitik. Det kan nu vara lämpligt att rätta

till den underlåtenheten mot bakgrund av herr Bohmans anförande.

Moderaternas förslag liknar folkpartiets till förväxling. Men jag tror att det finns en viktig skillnad mellan dessa två partiets allmänna attityd i rättighetsfrågan. Jag tvivlar inte på folkpartiets goda vilja att undvika missbruk av femsjättedelsregeln. Men jag tvivlar på moderaternas.

Jag skall belysa detta genom att peka på en av de få punkter där moderaterna går fram med ett helt eget förslag. Det gäller skyddet för den privata äganderätten.

Det är naturligtvis viktigt att grundlagen gör klart t. ex. för alla våra egnahemsägare och innehavare av bostadsrättslägenheter att stat och kommun inte kan ta deras bostäder ifrån dem utan att betala ersättning. Och det skyddet ger propositionens förslag.

Men det är stor skillnad mellan ett sådant egendomsskydd och ett skydd som bevarar rådande orättvisor i samhället, ett skydd som gör det svårare för de många i samhället att få det bättre.

Vad innebär då moderaternas förslag? Jo, det säger bl. a. att envar skall äga rätt till skydd för sin egendom. En sådan bestämmelse kan verka tilltalande vid första anblicken men en närmare granskning visar att den kan användas på många sätt.

Det kan t. ex. åberopas mot lagstiftning som ger de anställda ökat inflytande över sin arbetssituation – en sådan lagstiftning kan ju sägas kränka arbetsgivarens egendomsrätt.

Bestämmelsen kan också användas som en spärr mot lagstiftning som vill hindra att enskilda markägare skövlar sin egendom på kommande generationers bekostnad.

Och vad innebär moderaternas regel för allemansrätten, som är en omistlig tillgång för alla invånare i vårt land? Blir den helt plötsligt grundlagsstridig?

Man kan också fråga sig hur det går t. ex. med arvs- och gåvoskatten eller med förmögenhetsskatten. Innebär de också kränkningar av skyddet för privategendom?

Försiktigtvis säger moderaterna inte ett ord om hur den här regeln skall tolkas och användas. Men det är en talande tystnad.

Jag har nämnt den här bestämmelsen om skydd för kapitalägare och andra privilegierade i samhället för att visa att moderaterna inte är trovärdiga när de säger att de med sitt förslag bara vill skydda de medborgerliga fri- och rättigheterna i detta begrepps gängse bemärkelse. De vill också skydda de kvarvarande orättvisorna på de ekonomiska och sociala områdena. Jag har därför litet svårt att ta moderaterna på allvar i den här debatten.

Jag vill sedan rikta mig till herr Ahlmark. Det är ganska svårt att debattera med herr Ahlmark därför att han slår över i sin debatteknik och hetsar upp sig. Och ibland hemfaller han åt lusten att måla allt i svart och vitt. Men verkligheten är ju sådan att alla förslag och ändringar som skall genomföras har både fördelar och nackdelar, och man kan inte bara skjuta in sig på att blåsa upp vissa nackdelar och göra dem

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

så stora att det förefaller som om hela frågan beror på dem.

Herr Ahlmark säger att statsministern och jag många gånger har framhållit att det är sinnelaget bland medborgarna som är avgörande för hur stark demokratin är i ett land. Delar inte herr Ahlmark den uppfattningen? Vi vet ju båda att historien gett många exempel på situationer där det som finns på papperet inte är mycket värt om inte sinnelaget bland medborgarna finns där. Jag förstår inte varför herr Ahlmark i det här sammanhanget vill ta upp detta. Jag skulle vilja fråga om herr Ahlmark har någon annan uppfattning.

Herr Ahlmark vill mena att detta inte är något argument mot att förstärka grundlagsskyddet – han uttryckte det så. Men det har väl heller ingen gjort gällande. Vi är ju rörande överens om att vi skall försöka förstärka grundlagsskyddet så långt det går. Vi har inte åberopat detta om nödvändigheten av ett demokratiskt sinnelag bland medborgarna som något argument i den debatt som vi för nu om metoderna för hur vi skall kunna förstärka grundlagsskyddet – för vi är ju överens om att vi vill göra det.

Nu klagar Ahlmark över att jag och andra har skjutit hårt på herr Ahlmark personligen och därmed också på folkpartiet i debatten om de medborgerliga fri- och rättigheterna – och det är riktigt. Men vi har ju varit tvungna att göra det. Herr Ahlmark! Det står i er partimotion:

”Regeringens förslag innebär att riksdagen med någon enda rösts majoritet över en natt kan upphäva eller inskränka de flesta fri- och rättigheter, t. ex. yttrandefrihet, religionsfrihet och mötesfrihet.”

Det står så i första stycket i er partimotion. Herr Ahlmark har ju nu i dag genom vad han har sagt tagit tillbaka en del av det som står här – inte allt. Det vore bra om herr Ahlmark ville fortsätta att tala om att det inte är riktigt som ni här har skrivit, hur det nu har kommit till.

Herr Ahlmark säger i dag att vårt förslag innebär vissa utvidgningar och förstärkningar av grundlagsskyddet. Ja visst, det vet vi alla att det gör. Det är alltså ett litet erkännande av hur felaktigt yttrandet i partimotionen är. Och i dag undvek herr Ahlmark mycket noga att använda uttrycket att vi vill upphäva rättigheter – han säger nu ”inskränka”. Det är ju det frågan gäller. Om vi åtminstone kunde diskutera det på ett litet sakligare och lugnare sätt och erkänna att det är stora svårigheter när det gäller att kunna få ett tillfredsställande och heltäckande skydd för de medborgerliga fri- och rättigheterna.

Det är ju bara det att vi har föreslagit olika metoder. Men det är metoderna vi diskuterar, och då skall vi väl inte behöva stå och beskylla varandra för att vilja upphäva fri- och rättigheterna, när vi diskuterar, var och en från sin utgångspunkt, hur vi tror att vi skall få det starkaste skyddet för dem. Jag har inte i och för sig menat annat än att jag tror att folkpartiet föreställer sig att dess metod skulle vara överlägsen vår. Men jag har i mitt första inlägg försökt påvisa de rent sakliga konsekvenser som den medfört och som jag inte tror att folkpartiet heller

gärna vill ha. Om det sedan är så att den argumentationen inte har gått hem och att ni inte kan vika från det förslag som ni nu står för, så må det väl vara en sak för sig.

Vad det gäller är ju att det inte finns vare sig ond vilja eller några baktankar i vare sig ert eller vårt förslag om metoderna för att göra inskränkningar i de mänskliga fri- och rättigheterna. Också ni vill ju att man skall kunna göra sådana inskränkningar. Det är inte för att komma åt medborgarna som man skall göra dessa inskränkningar, utan det är för att man skall kunna skydda andra viktiga rättigheter i samhället som kommer i kollision med dem som vi nu skall skriva in i grundlagen. Vi måste ha ett sätt att täcka in de inskränkningar som redan i dag finns i de gällande lagar som nu skall flyttas in i grundlagen, att se till att det finns en möjlighet att även i framtiden ha skydd för andra viktiga rättigheter som inte står i grundlagen.

Sedan rycker herr Ahlmark loss en mening – och jag tycker det är ett typiskt och beklagligt exempel – och säger att jag har talat om en liten grupp rättigheter. Därmed vill han liksom göra gällande att jag skulle uttala mig om rättigheternas *kvalitet*. Det var endast fråga om rättigheternas *kvantitet*, herr Ahlmark.

Herr FÄLLDIN (c) kort genmäle:

Fru talman! Herr Ahlmark vände sig i ett avsnitt av sitt anförande direkt till mig, och jag skall ta upp de saker som han, såvitt jag förstår, vill ha besked om.

Herr Ahlmark hänvisar till att våren 1973 väckte folkpartiet och centerpartiet gemensamt en partimotion som jag hade undertecknat, och det är alldeles riktigt. Jag har motionen här – det är motionen 1880. Herr Ahlmark säger att arbetsgruppen föreslog kvalificerad majoritet när riksdagen beslutar om lagar och inskränkningar. Det är alldeles riktigt att vi gjorde det, men vi sade också i motionen följande:

”Vi vill uttryckligt framhäva att folkpartiets och centerns riksdagsgrupper inte till alla delar känner sig bundna av det utkast till kapitel 2 som framläggs i bilagan.”

Det är alltså den till motionen fogade bilagan som avses.

Detta var ju ganska självklart, och herr Ahlmark har själv dragit konsekvenserna av det i sitt utredningsarbete, eftersom det som står i den här motionen gällde en kvalificerad majoritet med två tredjedelar. Herr Ahlmark har inte känt sig bunden av det utan valt fem sjättedelar.

Sedan står det också i denna motion som jag undertecknat – och jag skulle minnas mig mycket om inte Per Ahlmark hade ett ganska stort inflytande på hur den motionen slutligen skulle se ut: ”I den allmänna debatten om rättigheterna kommer troligen uppslag att föras fram som utskottet kan ta fasta på. Vi välkomnar kritiska och konstruktiva kommentarer till arbetsgruppens förslag.” Och slutligen heter det: ”Målsättningen för centern och folkpartiet är att vår nya regeringsform så väl och så genomtänkt som möjligt skall skydda de medborgerliga fri-

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter
i grundlag*

och rättigheter som är grundläggande för den svenska demokratin.”

Det är väl ändå så, Per Ahlmark, att det som står här och som jag hänvisat till ger utrymme för båda partierna att överväga metoderna. Men vi är reservationslösa beträffande målsättningen, nämligen att man så väl som möjligt skall skydda de medborgerliga fri- och rättigheterna som är grundläggande för den svenska demokratin.

Det var det avsnittet.

När herr Ahlmark därefter ser på vad vi har föreslagit säger han: Det är ju samma enkla majoritet som beslutar båda gångerna eftersom det inte krävs val emellan och heller inte kvalificerad majoritet. Och framför allt har denna majoritet, som kan bestå av en enda röst, möjlighet att först besluta att en lag inte inskränker friheten och sedan ta lagbestämmelser som begränsar friheten.

Som jag har lärt känna Per Ahlmark strävar han efter att hålla isär värderingar och omdömen å ena sidan och fakta å andra sidan. Därför utgår jag från att Per Ahlmark inte har lagt märke till vad vi klart säger ut i förslaget till 17 § i 8 kap. Jag läser upp första meningen i den paragrafen:

”Lag av sådant innehåll som avses i 1 § stiftas” – det reglerar alltså de här fri- och rättigheterna – ”genom två beslut.”

Det står alltså: ”stiftas genom två beslut”. Om det inte är så att Per Ahlmark har undgått att lägga märke till denna klara lagregel, så påstår herr Ahlmark att riksdagen med öppna ögon skulle bryta mot en klar regel i grundlagen. Men, Per Ahlmark, om vi här i kammaren har den uppfattningen att riksdagen med öppna ögon medvetet bryter mot klara regler, vad har det då för värde att vi försöker åstadkomma klarhet i grundlagen? Jag utgår alltså nu ifrån att Per Ahlmark inte har haft tillfälle att ta del av den klara lagregel som vi föreslår.

Sedan gällde det omfattningen av å ena sidan folkpartiets och moderaternas förslag och å andra sidan centerns förslag. Det går inte att förneka att det är ett kvalificerat förfarande som vi föreslår. Men därtill kommer – utöver skyddet för de viktiga reglerna om demonstrationsrätt, yttrandefrihet osv. – att vi har tagit med hela kap. 2 där individers frihet kan begränsas genom att man ändrar barnavårdslag, omsorgslag, lagen om frihetsberövande, egendomsrätt och upphovsrätt. Hur kan någon då säga att centerns förslag på ett sämre sätt skyddar de borgerliga fri- och rättigheterna, när vi med vår metod kan ta in ett vidare fält av fri och rättigheter.

Herr HERNELIUS (m) kort genmäle:

Fru talman! Eftersom Gösta Bohman har tillfälle att gå in i debatten senare i samband med en ny partiledarrunda skall jag passa på tillfället att besvara justitieministerns frågor.

Justitieministern har tydligen tyckt att han ägnat liten uppmärksamhet åt de moderata motionerna, och när han då tog ett grepp ner i motionssäcken råkade han få tag i den moderata motionen om ersättnings-

frågorna vid egendomsförlust. Och då gjorde justitieministern ett ganska märkligt uttalande. Han frågade först: Hur stämmer moderaternas krav på skälig ersättning vid expropriation eller annat liknande förfarande med allemansrätten? Jag måste säga att jag aldrig hört talas om att någon begärt expropriationsersättning med användande av allemansrätten, som ju är ett skydd. Och redan i ordet allemansrätt ligger ju att den inte kan ligga till grund för några enskilda ersättningsanspråk av det slag som är vanligt.

Hur går det med arvs- och gåvoskatten? frågade justitieministern sedan. Ja, här talar vi väl inte om skattelagstiftningen; den brukar ju normalt inte heller förekomma i sådana här debatter. Men det är klart att om det skulle i något departement förberedas rent konfiskatoriska skatter, så kan ju frågan från principiella synpunkter få en annan valör och betydelse.

Vidare frågade justitieministern om arbetsrätten och nya bestämmelser där skall ligga till grund för ersättningsanspråk. Nej, så har väl ingen uppfattat läget normalt. Men där vill jag göra det undantaget, att om regeringen avser att lägga fram Meidnerförslaget, som ju innebär att enskilda genom lag skall avstå viss egendom till tredje man, så kan det bli fråga om ersättning för egendomsförlust, vilket också uttryckligen har påpekats i den moderata motionen.

Så var det med den saken, herr justitieministern. Jag är litet överraskad över inlägget.

Herr AHLMARK (fp) kort genmäle:

Fru talman! Det är alldeles riktigt som Thorbjörn Fälldin säger, att vi inte var bundna. Däremot var den bärande principen i motionen, som också herr Fälldin undertecknade, just den kvalificerade majoriteten för att hindra att en enkel majoritet skulle kunna besluta om frihetsinskränkningar.

Svagheten med centerns nya linje är att det är samma enkla majoritet som beslutar ena gången och som nästa gång beslutar om inskränkningar, sex månader senare. Det är precis samma riksdagsmän, inget val mellan de båda gångerna, ingen möjlighet att gå ut till folket i ett val. Många gånger är det faktiskt också oklart och kan bli en politisk stridsfråga huruvida en lag är en inskränkning i de friheter som nämns i grundlagen. Följer man centerns linje är det då riksdagen som tolkar detta. Med enkel majoritet kan riksdagen då säga att detta inte är en sådan lag som inskränker friheter och anta lagen på en gång. Det går inte med vårt system. Vi har ett skydd mot ett sådant övergrepp.

Det var en helt ny ton i justitieministerns tal nu i jämförelse med alla andra tal han har hållit, inklusive det han höll på förmiddagen. Han sade nu mycket bestämt att han inte tvivlar på folkpartiets goda vilja. Bra! Säg det till Hilding Johansson, som sade att vi har lagt fram det här förslaget för att hindra reformer i framtiden och liknande! Det var bra att Hilding Johansson rättades av justitieministern.

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

Jag har här några tal av statsministern och justitieministern. Det skulle bli en "minoritetens diktatur", sade Lennart Geijer på ett ställe. På ett annat ställe skulle vårt förslag stå i "dålig överensstämmelse med de grundläggande demokratiska principerna". I ett annat anförande säger statsministern, som just anlänt till kammaren, att vårt förslag "är helt främmande för vårt styrelseskick".

Nu säger justitieministern att det bara rör sig om tekniska skillnader och att man inte kan ifrågasätta folkpartiets goda vilja. Jag utgår därför från att ståndpunkterna i dessa tal är förlegade och att vi kan lägga talen åt sidan.

Justitieministern frågade om jag delade hans mening att det demokratiska sinnelaget hos medborgarna är grunden för demokratin. Ja, visst gör jag det. Det sade jag många gånger i mitt anförande. Vi har ständigt varit överens om att i ett läge där inte medborgarna och deras representanter i riksdagen står för demokrati hjälper det inte hur bra grundlag man har. Och i ett läge där en överväldigande majoritet av medborgarna står för frihet och folkstyre spelar det inte heller så stor roll vilket skydd man har. Det är just i krislägena, i den grå zonen, då upphetsade opinioner eller ett spänt utrikespolitiskt läge trycker på för att göra inskränkningar i friheterna, som man behöver det bästa skydd som vår lagstiftning känner, alltså i författningen.

Nu medger justitieministern att det här inte är något skäl mot grundlagsskydd. Det är utomordentligt bra att justitieministern säger det. Här har herr Geijer på möte efter möte sagt att detta är avgörande och anfört det som skäl mot det författningsskydd som vi vill ge de andliga friheterna. Men nu säger alltså justitieministern: Argumentet om medborgarnas sinnelag är icke något skäl mot att ge de grundläggande fri- och rättigheterna ett reellt skydd i den svenska författningen.

Regeringens förslag ger inte något reellt skydd för dessa fri- och rättigheter. Lennart Geijer sade att jag hade ändrat mening på denna punkt. Jag vore glad om jag kunde göra det. Men lagtexten är fylld av så luddiga formuleringar att den som läser den klart inser att man i ett krisläge bara har att säga att det gäller ett särskilt ändamål såsom "allmän ordning och säkerhet" eller "rikets säkerhet", något som är "godtagbart i ett demokratiskt samhälle" osv.

Jag upprepar att en lag som för några är ett hot mot den fria åsiktsbildningen, vilket er lagformulering är, kan andra godta, eftersom "den fria åsiktsbildningen" kan påstås vara garanterad på annat sätt, genom tryckfriheten. Därmed kan man t. o. m. i realiteten upphäva en frihet. Man kan nämligen säga att tryckfriheten är garanten och avskaffa övriga delar av denna frihet, yttrandefriheten eller vad det kan vara.

Mötes- och demonstrationsfriheten kan upphävas för "rikets säkerhet". Vad innebär det? I ett läge då vi utsätts för stark press av främmande makt kommer en sådan formulering att öppna alla möjligheter. Det räcker med att en regering och en riksdagsmajoritet säger att rikets säkerhet kräver att demonstrationsrätten avskaffas eller att föreningsfriheten upp-

hävs eller att mötesfriheten till största delen försvinner. "Rikets säkerhet", vad är det? Det är ju bara en snömosformulering!

I sådana lägen, när demokratin verkligen är pressad, duger det inte, menar vi därför, med sådana här kautschukartade ordvändningar. Då måste man ha ett starkare skydd. Vi har lagt fram en lösning som innebär att det för ett beslut om inskränkning krävs fem sjättedels majoritet eller också två beslut med val emellan.

Fru JACOBSSON (m):

Fru talman! De medborgerliga fri- och rättigheterna kan skyddas på olika sätt och på olika stadier. Det har förvånat mig att man i dag nästan enbart har talat om skyddet vid antagandet av en ny lag. Även om man har exempelvis regler om majoritet i kammaren i dessa frågor återstår ett annat skede i vilket rättigheterna behöver skyddas. Det skede jag syftar på är rättstillämpningen.

Jag har, fru talman, under den allmänna motionstiden lämnat in en motion om författningsdomstol, och den har behandlats av konstitutionsutskottet i samband med propositionen 1975/76:209 om fri- och rättigheter i grundlag. Ett enigt utskott avstyrker min motion med följande motivering: "Den tanke på en specialdomstol för lagprövningsfrågor, en författningsdomstol, som väcks i motionen 1975/76:897, saknar f. n. all aktualitet i vårt land." Jag vill påstå att frågan om författningsdomstol är aktuell.

En författningsdomstol skulle utöva judiciell kontroll över lagars och förordningars grundlagsenlighet, alltså utöva lagprövning. – Korrekt borde det heta normprövning eftersom lagar numera endast skall beteckna riksdagens produkter. Jag talar i fortsättningen i alla fall om lagprövning, eftersom termen är inarbetad.

Menar man att frågan om inrättande av en författningsdomstol är viktig och aktuell beror det på att man anser att lagprövning är viktig och att sådan bäst utövas av en författningsdomstol.

I reservationen 26 av herr Björck i Nässjö och herr Hernelius yrkas att lagprövningsrätten skall inskrivas i grundlagen. Jag ansluter mig till det i reservationen framställda yrkandet men menar att lagprövningsrätt inte kan fungera annat än genom en författningsdomstol. Reservationen innebär enligt min uppfattning att man har tagit ett steg i rätt riktning men att man borde ha gått ett steg längre.

Frågan om lagprövningsrätt och frågan om författningsdomstol är intimt förknippade. Vi har redan en viss lagprövning i svensk rätt, inte genom uttryckligt stöd i lag utan genom att sådan praxis har utbildat sig i domstolarna. En svensk domstol anser sig ha både rätt och skyldighet att sätta en föreskrift åt sidan om denna inte överensstämmer med gällande grundlag. Det har emellertid varit en sällsynthet att en svensk domstol har behandlat frågan om grundlagsenligheten hos av riksdagen antagen lag. Endast två fall har noterats och i intet av dessa fall fann man grundlagsstridighet föreligga. En viss prövning har dock skett av

lokala föreskrifter beslutade av kommuner och länsstyrelser och av författningar beslutade av regeringen.

Vikten och nödvändigheten av en fungerande lagprövningsrätt angår medborgarnas fri- och rättigheter i mycket hög grad. En prövning skulle avse frågan om en i grundlagen inskriven fri- och rättighet har blivit åsidosatt i lag eller förordning.

Framför allt två omständigheter aktualiserar frågan om lagprövningen. Den ena är ökningen av lagstiftningstakten. Jag skulle egentligen inte behöva orda närmare om den här i kammaren. En speciell sida av den höga lagstiftningstakten vill jag emellertid dra fram. Risken för att en inskränkning i en rättighet skall glida förbi och bli lagfäst finns. Den tidsbrist som vi alla arbetar under gör att man i synnerhet då det gäller till omfånget större lagarbeten går in med punktvis granskning. Remissinstanser har kort tid till sitt förfogande och skjuter in sig på några speciella, iögonfallande frågor. Även propositioner framläggs ofta under tidspress. I motioner tas ofta upp enbart de frågor som remissinstanserna har aktualiserat. Vid utskottsbehandlingen granskas i första hand de frågor som tidigare aktualiserats. Vi har ett system med punktvis granskning och granskning av granskning. Det kan finnas vita fält emellan. Det är realistiskt att räkna med att en tagen lag på någon punkt fått en olycklig formulering, som kan tolkas som en inskränkning av en rättighet.

Allt det här skall ses i ljuset av att rättigheterna inte är konturskarpa. Tillåten inskränkning är definierad i spärregeln i regeringsformen 2:12. Det heter att begränsningar endast får ske "för att tillgodose ändamål som är godtagbart i ett demokratiskt samhälle". Vidare enligt samma paragraf får en begränsning aldrig bli ett hot mot fri åsiktsbildning och får inte ske "enbart på grund av politisk, religiös eller annan åskådning".

Dessutom skall man komma ihåg att kretsen av grundlagsskyddade rättigheter väsentligt kommer att ökas till följd av den lag som vi om en stund kommer att rösta igenom.

Risken är därför uppenbar att inte så sällan någon enskild människa i framtiden kommer att mena att en domstol tillämpat en lag så, att en rättighet har kränkts.

Fri- och rättighetsutredningen var inne på linjen att lagprövningsrätten var väsentlig, och man föreslog att skriva in den i grundlagen. Men man ville samtidigt formulera den så, att den endast skulle leda till underkännande av en lag i mycket klara fall. Man föreslog att en lag skulle kunna sättas åt sidan endast om den *uppenbart* stred mot en grundlagsbestämmelse. Uppenbarhetsrekvisitetet blev starkt kritiserat av remissinstanserna. I propositionen togs stadgandet om lagprövningsrätt bort.

Nu behandlar man frågan i propositionen så här. Departementschefen förordar i sitt yttrande att uppenbarhetsrekvisitetet skall gälla lagar och av regeringen antagna förordningar. Övriga föreskrifter, menar departementschefen i sin kommentar, skulle däremot kunna sättas åt sidan utan att kollision med högre föreskrifter var uppenbar. Dessutom framför departementschefen synpunkten att en domstol skall företa lagprövning

endast om en påstådd normkonflikt uttryckligen åberopats. Det här betyder med andra ord att en svensk domstol enligt motivuttalanden till lagen inte skulle ha *skyldighet* att pröva grundlagsenlighet, bara ha *möjlighet* att göra det om en part väckt domstolens uppmärksamhet på förhållandet.

Granskar man så remissyttrandena över lagprövningsrätten, faller det i ögonen en intressant omständighet. Den tveksamhet som uttalas mot själva lagprövningsrätten beror till mycket stor del på en ovisshet om vilket organ som skulle kunna utöva den. Man hyser farhågor för att domstolens bedömning av en rättighets grundlagsenlighet skulle bli en politisk värdering, och därför diskuterar man i första hand vilket organ som skulle kunna anförtros denna politiska värdering.

Jag är också rätt övertygad om att det skulle bli politiska värderingsfrågor vid lagprövningen. Men då vill jag ställa frågan: Är det i så fall bättre att låta det förbli vid det gamla, dvs. att utan att ha tagit in bestämmelserna i grundlagstexten lämna åt de allmänna domstolarna att göra politiska värderingar vid lagprövningen? Är det verkligen bra? Är det inte i stället så att politiska värderingar vid de allmänna domstolarna skulle kunna leda till två olika utvecklingar? Antingen skulle tillsättningarna till de allmänna domstolarna politiseras eller skulle domarna vid de allmänna domstolarna inte våga ge sig in på politiska ställningstaganden och hela lagprövningsinstitutet skulle komma att falla bort. Detta är ett val mellan Schylla och Karybdis. Båda vägarna är lika olyckliga.

Nu säger man i betänkandet att därför måste lagprövningen inskränkas till att skydda de demokratiska värdena endast i krisbetonade lägen. Domstolarna kommer, heter det, "i extraordinära lägen att kunna ingripa till skydd för de grundläggande demokratiska fri- och rättigheterna med all den auktoritet som tillkommer ett opartiskt, opolitiskt rättsväsen".

Enligt min uppfattning ligger det en stor fara i det synsättet. Jag ifrågasätter om det är realistiskt att räkna med att grundläggande fri- och rättigheter endast skulle hotas plötsligt i ett extraordinärt läge. Ligger inte i stället den största faran i en smygande utveckling mot en långsam uppluckring av fri- och rättigheterna? I så fall är det av allra största vikt att lagprövningsrätten utövas av ett organ som på ett relativt tidigt stadium kan gripa in i en sådan utveckling. Därför borde lagprövningsrätten anförtros ett organ som är självständigt och som kan förväntas handla med ett visst mått av mod och handlingskraft. För en sådan lagprövningsrätt synes en författningsdomstol vara bättre lämpad än allmänna domstolar och förvaltningsmyndigheter.

Sedan kan man givetvis diskutera – och det är egentligen en andrahandsdiskussion – hur en författningsdomstol skulle vara sammansatt. Man kan diskutera om den borde vara permanent eller tillfällig, och man kan diskutera hur stort inslaget skall vara av fackdomare resp. lekmannadomare. Den diskussionen bör givetvis föras och föras noggrant.

Sammanfattningsvis skulle jag vilja säga att det vore åtskilligt att vinna

genom att lägga lagprövningsrätten på en härför särskilt inrättad författningsdomstol. Lagprövningen skulle kunna bli effektiv. De vanliga domstolarna skulle befrias från en obehaglig uppgift, och förvaltningsmyndigheterna, som ju står i ett principiellt lydtnadsförhållande till regeringen, skulle slippa en ännu obehagligare uppgift. Man skulle få garantier för en enhetlig och konsekvent bedömning av hithörande frågor.

Fru talman! Jag ställer inte något yrkande i dag, men jag hoppas att då man utreder lagprövningsfrågan man samtidigt och tillsammans med den tar upp frågan om inrättande av författningsdomstol till seriös behandling.

Herr ÅKERLIND (m):

Fru talman! Det är flera frågor som behandlas i föreliggande betänkande som jag i och för sig gärna skulle vilja säga något om, men jag skall begränsa mig till frågan om kollektivanslutningen. Det kan vara intressant att något beröra vad som har sagts i den frågan tidigare.

Redan 1934 väcktes motioner i riksdagen i frågan. I en motion i första kammaren, nr 243, av herrar Fritiof Gustafson och Bernhard Nilsson sägs bl. a. följande:

”Rätten till fri personlig avgörelse i det folkstyrda samhället kan äventyras på olika sätt. Riktningar kunna uppstå, vilka med våldsamma medel vilja undertrycka den fria åsiktsbildningen och kasta den lagliga ordningen över ända. Folkstyret kan omöjligen godtaga sådana riktningar. Individens obundna, politiska bestämmanderätt kan emellertid förkvävas eller i vart fall göras i hög grad illusorisk genom att han utsättes för otillbörliga påtryckningar även i andra former, främmande för den fria övertalning och diskussion, som äro demokratins livsluft. En sådan form av otillbörlig påtryckning utgör den metod för medlemsvärkning, som på socialistiskt håll – i främsta rummet av socialdemokraterna – praktiseras genom den s. k. kollektivanslutningen av fackföreningar.”

I en tid när demokratin hotades i stora delar av Europa skrevs alltså denna motion. Den vill med det av mig refererade avsnittet visa på att det finns även icke våldsamma tendenser till inskränkningar av den demokrati och fria åsiktsbildning som vi har.

I motionen anförts ett antal exempel på hur det har gått till redan på 1930-talet vid kollektivanslutning. Efter att ha anförts dessa exempel säger man:

”Att dessa exempel på politisk tvångsrekrytering skulle ha något gemensamt med demokratisk samhällsuppfattning lär ingen kunna leda i bevis. Metoden att utan den enskildes samtycke eller mot hans bestämt deklarerade vilja mantalsskriva honom i ett visst politiskt parti förekommer väl i de diktaturstyrda staterna men är – eller borde i vart fall vara – främmande för de rätts- och frihetsbegrepp, som uppbära de västerländska demokratierna.”

Man fortsätter:

”På socialdemokratiskt håll försvaras kollektivanslutningen under hän-

visning dels till det historiska sambandet mellan fackföreningsväsendet och det socialdemokratiska partiet, dels till den faktiska, allttjämt levande intressegemenskapen mellan de båda rörelserna. Intetdera av argumenten är från folkstyrets synpunkt hållbart. Att ett missförhållande är historiskt grundat utgör självfallet icke något motiv för dess bevarande. Endast för en doktrinärt radikal åskådning kan en sådan onaturlig konservatism te sig acceptabel.”

Jag ville citera detta dels därför att det är väl formulerat, dels därför att mycket gäller än i dag av det som sades. Motionen mynnar ut i ett krav på en skyndsam utredning samt framläggande av förslag till lagstiftning som förhindrar fackliga organisationers eller andra yrkesorganisationers kollektivanslutning till visst politiskt parti.

I en annan motion samma år, undertecknad av ett antal folkpartister, krävs också att man skall få en allmän reglering av de fackliga sammanslutningarnas ställning, organisation och verksamhet med bl. a. följande motivering: ”Visserligen är den fackliga föreningsrätten en medborgerlig rättighet, som helt och fullt måste lämnas oförkränkt. Men föreningsrättens numera i vårt land allmänt erkända grundsats kan ingalunda anses innebära, att den lämnas fri från varje laglig reglering. Ett sådant anspråk står icke i god överensstämmelse med de principer, som kommit till användning å andra närliggande områden. Minst av allt får föreningsrätten urarta till ett mot den enskilde riktat tvång. Konsekvenser av denna art äro oförenliga med ett demokratiskt samhällsskick och strida mot den medborgarfrihet, som varje demokratiskt parti ej minst i vår tid har till uppgift att värna. Såsom en sådan konsekvens måste utan all tvekan betecknas, då tillhörigheten till en facklig organisation förbindes med mer eller mindre förtäckta villkor om politiskt ståndpunkts-tagande och de fackliga organisationerna på denna väg underordnas ett visst politiskt parti. Att den enskilde medborgarens politiska åsiktsfrihet, som utgör en grundpelare för varje demokratisk samhällsordning, på detta sätt kringskäres, måste anses utgöra en allvarlig fara för demokratiens bestånd.”

De här motionerna ledde till andra lagutskottets utlåtande nr 52 år 1934. Det hemställdes att riksdagen måtte anhänga ”att Kungl. Maj:t ville låta verkställa en allsidig och förutsättningslös utredning” angående de här frågorna.

Utskottet anförde bl. a.: ”Att sålunda utan den enskildes uttalade samtycke inregistrera honom i ett politiskt parti synes emellertid icke stå i god överensstämmelse med den politiska självbestämningsrätt, som bör tillkomma varje medborgare. Den enskilde fackföreningsmedlemmens reservationsrätt torde knappast upphäva de olägenheter, som äro förbundna med den kollektiva anslutningen. En allsidig och förutsättningslös utredning i förevarande spörsmål synes därför vara av behovet påkallad.”

Detta uttalades alltså av ett riksdagsutskott och bifölls av riksdagen för 42 år sedan. Fortfarande har ingenting hänt. Socialdemokraterna fort-

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

sätter att vara halsstarriga.

När frågan behandlades i riksdagen 1934 bifölls utskottets hemställan med 42 röster mot 25 i första kammaren och med 79 röster mot 78 i andra kammaren. 16 ledamöter av andra kammaren avstod från att rösta.

Den skrivelse från riksdagen som beslutet ledde till anmäldes i statsråd först den 30 december 1946, alltså 12 1/2 år senare. Då beslöts att skrivelsen inte skulle föranleda någon åtgärd.

I en motion år 1950, undertecknad av åtta folkpartister, begärs också lagstiftning innebärande förbud mot kollektiv anslutning av organisationers och föreningars medlemmar till politiska partier.

Detta visar att dessa frågor har varit uppe i riksdagen flera gånger. Vid olika tillfällen har från dels högerhåll, dels folkpartihåll – och även från centerhåll, 1965 – talats om lagstiftning, vilket moderaterna nu under ett flertal år har krävt, för att komma till rätta med dessa förhållanden.

I en motion i andra kammaren år 1965 av 13 centerpartister med herr Hedlund som första namn är man inne på samma tankegångar.

När frågan var uppe vid 1950 års riksdag uttalade bl. a. SACO i ett remissvar att fackföreningsrörelsen borde finna med sina intressen mest förenligt att själv stadga förbud mot kollektivanslutning till politiskt parti.

Jag instämmer helt i den uppfattningen.

Många intressanta uttalanden har gjorts i första lagutskottets utlåtande nr 21 år 1950 i den här frågan. Var och en som är intresserad kan läsa dem.

I centermotionen från 1965 sägs bl. a.: "Det kan inte råda någon tvekan om att orden 'ingens samvete tvinga eller tvinga låta' " – i 1809 års regeringsform – "i vår tid måste tillämpas jämväl på det politiska området till skydd för vad som sammanfattningsvis kan benämnas medborgarens politiska integritet."

Man berör möjligheterna att lagstifta i de här frågorna och anför bl. a. att genom lagstiftning förbättrade förhållanden troligen kan nås. Man föreslår emellertid en utredning och anför att en sådan inte behöver leda till lagstiftning men möjligen kan läggas till grund för "en praxis rörande den politiska integritetens hederskoder".

Motionen avslogs av riksdagsmajoriteten, men i en borgerlig reservation, som tillstyrkte bifall till motionen, framhölls:

"Alla partier bör vara angelägna att respektera principen att varje svensk man och kvinna själv bör få avgöra om han eller hon vill vara medlem i ett parti och i så fall i vilket parti."

Sedan år 1965 har jag själv tagit upp kollektivanslutningen vid flera tillfällen och inte utan skäl. Det har t. o. m. gått så långt att jag som medlem i en fackförening vid ett tillfälle blivit kollektivansluten till det socialdemokratiska partiet samtidigt som jag satt som riksdagsman för dåvarande högerpartiet, nuvarande moderata samlingspartiet. Det här är, som herr Olsson i Stockholm sade, en realitet för oss som är fackanslutna.

Justitieminister Geijer sade tidigare i debatten: Vi socialdemokrater

har alltid värnat om demokratin och vi kommer alltid att göra så. Då vill jag fråga vad herr Geijer lägger in i ordet demokrati. Är det demokratiskt att arbetarna själva skall få bestämma sin politiska anslutning?

Herr Arne Geijer var tidigare uppe i debatten. Han sade några mycket intressanta saker. När alla de socialdemokratiska ledamöter som instämde med honom läser protokollet är det säkert många som ångrar sitt instämmande. Han sade bl. a. att de borgerliga vill förhindra eller i varje fall försvåra fackföreningarnas arbete. Det går inte att bevisa med något! Man talar om spöken; det uttalandet var sällsamt spöklikt. Det är i stället så att när en fackförening står fri från politiska bindningar arbetar den bättre. Jag vet det av egen erfarenhet, och jag tror att det gäller alla fackföreningar.

Herr Arne Geijer gjorde också gällande att fackföreningsrörelsen inte har tagit skada av kollektivanslutningen. Jo, det vill jag påstå av egen erfarenhet att det har fackföreningsrörelsen gjort.

Vidare säger herr Geijer att de lokala fackföreningarna skall ha rätt att fatta egna beslut. Men varför drar då inte herr Geijer den slutsatsen att den enskilde skall ha rätt att fatta egna beslut? Varför skall man föra upp det på ett högre plan? Varför skall inte den enskilde vara suverän att bestämma vilken åsikt han skall ha utan i stället kollektivanslutas? Herr Geijer säger vidare: Ingen kollektivanslutning har skett utan att en klar reservationsrätt har förelegat. Jo, det har visst skett, åtskilliga gånger. Det finns säkerligen hundratusentals kollektivanslutna i det här landet som inte vet om att de är kollektivanslutna. Var är deras reservationsrätt?

Herr Geijer säger vidare att det också är klandervärt att kollektivt ansluta människor till en ideell organisation, om det är klandervärt att ansluta personer till socialdemokraterna. Ja, det håller jag med om, men när jag tidigare i olika debatter har tagit upp det förhållandet att det är teoretiskt möjligt för vilken organisation som helst att ansluta hela sin medlemskår till något annat politiskt parti eller till någon ideell organisation har det sagts, att det är någonting helt omöjligt – det kan inte förekomma. Nej, det kanske inte kan förekomma, eftersom det finns vettigare människor som diskuterar det här än i de socialdemokratiska fackföreningarna, där en socialdemokratisk majoritet kan se blint till partiet och strunta i allt annat.

Arne Geijer säger vidare att det är ett eko från en svunnen tid när man kräver ett avskaffande av kollektivanslutningen. Samtidigt talar han om den svunna tid när en arbetsgivare kunde begära att en anställd skulle byta namn. Samtidigt som herr Geijer med rätta fördömer det förhållandet i det förgångna försvarar han att fackföreningarna nu, år 1976, bestämmer vilket parti den enskilde medlemmen skall tillhöra. Det är verkligen ett eko från en svunnen tid att nu hålla fast vid ett sådant förfarande.

Vi känner samhörighet, sade herr Geijer, fackligt och politiskt mellan LO och socialdemokraterna. Ja, herr Geijer känner säkerligen samhö-

righet med socialdemokraterna, eftersom han är socialdemokrat. Men vi är hundratusentals medlemmar i LO som inte delar herr Geijers uppfattning. Personligen känner jag den största samhörigheten med moderaterna, eftersom jag är moderat. En annan person kan känna samhörighet med folkpartiet därför att han är folkpartist eller med centerpartiet därför att han är centerpartist.

Herr Geijers uppfattning är tyvärr typisk för många socialdemokrater, som inte kan inse att det kan finnas några som har en annan uppfattning än de själva och som försöker tvinga arbetskamrater att dela deras åsikter, bl. a. genom kollektivanslutningen. Det är odemokratiskt. Det är tråkigt att det fortfarande finns så många socialdemokrater som inte inser det.

Justitieministrern sade att man med hänvisning till föreningsfriheten skall slå vakt om kollektivanslutningen. Han kryper alltså bakom föreningsfriheten. Men varför inte tillåta föreningsfrihet för den enskilde? Varför skall man tvinga den enskilda personen att kollektivanslutas genom beslut av andra? Det hade säkerligen varit annat ljud i skällan om det varit fråga om kollektivanslutning till ett nazistiskt eller ett kommunistiskt parti. Man kan inte gömma sig bakom föreningsfriheten när det gäller friheten för den enskilde att själv besluta i egna angelägenheter.

Kollektivanslutningen kan bli ett medel för åsiktsregistrering. Den uppfattas så redan nu av väldigt många människor.

I en av de motioner som tidigare har väckts i riksdagen tas det här problemet upp. Man säger där: "Med de intima förbindelser, som av naturliga skäl bestå mellan ledningen för en kollektivansluten fackförening och den lokala arbetarkommunen leder detta helt enkelt till, att reservationsrätten blir ett medel, varigenom det socialdemokratiska partiet skaffar sig vetskap om vilka fackföreningsmedlemmar, som från partiets synpunkt icke är rättrogna." Den kan alltså användas, om man vill, som en åsiktsregistrering.

I det betänkande vi nu diskuterar avstyrker utskottet motioner i den här frågan med motiveringen:

"Utskottet har inte funnit anledning att frångå sin tidigare intagna ståndpunkt i kollektivanslutningsfrågan, nämligen att det måste tillkomma fackliga organisationer att fatta beslut i egna angelägenheter."

Ja, det gäller just egna angelägenheter. När skall arbetarna enligt socialdemokraterna bli myndiga att fatta beslut i egna angelägenheter? När skall det här förtrycket av oliktankande upphöra? Hur många utlänningar är medlemmar i Sveriges socialdemokratiska parti utan att veta om det, och kanske utan att ens kunna språket? Man tillämpar inte kollektivanslutning i Frankrike, inte i Danmark, inte i Italien, inte i Belgien, inte i Holland, för att ta några exempel. Varför då i Sverige? Varför inte i Tyskland, som har fört en så bra ekonomisk politik att det finns pengar där att skicka till Sverige för vidare befordran till Finland? Vad är det för fel om den enskilde får besluta själv?

Det finns många frågor att ställa i detta sammanhang. Jag har ställt den här frågan vid många debatter om kollektivanslutning: Vad är det

för fel med att låta den enskilde få besluta själv? Jag har aldrig fått något svar på den. Aldrig!

Statsministern är i kammaren. Jag hoppas att statsministern kan ge svaret på den frågan. Vad är det för fel om den enskilde får besluta själv i fråga om politisk partitillhörighet?

Jag har fått den uppfattningen att socialdemokraterna i Sverige inte tror på partiets möjligheter att skaffa medlemmar på frivillig väg. Socialdemokraterna försvarar en sjuk sak. Det var beklämmande att se hur många socialistiska överförmyndare som här reste sig upp och instämde med herr Arne Geijer under debatten. Arbetarna behöver inga socialistiska förmyndare. Vi skall fortsätta att kämpa mot kollektivanslutningen så länge som socialdemokraterna fortsätter att förnedra sig själva och förnedra fackföreningsrörelsen med den avskyvärda hantering som kollektivanslutning innebär.

Jag instämmer i yrkandet om bifall till reservationen 6 och andra moderata reservationer.

Herr statsministern PALME:

Fru talman! Efter de utomordentliga anföranden som från vår sida har hållits här av Lennart och Arne Geijer och Hilding Johansson kan jag i princip fatta mig mycket kort och i stort sett bara hänvisa till vad de redan har sagt.

Det råder ju stor enighet om att vi i grundlagen bör förstärka skyddet av de demokratiska fri- och rättigheterna. Ett första steg togs när riksdagen år 1974 slutligt antog den nya grundlagen. Då intogs i vår författning för första gången stadganden om yttrandefrihet, mötesfrihet, rörelsefrihet osv. Vi var då vidare överens om att ytterligare förstärka skyddet, och den uppgiften har den Mehrska fri- och rättighetsutredningen arbetat med. Det är resultatet av det arbetet som behandlas i dag.

Även i dag är vi överens i långa stycken. Skyddet för fri- och rättigheterna kommer att bli än starkare, och detta kommer att utvidgas till att omfatta långt fler rättigheter. Det föreligger också samstämmighet om att fri- och rättigheterna ibland måste begränsas. Yttrandefriheten måste begränsas för t. ex. läkare för att skydda den enskildes integritet. Alla fri- och rättigheter kan inte vara absoluta. Man brukar hänvisa – det hörde jag när jag studerade dessa ting i utlandet – till den gamle amerikanske domaren Oliver Wendell Holmes, som i ett berömt fall sade att yttrandefrihet inte kan innefatta att ropa att elden är lös i en fullsatt biolokal.

Men de här begränsningarna, som är nödvändiga, får inte träffa de från demokratins synpunkt väsentliga rättigheterna. Själva kärnan måste lämnas orörd. Och begränsningarna innebär inte att rättigheterna upphör. Våra fri- och rättigheter kommer ändå att kunna upphävas genom grundlagsändringar.

Oenighet råder på vissa punkter. Socialdemokratin godtar inte att domstolarna sätter sig över vad folkets valda representanter beslutar. Den

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter
i grundlag*

prövning av lagar och förordningar som ingår som ett led i domstolarnas normala tolkning av gällande rätt har inte den karaktären. Det vore för det demokratiska styrelseskicket helt främmande att domstolarna skulle spela en roll i avgörandet av en fråga som vållar politisk strid. Här kan endast demokratins majoritetsregler vara avgörande.

Här går en skiljelinje. Moderaterna och folkpartiet vill ge domstolarna en politisk roll. Det är främmande för vårt system. Vi vill inte att domare och ämbetsmän skall vara förmyndare för folkets valda representanter. Folket har rätt att besluta i eget hus. Det finns en gammal folklig tradition på det området som är mycket stark. I den principfrågan har centern och vi samma uppfattning. Det tycker jag hedrar centern. Det är ganska typiskt att de två partier som har en mer djup och omedelbar kontakt med breda folkliga grupper har den inställningen.

Det är inte så att säga ett Ämbetsmänna- och Domstolssverige vi vill ha. Det var mot detta som folkrörelserna – både arbetarrörelsen och bonderörelsen – en gång reste sig.

Dessutom vill folkpartiet och moderaterna ha en minoritetsspärr. Begränsningar skall endast få ske genom grundlagsbeslut eller med fem sjättedels majoritet. Där har centern sin linje med olika läsningar som vi tyckt att det var värt att pröva.

Jag vill säga att det här är en ganska teknisk fråga, där vi är överens om grundvalen, att skydda rättigheterna. Jag har hela tiden sedan jag var med och förhandlade om grundvalarna i det tidiga 1960-talet arbetat utifrån den förutsättningen att vi skall försöka att lösa dessa frågor i enighet med demokratins spelregler och att anpassa tonläget därefter. Jag vill återigen ge en eloge till centern som har följt den linjen, både när det gäller tonläge och försök att nå största möjliga enighet. Det måste vara principiellt fel att genom lottning avgöra spelregler för Sveriges demokrati.

Det som bekymrar är inte så mycket sakfrågorna som den agitation som förts i samhället. I går sade både herr Fäldin och herr Ahlmark att ytterkanterna inte får ha något inflytande på svensk politik. Men det har ju i själva verket i hög grad varit en ytterkantsdebatt som pågått. Grupper på den allra yttersta vänsterkanten som inte är representerade i Sveriges riksdag har bedrivit en väldig kampanj som haft undertonen att det är något ruttet med svensk demokrati. Och olika utomparlamentariska grupper, vars namn jag inte ens kommer ihåg, på ytterkanten åt andra hållet har också drivit detta med att det är något ruttet och farligt med svensk demokrati. Det har här varit ett viktigt syfte att få ned frågan till dess rätta proportioner, för att inte ge luft under vingarna för grupperna på dessa ytterkanter.

Framför allt folkpartiets agitation här har emellertid haft denna ytterkantskaraktär. Den har kunnat ge folk den föreställningen att verkligen någonting förskräckligt för svensk demokrati håller på att ske, att några förfärliga inskränkningar, som sätter demokratin i fara, är på väg. Det är en del människor som jag mött som har bibringats den föreställningen

genom den typ av agitation, långt bort från en strikt sakdiskussion, som har förts.

Dagen började verkligen med något av en katastrof – jag vill beteckna det som en katastrof – för herr Ahlmark, när det i folkpartiets partimotion står som första mening:

”Regeringens förslag innebär att riksdagen med någon enda rösts majoritet över en natt kan upphäva eller inskränka de flesta fri- och rättigheter, t. ex. yttrandefrihet, religionsfrihet och mötesfrihet.” Det är alltså ett falskt påstående. Det är inte fråga om att upphäva några rättigheter. Lennart Geijer visade – så jag behöver inte upprepa det – att det är fel också beträffande religionsfriheten och yttrandefriheten i tryckt skrift. Denna inledningsmening – portalmening – till folkpartiets prestationer här innebar alltså ett falskt påstående för att hos människorna injaga något slags fruktan för att hemska ting håller på att ske. Frågan gäller ju bara vilka metoder vi skall använda för att göra de inskränkningar som i varje ordnat samhälle är nödvändiga när olika rättigheter strider mot varandra eller när det gäller att upprätthålla ordningen eller skydda människors integritet osv. Något rejält avståndstagande har tydligen inte ens herr Ahlmark lyckats göra från de djupt felaktiga påståenden varmed han inledde sin motion.

Risken med de här moderat-folkpartistiska ändringarna är att de kan leda till att man klavbinder parlamentet genom ämbetsmannamakt eller genom en liten minoritets rätt att sätta sig över en mycket bred majoritets uppfattning. Det är främmande element i det svenska folkstyret och går på tvärs med den författningspolitiska utveckling som vi har haft under 1950- och 1960-talen och som ju har väglets av en total uppslutning kring kraven på parlamentarismens och folksuveränitetens fulla genomförande. Risken är alltså att följden av bifall till dessa förslag skulle bli en blockering av reformarbetet.

Jag tycker att detta idéhistoriskt är intressant. Enligt min mening innebär det ju för folkpartiets del ett återfall i en konservativ syn på demokratin. Symboliskt markeras detta av att man här går hand i hand med moderaterna, som ju i det längsta bekämpade hela det demokratiska genombrottet. Om man ser idéhistoriskt och politiskt-historiskt, finner man att det som förenade liberalismen och socialdemokratin i demokratifrågan var uppfattningen att den politiska demokratin förutsatte parlamentarismens fulla genomslag. Karl Staaff, som ledde liberalismen på den tiden, var en mycket framstående demokratisk teoretiker eller ideolog. Han höll ju benhårt och orubbligt fast vid folksuveräniteten mot både kunglig maktutövning och anstormning från höger och från Ämbetsmannasverige på den tiden. Han hade en väldigt klar syn på de problem som vi behandlar här i dag, och jag tillåter mig att citera Karl Staaff:

”Och då själva stadgandena i regel äga en mycket allmän formulering, kommer naturligtvis mycket an på tolkningen. Om så är, följer åter, att garantin för individernas fri- och rättigheter i själva verket mer ligger

Fredagen den
4 juni 1976

*Fri- och rättigheter
i grundlag*

i de lagstiftande myndigheternas sammansättning och beskaffenhet än i själva de uttalade grundsatserna. En lagstiftande församling, vars flertal är av en fast frihetsvänlig riktning, skall förvisso stifta mera frihets-tryggande lagar även utan att författningen upptager några särskilda normer, än vad en frihetsfientlig församling lär göra, även där författningen aldrig så högtidligt förklarar de mänskliga rättigheterna.

Det bör också märkas, att — sedan de första rättighetsförklaringarna sågo dagen, — har mycket av det, som rättighetsförklaringarna avsågo att genom lag fastslå, övergått i åskådning och seder. Ur denna synpunkt ha de i viss mån förlorat sin betydelse.”

Så sade Karl Staaff. Och detta var vid den tidpunkten ett väldigt viktigt konstaterande, för Karl Staaffs grundsyn var ju en helt annan än den konservativa som fanns nedlagd i 1809 års författning och som utgick från Montesquieus maktodelningslära. ”Han förstod inte”, skriver Staaff, ”och kunde kanske vid den tidpunkten icke förstå, att statsmakten egentligen inte kunde vara mer än en, och att denna makt måste ytterst ligga hos folket.” Därför gick Staaff emot politisk makt åt domstolar och andra s. k. skydd mot folkets demokratiska maktutövning. Han såg inte någon allmän motsättning mellan folksuveräniteten och enskilda människors rättigheter. De konstitutionella gränserna för statens maktutövning ”bestå i första rummet uti att folket har en ovillkorlig rätt att deltaga i lagstiftning och beskattning”. Och Staaff talade om parlamentarismen som konstitutionalismens fulländning.

Jag har citerat detta bl. a. därför att det här ju hade ett starkt inflytande — det kan vi väl erkänna i efterhand — på socialdemokratins syn, alltså hela kampen för de liberala fri- och rättigheterna och demokratin, där socialdemokratin och liberalismen gick samman. Här spelade ju de liberala ideologerna och teoretikerna en väldigt stor roll, och vi kom här i landet att tänka oss in i en klassisk engelsk parlamentarisk syn, kan man säga. Vi frångick den amerikanska demokratin som fortfarande bygger på Montesquieu och där domstolarna har sin makt, med påföljd att domstolarna i vissa avseenden är i grunden politiserade. Det är politiska utnämningar till högsta domstolen osv., därför att domstolarna har denna stora politiska makt.

Vi bröt mycket med andra författningar som hade detaljerade bestämmelser — det var bara det att vi hade skalet av Montesquieus maktodelningslära kvar i 1809 års författning.

Engelsmännen har ju inte ens en författning, men de har en tradition — en klassisk parlamentarisk tradition. När vi skulle skriva en ny grundlag här i landet var det naturligt att vi i denna grundlag gav uttryck för denna klassiska parlamentariska tradition. Vi kan nu inte plötsligt — som folkpartiet går in för — ge makt åt domstolarna. Vi kan inte föra in minoritetsregler som icke bara rör demokratins spelregler utan som rör demokratins faktiska innehåll, dvs. innehållet i de reformer som folket suveränt skall besluta.

Vi hade ju en debatt om det här på 1960-talet, och den rörde första

kammaren bl. a. Och då var den stora folkpartistiska argumentationen: Är ni rädda för folket? Folkets vilja skall slå igenom på en dag, på en natt – på ett ögonblick skall folkets vilja slå igenom! "Skulle inte Sveriges folk förtjäna förtroendet att utan krångliga säkerhetsklausuler få direkt bestämma över riksdagens sammansättning och rikets styrelse?" Detta utropade Bertil Ohlin när folkpartiet samlades till landsmöte 1964. Och det är klart att den argumentationen var ganska stark. Jag kan också erkänna att detta var ett bekymmer för oss, eftersom det var tradition att ha en första kammare, som erfarenhetsmässigt hade fungerat ganska väl. Det fanns också många andra argument. Och dessutom förlorade vi rent valtekniskt på ett avskaffande av första kammaren. Men vi tyckte att de principiella argumenten var mycket starka, och det var också de som var grundvalen för den uppgörelse om första kammaren som så småningom träffades i enighet.

På den tiden hade jag också den uppfattningen, att man får tycka vad man vill om folkpartisterna men här har de en ärlig övertygelse. Här driver de utan taktiska sidoblickar en principiell linje om folkets suveränitet att bestämma i eget hus på en dag, och då skall vi också ha val på en och samma gång.

All right! Men nu börjar jag tro att det kanske var taktik, inte så mycket lidelse och övertygelse och allt det andra. För hur ni än manövrerar står vi ju inför samma principiella frågeställning:

Skall folket få bestämma i val på sådant sätt att vi inte får någon eftersläpning utan hela riksdagen väljs på en gång, och skall folkets representanter få bestämma reformpolitikens innehåll?

Det är en annan sak med spelreglerna för hur riksdagen väljs och även med skyddet för kammarledamöterna, osv. Vi har då det författningsmässiga förfarandet med val emellan besluten. Man har fört in regler om hur det går till att verkligen *upphäva* rättigheter eller att företa grundläggande förändringar. Eller också har man – där det varit möjligt – detaljreglerat förfarandet, såsom i tryckfrihetsförordningen. Men skillnaden är ju den att här går man in med sin minoritetsregel och med makten åt domstolarna och berör själva hjärtpunkten i reformarbetet. Lennart Geijer visade ju på punkt efter punkt – det gäller arbetsrätten, en rad propositioner vid denna riksdag om kriminalvård, marknadsdomstol och annat – att om vi hade haft denna regel, så skulle en 20-procentig minoritet kunna stå upp och säga: Nej, detta berör fri- och rättigheter; det blockerar vi! Och jag kan garantera denna kammares ledamöter, att hade vi haft denna minoritetsspärr under efterkrigstiden, så hade vi för nästan varje social eller ekonomisk reform fått oändliga procedurdebatter huruvida reformen inte egentligen borde bestämmas med fem sjättedels majoritet, därför att en eller annan bestämmelse i detta väldiga komplex hade någonting med tystnadsplikt, informationsplikt, enskild egendom eller något annat att göra och därför berörde de demokratiska fri- och rättigheterna.

Eller jag ser framför mig debatten om ATP. Där hade det till en början

inte rört sig så mycket om människors pensioner, utan det hade blivit en debatt om huruvida det skulle vara fem sjättedels majoritet för beslutet eller inte. Vi har ju här hört av herr Hernelius och herr Bohman att här handlar det egentligen om att hindra den hemska socialismen och allt annat elände, och då behövs det sådana här lagregler för att riksdagen skall kunna hindra det. Herr Ahlmark har inte sagt så, men det har moderata representanter gjort. Och det är idéhistoriskt intressant, för så har det varit och är i alla länder: konservativa människor försöker skapa garantier mot samhällsförändringar. Och jag kan inte moraliskt belasta dem för det. De försöker göra det genom att medverka i opinionsbildningen och på andra sätt, och de försöker göra det också med det inflytande som kapitalintressen och annat har. Det är självklart. Man kan gå från land till land och finna samma företeelser: Man inför i författningen regler som gör det svårt för riksdagen att fatta beslut om sociala reformer, reformer med ekonomisk räckvidd och reformer som på något sätt berör privatkapitalets intresse. Det är en naturlig konservativ utgångspunkt. Och det är vad de här reglerna skulle kunna användas till, vare sig man skulle lyckas eller inte.

Det idéhistoriskt intressanta är att de liberaler som företrädde av Karl Staaff och andra trots allt kände samhörigheten med folket. De sade att folkrepresentationen icke av spärar skulle hindras att utföra det som är dess mandat från folket. De gick emot denna konservativa åskådning, som funnits i alla länder och även i svensk tradition. Den symbolhandling som vi här bevittnar är att folkpartiet byter sida. Det här är en ganska enkel teknisk debatt, men i den agitation man för har man bytt sida och ställt sig på den konservativa sidan när det gäller demokratisynen. "Vi moderater och folkpartister", som herr Bohman sade. Ja, visst. Det är klart att han är glad. Jag skulle också vara glad om jag hade herr Bohmans utgångspunkter, och jag säger det utan att anklaga honom för det – han handlar som alla konservativa ledare har gjort i alla länder om de haft möjlighet därtill. Men det som sker är alltså att folkpartiet går över till en konservativ, lätt misantropisk syn på demokratin.

Till sist skall jag bara upprepa det enkla påståendet att det är bra att två partier med en förankring i folkdjupet – socialdemokraterna och centern – har kunnat se lika i så mycket och att vi har kunnat föra den här debatten med ett lugnt och stillsamt ordval oss emellan. Vi har velat se det så, att om spelreglerna i demokratin bör man så långt möjligt bli överens.

Vi har tvingats ta en debatt i denna fråga eftersom den här agitationen har blossat upp. Men jag vill upprepa det påstående jag blivit angripen för: Det är icke i sinnrika författningsregler utan det är i människornas, de breda folkgruppernas engagemang för demokratins idéer som värnet finns. Men detta engagemang är inte oberoende av demokratins handlingskraft, vår förmåga att utföra det som människorna vill ha utfört genom beslut i Sveriges riksdag. Därför kan sådana här sinnrika spärar,

icke till förmån för demokratiska fri- och rättigheter utan mot ett folkligt reformarbete, snarare vara en fara än ett skydd.

Nr 149

Fredagen den
4 juni 1976

Herr FÄLLDIN (c):

Fru talman! Först ett par ord till herr Ahlmark, eftersom de debatttekniska reglerna hindrade mig från att få ordet i anslutning till det förra replikskiftet.

*Fri- och rättigheter i
grundlag*

Det vi säger i den paragraf som jag hänvisar till är icke att riksdagen skall avgöra om kraven innebär en inskränkning av fri- och rättigheterna eller inte. Det står klart: "Lag av sådant innehåll som avses i 1 § stiftas genom två beslut", dvs. så fort lagförslaget *berör* ett sådant område krävs det två beslut.

En annan invändning var att den princip som den gemensamma partimotionen byggde på var kvalificerad majoritet. Det är alldeles rätt, men det centrala beskedet i den motionen var att vi skulle sträva efter att ge fri- och rättigheterna bästa möjliga skydd i grundlagen. Det målet sviker vi inte. Den metod – för det är den hela diskussionen gäller – som vi anvisar innebär ett kvalificerat förfarande som garanterar ett brett folkligt inflytande.

Sedan, fru talman, har jag naturligtvis inga skäl att med anledning av vad statsministern sade här upprepa vad jag har sagt i ett tidigare anförande. Men jag vill utnyttja detta tillfälle att slå fast vissa saker som den här debatten har visat och som jag tror att det är väldigt viktigt att den stora breda allmänheten blir påmind om.

Det första som jag tycker är viktigt att påpeka är, att de förändringar som utskottet och partierna är ense om i det förslag som vi har att rösta om i kväll innebär klara framsteg när det gäller skyddet av våra medborgerliga fri- och rättigheter. Det är fullt klart, och det erkännandet skall såväl utredningen som regeringen ha, eftersom regeringen har byggt förslaget på utredningens grund. Vi får med skydd mot kroppsstraff, skydd mot äsiktsregistrering, skydd mot rättighetsbegränsningar på grund av åskådning, skydd mot föreskrifter som innebär diskriminering på grund av ras eller kön. Och det är ett absolut skydd. Det kan inte tas bort med mindre än att man ändrar grundlagen. Det är alltså klara och viktiga framsteg.

Det andra som är viktigt att slå fast mot bakgrund av den debatt som har förts – kanske inte framför allt här i kammaren men ute i landet – är att det inte finns en tillstymmelse till förslag som i något avseende skulle försämra eller inskränka de medborgerliga och demokratiska fri- och rättigheter som i dag präglar det svenska samhället.

Det tredje är att det som föranleder diskussionen i dag i huvudsak är frågan om vilka metoder vi skall ha för att ännu bättre än i dag i grundlagen kunna skydda sådana fri- och rättigheter som alla är ense om inte kan vara absoluta utan som måste kunna inskränkas. Jag har sagt det tidigare och säger det gärna igen: Jag tycker det är en brist i regeringens förslag att det inte nu är möjligt att besluta om en bättre

ordning än att förändringar skall kunna ske genom ett vanligt lagstiftningsförfarande.

När det gäller folkparti- och moderatförslaget vill jag också upprepa vad jag har sagt tidigare: Det är en brist om man lägger ett politiskt avgörande hos lagrådet. Det är också som jag ser det en brist att beslut som stöds av en mycket stor majoritet i riksdagen skall kunna skjutas upp i tre år inom ett område där vi alla är överens om att man kan bli tvingad att ändra regler.

Vårt förslag med två beslut innebär ett kvalificerat förfarande, det kan ingen bestrida. Det är ett kvalificerat förfarande inte bara då det gäller yttrandefriheten, informationsfriheten, mötesfriheten och demonstrationsfriheten – de områden som moderater och folkpartister särskilt vill skydda – utan det innebär också ett bättre skydd när det gäller förändringar av t. ex. barnavårdslagen, omsorgslagen, frihetsberövanden, egendomsrätten och upphovsrätten. Man har sagt att det kan bli en försening i lagstiftningsarbetet, om man väljer vårt förslag. Som svar på det vill jag säga ett par saker.

Det är inte alls säkert att det behöver innebära en försening, för det är också i hög grad en fråga om planering av lagstiftningsarbetet. Men från min synpunkt är detta inte det viktigaste. Jag är beredd att säga att jag för min del med öppna ögon kan acceptera en försening med sex månader, om jag vet att jag därmed har en möjlighet till folkligt inflytande, möjliggjort för radio och TV och Organisationssverige att informera allmänheten om de förändringar vi skall göra och gett åt oss själva som riksdagsmän en möjlighet till mera eftertanke. Rimligtvis borde resultatet av den lagstiftning som därefter sker vila på så mycket säkrare grund att man kan vara beredd att ta denna försening. Om det skulle leda till försening, vilket inte är nödvändigt, är jag beredd att för min del ge detta besked.

Det sägs att det skulle vara en brist i vårt förslag att samma riksdagsmän har att fatta beslut två gånger. Men med den ordning vi f. n. har beträffande nomineringsförfarandet m. m., som måste ske ganska långt före ett val, finns det ingen garanti för att man med den av moderaterna och folkpartisterna föreslagna modellen skulle kunna behandla frågan, så att den blir klar före nomineringsförfarandet och så att det genom ställningstagandet i riksdagen skulle finnas en möjlighet för partifolk och andra att påverka sammansättningen av valsedeln i valkretsen. Det är långt ifrån säkert att det finns utrymme i tiden för detta.

Det är fel att säga att vi därför att vi arbetar politiskt skulle vara så prestigeblockerade att vi, sedan vi av vissa skäl sagt oss vara beredda att ta ett visst beslut, inte skulle vara i stånd att efter ny information, nya kunskaper och nytt underlag ha en annan mening.

Låt oss ta det exemplet att det efter en behandling här i riksdagen till äventyrs framkommit ett förslag som tänder en folkopinion. Det skulle leda till diskussion i program som Kvällsöppet i TV, till att organisationer av olika slag kallar till sammanträden och konferenser och till att våra

egna partiororganisationer ute i distrikten reste kravet på oss att redovisa våra motiv för att ta lagen. Om våra argument inte höll inför partifolket hemma i den egna valkretsen, utan de med sin erfarenhet från livets verklighet skulle göra ett uttalande vid distriktsstämman, som stod i strid med vad jag eller någon annan av oss tagit ställning för vid det första beslutet, skulle vi då verkligen vara så blockerade av vårt första beslut att vi skulle känna oss förhindrade att åka tillbaka till riksdagen och vid det andra tillfället fatta ett annat beslut? Det vore ganska fäsansfullt, om vi som ägnar oss åt politiskt arbete skulle medverka till att måla den bilden av oss själva.

Jag kan ta ett exempel från min egen erfarenhet. Under 1960-talet, med de kunskaper jag då hade, såg jag också kärnkraftsutbyggnaden som en väg att gå, men med ny information och nya kunskaper har jag kommit till en annan uppfattning och tagit en annan ställning. Jag försäkrar er att ingen människa har anklagat mig för att ha gjort fel när jag har ändrat uppfattning sedan jag fått ett nytt kunskapsunderlag.

Fru talman! Det är naturligtvis, som statsministern sade, en fin tradition vi har, när vi har kunnat fatta grundlagsbeslut med stora majoriteter, och vi bör sträva efter att upprätthålla den traditionen. Men nu går uppfattningarna isär om metoderna att skydda de medborgerliga fri- och rättigheterna. Jag vill understryka att det är metoderna vi tvistar om, för det råder ingen oenighet i fråga om avsikten, nämligen att dessa rättigheter skall få ett så gott skydd som möjligt. Statsministern beklagade att det har blivit på det sättet, men det går ju inte att komma ifrån att inte heller regeringspartiet är berett att nu ta ytterligare steg för att uppnå enighet om metoderna.

Om vi inte nu skulle kunna komma fram till ett beslut som omfattas av en stor majoritet, kan ingen hävda att ansvaret skulle ligga ensidigt på något håll. Vi måste var och en ta sin del av ansvaret. Det gäller socialdemokraterna, det gäller oss inom centern, och det borde rimligtvis också gälla folkpartister och moderater. Vi får respektera att det finns olika uppfattningar om metoderna. Vad som dikterar våra ställningstaganden är ju att vi alla vill ge det bästa skyddet åt människornas fri- och rättigheter – i varje fall har det varit utgångspunkt för oss i centerpartiet när vi har lagt fram vårt förslag.

Jag har sagt det tidigare, och det verkar måhända som om jag gjorde ett ganska enkelt försök, men låt mig säga: Alla som är inställda på att ytterligare trygga fri- och rättigheterna måste inse att centerförslaget innebär ett klart framsteg. Därför borde det kunna bli en stor majoritet för det vid kvällens beslut.

På förslag av fru tredje vice talmannen beslöt kammaren att uppskjuta den fortsatta överläggningen om detta betänkande samt behandlingen av på föredragningslistan återstående ärenden till kl. 19.30.

Nr 149

Fredagen den
4 juni 1976

§ 4 Anmälades och hänvisades till skatteutskottet

Proposition

1975/76:208 om ändrade beskattningsregler för vissa äldre tjänstepensionsförsäkringar m. m.

§ 5 Kammaren åtskildes kl. 18.00.

In fidem

SUNE K. JOHANSSON

/Solveig Gemert